

S P I R A V E R O N I K A

A HÉTKÖZNAPOK MARGÓJÁRA

LAPSZÉLI JEGYZETEK

MINIESSZÉK IV.

2013-2014

TARTALOMJEGYZÉK

Nyári találkozások 1.....	3
Zrumeckzy Dezső és a magyar szecesszió	3
Séta a Petőfi hídtól a Lágymányosi hídig.....	8
Nyári találkozások II.	13
Kettesben	13
Az Aréna-plázában	13
Moziban (A nagy Gatsby)	13
Pápán (Elfelejtett szomszédaink)	17
Emanuel emlékfá.....	21
A Szépművészetiben (Newton, Schiele)	23
Newton	23
A múzeum boltjában	25
Schiele	26
Búcsú	27
Politika a mindennapokban	28
Felújítás, avagy zavar a fejekben	28
FÉG	28
Kéményseprők.....	29
Vácszentlászló, avagy az elárult állampolgár.....	30
Amikor már az egyszerű Fideszes sem hallgathat	31
Könyvekről.....	33
Jodi Kantor: Obamák (2012).....	33
Hillary.....	44
Spiró György: Feleségverseny	54
„Megbombáztuk Kaposvárt”	57
Alföldi	69
Őszi találkozások I.	89
Klimttől Groszig.....	89
Őszi találkozások II.	99
Chagall - Ámos.....	101

Nyári találkozások 1.

Ausztráliába szakadt általános iskolai barátnőm, idén is itt járt Pesten. Évente, kétévente eljön, meglátogatja idős nagynénjét. Ilyenkor mi is összefutunk, híreket cserélünk a családról, a világ folyásáról.

Zrumeczky Dezső és a magyar szecesszió

A múlt évben azt javasoltam, hogy ne ücsörögjünk éttermekben, presszókban, mászkáljunk inkább a városban. Tettünk is egy kis nosztalgia-sétát régi iskolánkhoz a Rózsadombra.

Íme, a frissen felújított százéves épület...

...és amikor még nem jártak erre autók.

És az eredeti fakerítéses bejárat színesben:

Meglepődött, hogy milyen szép, építészettörténeti szempontból is nevezetes épületben tanultunk. Már nem is emlékezett rá, milyen volt kívülről, csak a folyosókat, a lépcsőházat, a tantermeket és az udvart tudta felidézni magában.

Mivel már lassan hatvan éve, hogy elment, otthonosabban mozog az angolszász kultúrában, mint a magyarban, így arra emlékeztettem, hogy ennek a stílusnak a gyökerei valahol a Ruskin nyomán elindult prerafaelita művészetfelfogásban, illetve az Arts and Crafts mozgalomban keresendők. Építészeti szempontból pedig leginkább William Morris vöröstéglás háza tekinthető kiindulópontnak.

Íme, William Morris épülete (1859-60):

A stílus magyar változatának eredetiségét az adja, hogy az erdélyi, kalotaszegi magas tetős, fazsindelyes népi és templomi építészet formaelemeit is felhasználja, így alkotja meg a magyar art nouveau egyik irányzatát.

Bánfihunyad, református templom, Erőmonostori utca, Magyarokiskapusi református templom

Iskolánk építész Zrumeczky Dezső, aki Kós Károly fiatalon meghalt barátja és alkotótársa volt (közös munkáik: az Állatkert és a Wekerle-telep főtere).

Wekerle-telep

Wekerle-telep, Zrumetzky kapu

Kós-Zrumetzky: Madár-ház, Állatkert

Kós-Zrumetzky: Állatkert, Bölény-ház

Bőlény-ház más szögből

Ha Kósék stílusának további európai contextusát keressük, megemlíthetjük a finneket, különösen Saarinnent, aki a nagy sikert aratott finn pavilont építette az 1900-as párizsi világkiállításon.

Íme, egy Saarinnen-épület 1902-ből:

Séta a Petőfi hídtól a Lágymányosi hídig

A tavalyi sikeren felbuzdulva idén is folytattuk Anna barátnőmmel a séta hagyományát. Most egy ellenpéldát szerettem volna mutatni: milyen az, amikor egy nagy lehetőséget politikai akarnokságból, hatalmi furorból, kicsinyes krakélerségből elpuskáznak, és azt egy provinciális giccsel cserélik fel.

(Akkor még csak sejtettük, ma már tudjuk, hogy az igazi cél a modern Magyarország összeroppantása volt, elitcsere, az európeerek ellehetetlenítése, kizavarása az országból, az itt élők hűbéresekké, alattvalókká züllesztése, az alsóközéposztály nyomorba és tudatlanságba döntése, olcsó és kiszolgáltatott munkaerő a hazai oligarchák számára, a vagyon újraosztása, kliensek, vazallusok, elkötelezett és lekötelezett politikai bázis kiépítése, újfeudalizmus.)

A fentiek után már minden budapesti számára egyértelmű, hogy csakis a Nemzeti Színház lehetett idei sétánk célpontja.

Úgy állunk mi is itt ezzel az esztétikai szörnyszülöttel szemben, mint a kép előterében a bohóc (a félreértett Latabár Kálmán). Csüggedten. Íme „a legnagyobb hazai posztszocialista kultúrház.” Nesze neked 21. századi magyar építészet.

A provinciális giccs esti kivilágításban

Íme, a hiúságában vérig sértett vidéki provincializmus, amint birtokba veszi a fővárost, és dühödten, kaján bosszúvágytól hajtva a maga képére formálja. Vae victis.

Az Erzsébet téren 1997-ben már elkezdték építeni Bán Ferenc és társai díjnyertes pályázata alapján az új Nemzeti Színházat.

Íme, a győztes, meg nem valósult pályázat látványterve:

A Fidesz azonban győzött 1998-ban, és azonnal leállította az építkezést. Még a vasbeton-alapokat is kiszedette a földből, nehogy később bárki folytathassa. És hogy a kész helyzet, amit teremtettek, végleges legyen, egy baráti színingazgatót kormánybiztosnak kinevezve hetek alatt, pályázat nélkül, megterveztették a színházukat egy ugyancsak baráti építéssel (a kormánybiztos lakóházának és vidéki színháza felújításának tervezőjével), 15 hónap múlva pedig már át is adták, jó messze a belvárostól, kinn a prérin.

A gyors kivitelezést és a szükséges anyagi háttérrel a terület fejlesztésében érdekelt nagytőkés cége biztosította. Nem piszmogtak jogszabályokkal, közbeszerzéssel, pályáztatással, engedélyekkel, miegyébbel. Fő a korlátlan hatalom. Höröghet a Számvevőszék, az Építész Kamara, vagy aki csak akar. Mit nekünk jogállam, jogbiztonság. Megtesszük, amit csak akarunk, „oszt jónapot”. (Neveket nem említettem szegény barátnőmnnek, minek, úgysem mondtak volna neki semmit. Aki pedig itthon nyomon követte az eseményeket, az vagy emlékszik rá, vagy utána nézhet a neten). A színházépületet az állam mindmáig a nevezett cégtől lízingeli.

A Belvárosban találkoztunk, megittunk egy kávét a Duna korzón, majd a 2-es villamossal lementünk a Petőfi hídig. A sétánk itt kezdődött. A Soroksári út Duna felőli új háziorai melletti sétányon haladtunk a Lágymányosi híd felé.

A Soroksári út a Duna felől

Séta közben megtapasztalhattuk azt is, hogyan tettek tönkre egy másik nagy lehetőséget, ezt az új, ígéretes városrészt a két híd között. A Soroksári úti házsortól a Dunáig pompás parkok terülhetnének el, mindkét oldalukon a Dunával párhuzamosan futó, széles sétaúttal szegélyezve. Azonban éppen középen kattognak két sor drótkerítés között a csepeli HÉV lepusztult szerelvényei, egyetlen átjáró nélkül. Nesze neked városépítészet magyar módra.

Legalább ezen a szakaszon sülyesztették volna a HÉV-et a kéreg alá, vagy helyezték volna át a Soroksári útra, főként, ha már idetelepítették nemzeti szentélyüket, „a legnagyobb hazai posztoszocialista kultúrházat.” Most, aki HÉV-val érkezik a színházhoz, leszállva a koszlott szerelvényről, hűgyszagú kő-mellvéddel, fegyházra emlékeztető drótkerítéssel és veszélyes átjáróval találja szemben magát, amíg keresztülbóklászik a síneken a színház bejáratáig.

Leérve a Lágymányosi hídhöz, elmeséltem neki azt a képtelenséget is, ami még az első jobboldali kormány idején esett meg, és aminek mindmáig viseljük a következményeit. Tudniillik pusztá kicsinyességből, hatalom-fitogtatásból, meg azért, hogy keresztbe tegyenek a liberális vezetésű fővárosnak, megakadályozták, hogy a hídon átmenjen a Hungária úton közlekedő villamos Budára. A végállomás ma is a pesti hídfőnél van. Budáról a színház tömegközlekedéssel meg sem közelíthető, csak a Petőfi híd felől.

A Lágymányosi (már Rákóczi) hidat a főváros építette részben saját, részben európai, részben kormányzati forrásokból, de a terveket mindaddig blokkolták, amíg a hídon átvezető villamos a terv része volt. Minden racionális érv süket fülekre talált. A jobboldali politikusok számára, sajnos, sokkal fontosabb volt az erőfitogtatás a közjónál. Csak akkor érzik komfortosan magukat, ha átgázolhatnak másokon.

Végül valamilyen csellel mégis sikerült legalább a sínek helyét szabadon hagyni, abban bízva, hogy egyszer majd csak lesz villamos is a hídon, amely átvisz Pestről Budára.

Azóta jó néhány év, sőt évtized eltelt, de mind máig nincs tömegközlekedés a Lágymányosi hídon. A villamos végállomása ma is a pesti hídfőnél van. Most, hogy vesztésre állnak a fővárosban, előkapták a villamos továbbépítésének a tervét. Meglátjuk, mi lesz belőle.

A nemzetinek és színháznak csúfolt épület parkjában szétszórva szobrok találhatók. Többségük rémes, bombasztikus, közhelyes, pl.: Melocco kapuszobra Tolnay Klárával és Latinovitscsal, vagy a szegény bohóc-Latabár (lásd mindkettőt fent), de azért van köztük egy-kettő, amit kedvelek. Gobbi Hildáé és Timár Józsefé.

Gobbi Hilda szobra

Timár József Az ügynök halálában

A séta kellemes volt, bár az a sok ízléstelenség, amit sikerült itt felhalmozniuk a nemzeti értékek, a nemzeti kultúra felkent híveinek, koránt sem szolgált örömünkre („Bábel tornya”, labirintus, a színház előtti medence hajó formájú idommal, a park a közhelyes szobraival).

A természet, a Duna part, a kilátás a Gellérthegyre, a Várra azonban csodás. Csak azt sajnálhatjuk, hogy a centrum meghosszabbítását déli irányban a Duna mentén így elfuserálták.

Visszaérve a belvárosba még leültünk egy fagylaltra, és így éppen az utolsó metrót elérve váltunk el egymástól.

Legközelebb talán elmegyünk a közeli, pár éve kellemes pihenő parkká alakított Kopaszi-gátra, de nem valószínű, hogy a Lágymányosi hídon közlekedő villamossal. Bár ki tudja, hallva a választások előtti ígéret- és terv-dömpingről, még erre is sor kerülhet.

Nyári találkozások II.

Kettesben

Ha belegondolok, el sem hiszem, pedig igaz, hogy Eszter lányommal vagy húsz éve nem töltöttem el kettesben egy teljes napot, nemhogy hármat. Idén nyáron pedig ez is megesett.

Hogyan is lehattunk volna kettesben, hiszen amíg itthon lakott, mindig öten voltunk, két felnőtt, három gyerek. Később meg neki voltak kisgyermekai. Ha egy-két órát kettesben lehattunk, akkor is akadt munka bőven: mosás, főzés, takarítás, bevásárlás.

Most azonban három egész napot együtt lehattunk senkitől sem háborgatva.

- Anyu, úgy éreztem magam, mint egy hercegnő, olyan jó dolgom volt nálad.

Szegénykém, nem érzékelhette, hogy én ugyanolyan voltam, mint mindig, csak máskor a gyerekekre koncentráltunk, őket etetjük, őket szórakoztatjuk, nekik vásárolunk. Máskor sem főztem, tálaltam, beszélgettem, mászkáltam kevesebbet huszonnégy óra alatt, mint most, csak, persze, olyankor a ráeső rész a töredéke volt annak, mint most, amikor kettesben lehattunk.

Az Aréna-plázában

Az első napunkat az Aréna plázában töltöttük. Én úgy szeretek vásárolni, hogy összeírom, mit kell vennem, és ha minden megvan, távozom. Esztike plázázni szeret, nézelődni, válogatni, ezt-azt felpróbálni, közben le-leülni egy kávéra, szendvicsre, beszélgetésre. Most az volt a fontos nekem is, hogy együtt legyünk, mindegy, hogy hol. Hogy oldottan, felszabadultan érezze magát, élvezze, hogy nem kell sietnie, tekintettel lennie másokra. Hogy egy kicsit maga mögött hagyhassa a kétgyerekes családját és dolgozó nő reggeltől reggelig tartó kötelességteljesítését.

Közben engem is rábeszél, hogy vegyem meg azt a kifli alakú autópárnát, amin már egy éve vacillálok, és amely olyan kellemesen támasztja alá az ember nyakát, fejét, ha kényelmesen szeretne olvasni. Azóta is minden nap használom.

Moziban (A nagy Gatsby)

Baz Luhrmann, a rendező

A plázából hazaérve kipakoltunk, pihentünk egy kicsit, bekaptunk valamit, majd úgy döntöttünk, elmegyünk moziba. Hezitáltunk egy ideig, aztán a Puskin és *A nagy Gatsby* mellett döntöttünk.

Kíváncsi voltam, milyen az új Gatsby. Az 1974-es Robert Redforddal, Mia Farrow-val igényes munka volt. Nem is néztem volna meg az új változatot, ha nem olyan parádés a címlap, ha a rendezőtől a főbb szereplőkhöz nem azt üzenne minden, hogy az alkotói figyelemre méltó munkát akartak letenni az asztalra. És az is feltételezhető volt, hogy Fitzgerald-értelmezésük jelentősen különbözni fog a Clayton rendezte 1974-es változattól.

Hát valóban különbözött. Egy iszonyatosan gyors tempójú, bombasztikus és elviselhetetlenül hosszú bulival kezdődött. Olyan ízléstelen és zajos volt, hogy legszívesebben azonnal haza mentem volna. Parasztfogás, reménykedtem. Ami engem kis híján hazaűz, másokat talán éppen beterel a moziba. De vajon később mond-e majd valami hitelesebbet is? Hát, mondott. És ez Gatsby alakjának értelmezésében és DiCaprio játékában volt a legszembeötlőbb.

Tobey Maguire (Nick Carraway), DiCaprio (Jay Gatsby), Carey Mulligan (Daisy Buchanan), Joel Edgerton (Tom Buchanan)

Az 1974-es film - Jack Clayton olvasata és Redford alakítása - a 60-as évek világlátásában, gondolkodásmódjában gyökerezett. Hangsúlyos volt benne a kiábrándulás az amerikai álomból, a szembefordulás az amerikai (euro-atlanti) társadalom merev osztály-tagolódásával, az elit értékvesztésével, cinizmusával, gátlástalan gögjével. Clayton korábbi Oscar-díjas angol filmje, a *Hely a tetőn* (*Room on the top*) 1959-ben éppen egy olyan fiatalembről szólt, akit osztálygyűlölet, harag, frusztráció és mérhetetlen felemelkedési vágy hajt. Elege van a társadalmi egyenlőtlenségekből, a születési és vagyoni előjogokból és a maga kirekesztettségéből. Fel akar jutni a tetőre, a gazdagok és kiváltságosok közé. Elcsábít, majd feleségül vesz egy nagyon gazdag fiatal lányt, miközben elárulja és öngyilkosságba kergeti igazi szerelmét. Mire a célját eléri, kifosztottan, üresen áll a tetőn. A gyűlölet és a gög kiegyeznek ugyan egymással, de az őszinte érzések elbuknak.

Claytontól nem volt idegen, hogy *A nagy Gatsby* is e nézőpontból értelmezze. Jay Gatsbyt, hiába szerez vagyont, a Long Island-i elit sosem fogadja be, mindig a másik parton marad. Sőt, a parvenük naiv azonosulási vágya teszi alkalmassá arra, hogy az elit (Buchanan) cinikusan és fölényesen az áldozat szerepét ossza rá, aki mások bűneiért fizet. Nem kár érte, véli Long Island, hiszen csak egy felkapaszkodott senki.

1974 - Redford, Mia Farrow, rendezte: Jack Clayton, forgatókönyv: Francis Ford Coppola

A Redford alakította Jay egyetlen bűne Claytonnál, hogy naivan hisz az amerikai álomban. Ennek az illúziójának esik áldozatául. Luhrmann értelmezése más. Bár a posztmodern társadalmak sem kevésbé szegregátumok halmaza, de ma az euro-atlanti régióban a téma „vulgármarxista” megközelítése senkit sem hozna lázba. Luhrmann filmje így sokkal inkább a különböző okokból és módokon eltorzult emberek interakcióiról szól. Az osztálygőg, a hipokrizissal takart gátlástalanság Buchananben ugyan változatlan, mint ahogy Daisyben is az üresség, a felületesség, a látszatok előnyben részesítése, a gyávaság és a szubsztanciátlanság (csak Mia Farrow sokkal jobb volt), Gatsby azonban egészen más. Rögeszmék, téveszmék és illúziók rabja. Titkai vannak, leplezni igyekszik származását, vagyona eredetét. Szerepet játszik, a gazdag és kifogástalan úriember szerepét.

A motívumai naivak és gyerekesek. Monomániákusan dédelgeti magában egy talán sosem volt szerelem és eljegyzés emlékét. Fel akar nőni a maga alkotta eszményhez, a gazdag, és a szerelmére méltónak gondolt Daisyhez. Amikor már majdnem eléri, hogy a fiatalasszony őt válassza, mert kicsi a döntés vagyoni kockázata, és vonzó, unaloműző Gatsby forró szenvedélye, Buchanan kíméletlenül és brutálisan leleplezi őt, a sehonnan jött senkit, aki csupán egy közönséges szeszcsempész, bűnöző. Megsemmisíti az önmagáról és a beteljesült szerelemtől szőtt álmát. Majd egy véletlen szerencsétlenség (Daisy elüti Buchanan szeretőjét Gatsby kocsijával) minden illúziót végképp összetör, Gatsby lesz a bűnbak, aki mindenért fizet. Az ő kocsija gázolt, így Buchanan a bosszúszomjas férjet Gatsbyre uszítja, Daisyt pedig kimentí a halált okozó karambol vádjá alól, amivel örökre magához láncolja az asszonyt. Gatsby pedig az életével fizet mindenért, az illúzióiért, a rögeszméiért, és azért, hogy egy pillanatra legyőzte a szerelemben Long Islandet.

Kétségtelen, hogy Fitzgerald regénye többértelmű mű, így mindkét, és még számos más, árnyaltabb, filozofikusabb értelmezést is lehetővé tesz. Az amerikai álom üressége, a társadalmi elit gátlástalan, kegyetlen amoralitása, hipokrizise épp úgy jelen van a műben, mint a modern individuum személyiségállapotának illúziótlan számbavétele. A valódi értékek

hiánya, a vagyon, a siker, a hírnév, a presztízs utáni hajsza és a gátlástalan hedonizmus a személyiség eltorzulásához, széteséséhez vezet.

Egy kivételesen tömör és pontos kép Luhrmann filmjéből a görcsös megfelelni akarásról

Redford szépen és méltósággal játszotta az amerikai álmot megvalósítani törekvő ifjú felemelkedését és bukását, DiCaprio pedig a csöndes, de hajthatatlan mániákust, akiben az anyagi siker nyújtotta elégedettség mögött a rögeszmék, a görcsös megfelelni akarás felemészti mentális egészségét. Talán Gatsby alakjának eltolása egy összetettebb jellem ábrázolása felé hagyhatott Luhrmann praktikus érzéke számára némi kitöltendő űrt, ezért tette hangsúlyosabbá Nick Carraway alakját. Bár kétségtelen, hogy DiCaprio színészi játéka, oeuvre-jének súlya és kisugárzása már önmagában is tompítja ezt a hiányérzetet, Luhrmann mégis úgy érezhette, hogy érdemes ezt még kiegészíteni Toby Maguire figurájával, aki a közkedvelt Pókember-filmek megnyerő, melegszívű, segítőkész, szerény és rejtőzködő főhőse.

Nick, az elbeszélő, Luhrmann-nál pasztellszínekkel megformált figura. Daisy unokatestvére, de nem Long Island elit negyedében él, hanem a szemben lévő parton, Jay szomszédságában. Alakjában van valami visszafogott, lelki, szellemi kifinomultság, tartózkodó elegancia, amit Maguire hibátlanul sugároz magából. Így szinte észrevétlenül ellensúlyozza a nézők számára azt az érzelmi deficitet, amit az okoz, hogy nem azonosulhat fenntartás nélkül a főszereplővel.

Az igényesebb tömegfilmek nem hagyhatják figyelmen kívül a nézők komfortigényét, ha nem akarnak megbukni a pénztárainál. A Nagy Gatsby esetében happy endről nem lehetett szó, a rendező pedig nem mondhatott le a koncepciója lényegéről, a görcsösen rögeszmés Gatsby ábrázolásáról. Így kapott Nick Carraway alakja érzelmi-intellektuális kiegyensúlyozó szerepet, miközben Luhrmann bátran hivatkozhatott a regényre, a szöveg iránti tiszteletére.

A film olyan igényes kasszasikernek (blockbuster) készült, mint annak idején a *Rómeó és Júlia*, a *Moulin Rouge* vagy az *Ausztrália* volt. Látvánnyal, zajjal, tempóval magával ragadja azokat, akik enélkül halálra unják magukat, pontosabban, be sem ülnének a moziba, de igyekszik azoknak is adni valamit, akiknek még van valami közük a kultúrához, képesek és hajlandók néha még gondolkodni is.

Végül is érdemes volt megnézni *A nagy Gatsby* Luhrmann-DiCaprio-féle változatát, és úgy hiszem, Eszti sem bánta meg, hogy ezt a filmet választottuk.

Pápán (Elfeledett szomszédaink)

Másnap Pápára utaztunk. Tavasszal, amikor Nircivel voltak Pesten, már szóba került, hogy megnézzük a pápai zsinagógában az *Elfeledett szomszédaink* címmel megnyílt fotókiállítást. A tárlat Nyugat-Magyarország egyik legnépesebb zsidó közösségének, a pápainak állít emléket. Bemutatja a város jeles polgárait, iparosokat, kereskedőket, értelmiségieket és családjaikat a 19. század utolsó harmadától mindaddig, amíg 1944-ben nem deportálták őket Auschwitzba.

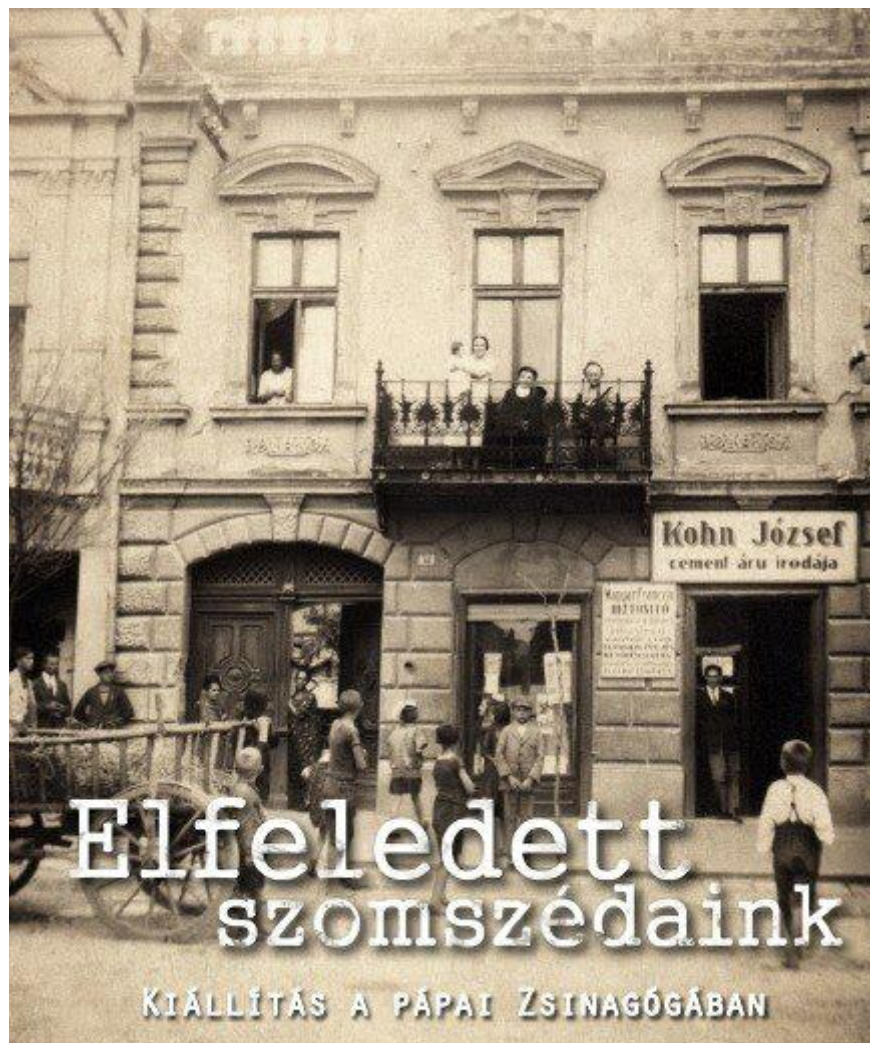

A zsinagóga, a kiállítás helyszíne

A kiállítás ötletgazdája és fő szervezője Gyekiczki András, a város egykori diákja, aki összegyűjtötte a város múltjával kapcsolatos dokumentumokat, a pápai zsidóság archív fotóit. Hazai, külföldi és tengeren túli családi albumokból és más forrásokból közel 500 fénykép gyűlt össze a II. világháború előtti időkből, köztük portrék, társasági és családi eseményeket megörökítő képek, munkaszolgálatosok csoportképei.

Több száz egyéb dokumentum is előkerült a kutatások során. Megtekinthető Esterházy gróf zsidóknak kiadott védlevele, eddig ismeretlen visszaemlékezések, családi történetek, anyakönyvi iratok, koncentrációs táborból elbocsátó igazolványok, a munkaszolgálatosoktól származó, illetve a deportáló vonatból kidobott levelezőlapok.

A sok, számunkra ismerősen csengő névről kutatás nélkül nem deríthetjük ki, vajon barátaink, rokonaink ősei-e ők.

A zsinagóga falain, oszlopain családonként egy vagy több tabló áll össze a fényképekből és az egyéb dokumentumokból. Megismerjük a pápai zsidó családok 3-4 generációját, a polgári életben betöltött szerepüket, az első világháborúban elesetteket, a haláltáborokba hurcolt és elpusztult öregeket, asszonyokat, gyerekeket, a munkaszolgálatosként szolgáló férfiakat. Fájdalmas volt a polgárosulás, a vállalkozások, az értelmiségi pályák sikerei után a genocídium ilyen méreteivel szembesülni.

Volt az egyik tablón egy kisfiú, aki 1942. szeptember 3-án, velem egy napon született, és 1944 júniusában Auschwitzban megölték. Még kétéves sem volt szegény.

A kiállítás mind a látvány, az áttekinthetőség, a befogadhatóság, mind a tárgyyszerűség szempontjából kiváló munka. A tények bemutatása önmagában is fájdalmas és letaglózó, nem kíséri pátoasz, túlbeszélés, fontoskodás. Méltó megemlékezés a halottakra. A látványtervező Rajk László.

Mielőtt azonban eljutottunk volna Pápáig, kaptunk egy kis ízelítőt a hazai viszonyokról. A Keletiből indultunk. Ne is vesztegessünk szót a koszos, lepusztult pályaudvarra, a zavaros, követhetetlen tájékoztatásra, a sorban állás, a jegykiadás áttekinthetetlen logikájára. Nekem koromnál fogva jegyet sem kellett volna váltanom, ha legutóbb nem vezetik be a gyorsvonati pótdíjat, amellyel trükkösen visszavonták a nyugdíjasok ingyenes utazási lehetőségét. Trükkösen, mert ma már a gyorsvonatnál alacsonyabb kategória nincs is a vasútnál. Tehát ingyenes utazás sincs.

A vonatunk összetett szerelvény volt, amelynek egyik része Szombathelyre, a másik Pápára tartott. Győrben szerelték ketté. Ismerve a hazai viszonyokat, többször is megkérdeztem, melyik kocsiba szálljunk, hogy biztosan Pápára érkezzünk. De ez sem segített. Ugyanis minden korábbi tájékoztatás ellenére éppen a mi kocsink volt az első, amely már Szombathelyre ment, míg az előttünk való az utolsó, amely Pápára tartott. Szerencsére a gyanakvás erősebb volt bennem, mint a bizalom, így utolsó pillanatban még gyorsan összekapkodhattuk a holminkat, és leszállhattunk a szerelvényről, hogy aztán újra felszálljunk az előttünk lévő kocsiba. Ugyanis a vonaton már nem lehetett átjárni a szétszerelés miatt.

Aki ebben az országban bízik a hatóságokban, vagy bármilyen hivatalos szervben, tájékoztatásban, az biztosan ráfizet. Aki valamilyen jól működő országból látogat hozzánk, paranoiásnak gondolhatja az itt élőket, akik minden felvilágosítással szemben bizalmatlanok, és állandó készenlétben figyelik az őket érintő eseményeket.

Végül csak megérkeztünk Pápára, de már elment a kedvünk minden kérdezősködéstől. Inkább beültünk egy taxiba, és elvitettük magunkat a kiállítás helyszínére. Út közben

megbarátkoztunk a sofőrrel. Kaptunk tőle egy névjegykártyát. Azzal biztatott, hogy hazafelé bátran hívjuk fel, ő szívesen értünk jön a város bármely pontjára, és kivisz a pályaudvarra.

Ismerkedésünk Pápával jól kezdődött, mindjárt volt egy taxisunk.

A kiállításért valóban érdemes volt Pápára jönnünk. Jó lenne, ha minden településen lenne olyan gyűjtemény, amely az 1944-ben elpusztított közösségek, családok emlékét, dokumentumait, fényképeit összegyűjtené, és bemutatná a helyben lakók és az odalátogatók számára. Ezzel némi erkölcsi jóvátétellel szolgálnának az elpusztítottaknak és a leszármazottainak. Egyúttal a szembenézés kezdete is lehetne.

Azt már a pápai kiállítás sem vállalta, hogy a tablókra rákerüljön a családok lakóhelyének, házuknak a fényképe is. Pedig ez elgondolkodtathatná a ma ott lakókat, vajon hogyan is került a családjuk az elhurcoltak otthonaiba. Legalább tudjon róla mindenki, hogy elpusztítottak és kiraboltak tulajdonába költöztek be a felmenői. A legtöbbjüknek annakidején a szeme sem rebrent a jogfosztások láttán, ha nem éppen örültek, hogy részesülhetnek mások kirablásából.

A kiállításról kijöve egy kis városnéző sétára indultunk.

Pár falat egy gyorsbüfében, egy kis pihenés egy csöndes sétáló utca padján. Helyieknek nézhettek, mert két fiatalember megszólított minket, igazítanánk el őket, merre menjenek egy számunkra ismeretlen célpont felé.

- Sajnos, turisták vagyunk, nem magyarok – szaladt ki a számon az ironikus-keserű válasz. Vették a lapot, kicsit csodálkoztak, de mosolyogtak.

A megjegyzés reflexió volt egy három héttel korábbi eseményre. Bajnai Gordon, volt miniszterelnök, az Együtt pártszövetség elnöke Erdélyben járt. A határon túli, nemrégiben magyar állampolgárságot is felvett magyarok 2014-ben szavazhatnak az országos választásokon, így a kampány az országhatárokon túlra is kiterjed. Persze a nacionalista hangulatkeltés, sőt a szélsőjobb, irredenta hangok ezzel csak még inkább felerősödnek. Jól működik mindenütt a fideszes gyűlöletkampány finkelsteini modellje minden ellen, ami liberális, ami baloldali, ami euro-atlanti. Ezt erősíti az anyagi érdekeltség is, a lekenyerezés, a közpénzek kampányra szétszórása, a jó szolgálatot tevők elhalmozása pozíciókkal, milliárdos kutatóintézetekkel.

Kolozsváron Bajnai kulturált, barátságos látogatását szélsőjobbok zavarták meg. Nyilvános leégetésre, csicskáztatásra készültek. Egy zacskóban ajándékot nyújtottak át neki, amelyben egy póló volt **TURISTA VAGYOK, NEM MAGYAR** felirattal. Aki nem jobboldali, nem nacionalista, nem irredenta, nem antiszemita, az nem magyar.

Az ilyen újnylas, neonáci atrocitások divatja nagyon megrontotta a lakosság egy részét, és a mesterségesen, politikai céllal szított agresszió még mélyebbre taszítja az országot a provincializmusba és a reménytelenségbe.

Nos, az ilyen jelenségek miatt érzett undor és tehetetlenség hozta ki belőlem a fenti mondatot.

Sok látnivaló lett volna a városban, de inkább csak sétálgattunk. Itt az ó-kollégium, idejárt Jókai, Petőfi. Itt vannak az óváros kis átjárói, a „közlék”, alig két méter szélesek, és itt vannak a két utcára nyitott udvarok.

Éppen szombat volt, minden zárva, csak a Fő téren volt egy kis mozgás. Talán szabadtéri koncertre készülődtek. Egy térre néző kis bolt ki is nyitott nyomban. Bementünk. A tulajdonos barátságos volt. Hallott a rendezvényről, így gyorsan megsütött néhány tepsi pogácsát. Biztosan lesz rá vevő. Mi voltunk az elsők. Finom volt, és még meleg.

Kiérve az óváros kis utcáiból, a Fő tér valószínűtlenül impozáns. Mint mondják, Közép-Európa egyik legnagyobb barokk tere, a távolabbi végében egy hatalmas 18. századi székesegyházzal. Egy fiatal pap kedvesen invitált bennünket, nézzük meg belülről is, de nem volt kedvem hozzá. Jól ismerem ezeket a barokk templomokat szerte a Dunántúlon és Ausztriában. Középszerűek, őszintétlenek, kimódoltak, különösen a freskóik, oltárképeik. A pápai pedig még arrogáns is. Egy református városban ekkora barokk tér ekkora böhöm nagy katolikus templommal nem más, mint hatalmi arrogancia. A fraknoi gróf Esterházyak seggnyalása a Habsburgoknak, és gátlástalan karrierizmus. A templomépítésben Esterházy Károly egri püspök volt a kezdeményező. A templom mögött áll a családi kastély, egy hatalmas U alakú épület birtoknyi parkkal. A város környékén pedig ott terpeszkednek a grófi birtokok.

Hát sosem volt könnyű ebben az országban élni. Ezt pontosan rögzíti ennek a városnak a térképe is.

Azért jót is lehet mondani a pápai Esterházyakról. A 17. századtól már zsidók is beköltözhettek a városba, míg Pestre a 19. század elejéig még protestánsok sem, nem hogy zsidók. A 18. század közepén pedig már védlevelet is kaptak, zsinagógát is építhettek. Sőt, a nagy zsinagógához, amelyben a kiállítás volt, 1844-ben Pál gróf százezer téglát ajándékozott a hitközségnek. Persze lehet, hogy ezzel egy kicsit bele is szólt a zsidóság belső harcaiba az ortodoxok és a neológok között.

Elsétáltunk a Képfestő Múzeum és a Református Gyűjtemény mellett is, de nem mentünk be. A régi és az új zsidó temető felé pedig már el sem indultunk.

A hazaút már csendes és kellemes volt. A taxis valóban értünk jött. A vonat sem késett, és szinte üres volt. Igaz, nem volt valami nagy tisztaság, meg légkondicionáló sem, de legalább az ablakokat le lehetett húzni. Csöndben bóbiskoltunk, olvastunk hazáig.

Emanuel emlékfá

Vasárnap délelőtt volt a holokauszt áldozataira emlékező új levelek avatása az Emanuel emlékfánál, köztük apámé és nagyanyámé. Az Emanuel emlékfá a Dohány utcai zsinagóga kertjében áll, Varga Imre munkája. Az Emanuel Alapítvány ajándékozta a magyarországi

zsidók számára. Az alapítványt Tony Curtis hozta létre 1987-ben édesapja, a Mátészalkáról New Yorkba emigrált Emanuel Schwartz emlékére. A fa nevének így két jelentése is van, hiszen az *Emanuel* héberül azt jelenti: „*velünk az Isten*”.

Az Emanuel-fa

Az ünnepség olyan volt, mint a magyar ünnepélyek lenni szoktak. Sok a beszéd, az egyik azért rossz, mert hagyományokat követ ugyan, de hiteles mondanivaló nélkül, a másik azért, mert valamilyen aktuálpolitikai haszon kedvéért öblöget. A kaddis szép volt, csak – mint mindig - túlságosan csiszolt, operaénekesi teljesítmény, igazi spiritualitás nélkül. Szóval minden rendben volt, csak úgy volt elcseszve, mint minden március 15.-e vagy október 23.-a, hogy ne is említsük a régi április negyedikét és november hetedikét.

A Szépművészetiben (Newton, Schiele)

Még fiatal volt az idő. Lesétáltunk a Deák térre, felpattantunk egy kisépkegyfalatira, és máris a Hősök terén voltunk. A Szépművészetiben két kiállítás is várt ránk. Kezdjük, gondoltuk, a szellemileg, pszichikailag kevésbé megterhelővel, a fotókkal!

Newton

Newtonnak számomra inkább a sorsa izgalmas, mint az életműve. A kortársai közül eredetibb szemléletű volt Irwing Penn, aki a modernizmus, az avantgárd útjain járt. Kreatív csendéletei meglepetések, nonkonformok, izgalmasak. Vagy Richard Avedon, akinek a legtöbb képe csupa mozgás. Az idősebbek közül meg Weegee (Asher Felling Lvov környékéről), aki New York minden bűnügyi helyszínéről, a „mezeten város”-ról számolt be mindenkinél hitelesebben.

Íme, egy kép, ami tetszik, de nem volt kiállítva. A pucér nőn kívül nagyon Brassais:

És egy Brassai:

Newton vérprofi, de a világa idegen tőlem. Egy kis groteszkkal megbolondított, mesterségesen beállított luxuskörnyezet csont sovány luxusmodellekkel. Minden művi, minden hideg, a szex is, a perverzió is. A merészsége nem is az övé, hanem a Vogue-é, amely már a Playboy Magazin törte úton akart merészebb, így vonzóbb lenni egy prúd, hipokrita, de élvezetekre sóvárgó világban.

A felkapott, trendi vérprofi kamerája előtt tolonganak a sztárok és hírességek (Lis Taylor, Monica Bellucci, Catherine Deneuve, David Bowie, Claudia Schiffer, Jodie Foster, Nastassia Kinski, Sigourney Weaver, Kim Basinger, Madonna, Carla Bruni, Cindy Crawford, Anthony Hopkins, Andy Warhol). A portrék profik és semmitmondóak.

A tárlaton vagy 250 kép volt látható. Az első rész az 1972–1983 közötti időszak legjobb fekete-fehér divat-, portré-, és akt felvételeit mutatta be, a második rész az 1985-1995 közötti fekete-fehér aktokat. A harmadik pedig a 1983 és 2003 közötti színes divat-, és reklámfotókat vonultatta fel, amelyek a legnagyobb divatházak (a Chanel, az Yves Saint Laurent, a Versace és a Vouge) számára készültek. Ez utóbbiakon csak átfutottunk.

A fekete-fehér fotók, bár nem szokták hangsúlyozni, Martin Munkácsi nyomdokain járnak, és sokkal kevésbé Brassaién, pedig őt - Newton párizsi évei miatt - sokkal gyakrabban említik a mestereként. Newton azonban Brassainak, aki igazi emblemikus művész volt, a nyomába sem ér. Képei a prúd protestáns talajból kinőtt hideg és művi libertinizmus vizuális megjelenítései. Ebben kétségkívül hiteles. Ennyiben Munkácsihoz sincs sok köze, aki mindig az eleven, mozgásban lévő életet kereste a képeivel. Ezért vitte ki a modelleket is annakidején elsőként a műteremből a szabadba.

Az élete azonban nagyon is érdekes, megrázó, sőt emblematikus.

1920-ban Berlinben született Helmut Neustädterként, egy zsidó gombgyáros családjában. 12 éves korában kapott ajándékba egy fényképezőgépet, és attól kezdve szinte kizárólag a fotózás érdekelte. 1936-ban abbahagyta az iskoláit is, és egy ismert berlini fényképésznél, Yvánál (Elsie Neuländer-Simon) tanulta a szakmát, ahol sok színházi és akt fotó is készült.

Még megérintette a weimari Németország szabad, frivol légköre, de a Kristályéjszaka után szétszakadt a család, és megkezdődött Newton több éves kálváriája. A szülei Dél-Amerikába emigráltak, többé nem is látta őket. 1938-ban neki is sikerült kivándorló útlevelet kapnia. Triesztben felszállt egy Kínába induló hajóra, ott ugyanis nem volt zsidó-kvóta. Pechére Singapurban szállt ki, ahol hamarosan az angolok egy ausztrál táborba deportálták mint egy ellenséges ország polgárát.

Nos, ez valóban megdöbbentő, megrázó 20. századi közép-európai sors. Sok zsidó menekülttel esett meg hasonló Franciaországban is. Otthon üldözött vagy, ahová menekülsz, a már névlegessé vált hazád miatt ellenségnek számítasz.

Végül úgy sikerült kiszabadulnia az internálásból, hogy regisztrált az ausztrál hadseregbe. Ekkortájt ismerkedett meg a feleségével, akivel élete végéig (83 éves koráig) együtt maradt. Gyermeük nem született, de mindvégig a felesége volt a családja és egyúttal a legközelebbi munkatársa. Newton azonban mindenekelőtt libertínus volt és narcista, imádta a sikert, a luxust, a nőket. Az év nagyobb részében Monte Carlóban élt, télen pedig Kaliforniában.

Nem csupán a sorsa, de az élete lezárása is szimbolikus. Művészi hagyatéka Berlinbe került a német állam közreműködésével létrejött alapítvány kezelésében. És bár Los Angelesben halt meg, hamvait Berlinben temették el. Sírja a schönebergi temetőben áll, nem messze Marlene Dietrichétől, és közel szülőhelyéhez. Ez is a jóvátétel egy fajtája, ha jóvátehető több millió megalázott, elűldözött, elpusztított élet. A hamvak visszatérése a szülőföldre a megbocsátás gesztusa a halott és családja részéről. Kérdés, hogy megnyugvás-e olyan szülőföldben nyugodni, amely halállal fenyegetett, elűzött.

A múzeum boltjában

Mielőtt átmentünk volna a Schiele-kiállításra, benéztünk a múzeum boltjába, hogy megmutassam Esztikének Martin Munkácsit, akiről nem hallott, hadd lássa, kitől tanulhatott (többek között) Newton. Szerencsére több albumot is találtunk. Beszélgettünk az 1920-ban szétszóródott nagy fotósokról is, Martin Munkácsin túl Brassairól, André Kertészről, Capáról. Capát jól ismerte, hiszen az 1948-50-ben készült képei és Irwing Shaw-val írt könyve a frissen megalakult Izraelről náluk széles körben ismert.

Egy Munkácsi fotó, nem a leghíresebb, de szép és jellemző

Még bekaptunk egy cappuccinót, meg egy kis sütit, közben felkészültünk lélekben is arra a felkavaró hatásra, amelyet a Schiele-képek mindig kiváltanak az emberből.

Schiele

A kiállítás 50 alkotást mutatott be. Ezek nagy része a bécsi Leopold Múzeumból érkezett, és talán csak az életmű csúcsát jelentő néhány jelentős képet nem sikerült megkapnia a budapesti kiállításnak. De voltak itt más forrásokból származó alkotások is, amelyek részben magángyűjteményekből, részben a Szépművészeti saját anyagából kerültek a kiállítás falára (pl. az *Ölvező lányok* és az *Álló fiúakt*).

A tárlat mégsem csupán Schieléről szólt, hanem mestereiről és kortársairól is. A nagy mester, Klimt, és a kortársak, Kokoschka, Albert Paris Gütersloh, Hans Boehler, Anton Faistauer, Richard Gerstl, Anton Kolig, Leopold Blauensteiner, Herbert Boeckl és Max Oppenheimer egyes művei is szerepeltek, összesen vagy harminc, hogy érzékelhessük a szecesszióból kiszakadó, majd attól messze eltávolodó expresszionizmus születését.

Schiele alig több mint tíz évig tartó pályája alatt vagy háromezer képet festett. Volt, hogy naponta egyet be is fejezett. Mindössze huszonnyolc évet élt, de kora kamaszkorától halála napjáig állandóan dolgozott. Utolsó képe a spanyolnáthában meghalt terhes feleségéről készült, majd három nap múlva ő is elhunyt.

A kiállítás több téma köré építve mutatta be az életművet, és olyan remekműveket vonultatva fel, mint az *Önarckép lampionvirággal*, a *Remeték*, a *Fekvő női akt*, a *Hasonmás*, a *Trude Engel arcképe*, a *Halott anya*, a *Schiele íróasztala*, a *Lány (Szűz)*, de láthatók voltak Schiele aktjai és erotikus nőábrázolásai is.

A képei felkavaróak. Ahogy megjeleníti az emberi létezést irányító egymásnak feszülő erőket, ösztönöket, szenvedélyeket, egyszerre hat szenttelennek és szenvedve-gyönyörködve regisztrálnak. Az ösztönök, szenvedélyek kicsavarják alakjai végtagjait, vonásait, minden izmát, és az őket körülvevő környezet tárgyait is. A görcsös vonalak a mindent megtapasztalni akaró művész szenvedélyét tükrözik. A kutató szenvedély nem rémül meg a személyiség mélyén rejlő és az emberi kapcsolatokat irányító pusztító és alkotó erőktől. Fiatalos hévvel gyönyörködik minden megtapasztalhatóban, és mindezt hűvös tekintettel, mégis szenvedéllyel regisztrálja, legyen az a sexualitás, az anya és gyermek viszonya, az önazonosság problémája, a személyiség viszonya önmagához. Olyan friss és felkavaró mind, mintha most tette volna le az ecsetet. Semmi megengedő líra, harmónia, öncsalás. Csupa nyugtalanító, fájdalmas, izgalmas, ijesztő igazság.

Búcsú

Vasárnap hajnalban keltünk, kimentük a repülőtérre. Sajnos vége volt a mi kis csütörtöktől vasárnapig tartó hétvégénknek. Csak remélhetem, hogy a legközelebbire nem kell éveket várnunk.

Amikor hazaértem, hirtelen zuhant rám a fáradtság. Késő délutánig aludtam. Csak arra a rövid időre ébredtem fel, amikor Esztiike már otthonról felhívott, hogy szerencsésen megérkezett.

Legközelebb a miskolci nagyszüleim Emanuel-levél avatására tudom majd csak hazacsábítani, ha egyáltalán.

Politika a mindennapokban

Felújítás, avagy zavar a fejekben

Egy hónapon keresztül egyik mesterember követte a másikat, amíg a legfontosabb felújításokat elvégeztünk a lakásban. Beázás miatt ki kellett cserélni a nyílászárókat, újra kellett szigetelni és burkolni az erkélyt, az elöregedett alapozás miatt (ötvenes évekbeli technológia) kifordultak a burkolókövek a konyhában, a bojler vízköves lett, rozsdás, alig engedte át a vizet.

Nem állítom, hogy reprezentatív minta birtokába jutottam, de némi benyomást azért szerezhettem arról, mi csorog le a politikai porhintéséből, handabandázásból, indoktrinációból, hazugságokból, kirekesztésből, gyűlöletkeltésből, amelyek eluralják a kormánypárt által birtokolt médiát, a másra figyelő, a megélhetésükért naponta keményen megdolgozó emberekhez.

Mondhatom, semmi jót nem tapasztaltam. Ment tele szájjal a cigányozás, a bankozás, a multizás, az IMF-ezés, az uniózás.

Hiába, az ellenségképzés, a gyűlöletkeltés igen egyszerű, hatásos, megkímél a gondolkodástól. Talán, ha sokféle véleményt, érvelést, tényt hallhatnának, mérlegelhetnének, mi hangzik igazabbnak. A politikai piár azonban, amely egyoldalúan eluralta a médiát, nem gondolatok, tények közlése, hanem csupán egyirányú manipuláció.

Mindössze egy szakmunkással találkoztam, aki ellenállt a propagandának. Ő mindenhová magával vitte aprócska rádióját, és egész nap a Klubrádiót hallgatta. Nem beszélgetett, csak koncentráltan és hibátlanul dolgozott reggeltől estig. Magának való volt, és a minőségi munka megszállottja.

FÉG

Három konvektorunkból kettőt gond nélkül begyűjtöttem, amikor megérkeztek a hűvös esték, hideg éjszakák és hajnalok. A harmadikkal azonban sehogy sem boldogultam. Szikra volt, de a kis sziszegő hang elmaradt, amely jelezné, hogy a gáz készen áll, hogy a lángra lobbanjon. Nyilván eltömődött a szelep. Ki kellett hívni a szerelőt.

Gázszerelőnket még a 70-es, 80-as évekből örököltük, amikor a gázművek volt a készülékek tulajdonosa, karbantartója, a lakók pedig a bérlői. Minden körzetnek megvoltak a saját szerelői. A lakók őket közvetlenül is hívhatták, ha nem is mindig hivatalosan. Idővel, amikor egyre több lett a saját tulajdonú készülék, főleg a konvektor, az állami monopólium felszíne alatt fokozatosan kialakult a maszek világ. A mesterek hozzájutottak lecserélt konvektorokhoz, gáztűzhelyekhez, alkatrészekhez. Ezeket felújították, a boltinál sokkal olcsóbban adták, és beszerelés után még hosszú éveken át karbantartották őket, amely folyamatos magánjövedelmet biztosított számukra, a lakóknak pedig elfogadható áron, késlekedés nélküli, biztonságos karbantartást.

Szerelők a régi mester inasa volt, sovány, magas, szótlan, szorgalmas fiú. Ma már ő is középkorú, udvarias, megfontolt és intelligens.

Igazam volt, csak egy szelep tömődött el. Kifújta, és már működött is.

Amíg dolgozott, elmondta, hogy a FÉG-nek az elmúlt húsz évben számos tulajdonosa volt. Mindegyik gyorsan kivett és eladott valamit a gyárból, majd amikor felmarkolta a pénzt, távozott. A jól működő gyárból alig maradt valami. Új konvektorai, amelyeket papírvékony lemezekből gyárt, botrányosak. Addig melegítenek, amíg a gáz ég, nem tudják a hőt tárolni. A gyanútlan vásárló az utcát fűti és pazarolja a gázt.

- Nem is értem, hogy gondolják. Kész pazarlás az egész. Csak fogy a rengeteg gáz gazdaságtalanul.
- És maga szerint mit érdekli ez a gyártót? Eladja a konvektorokat, kiveszi a hasznot és tovább áll.
- Igaza van – mondja elgondolkodva, - Mit érdekli őt a pazarlás!

Az irracionális szocialista gazdaság korrekciója az illegális kisvállalkozói kapitalizmus volt. De mi a vadkapitalizmus korrekciója?

Ma se deal, se kölcsönös érdek, se közérdek.

Vagy a multi él vissza az erőfölényével, vagy a gátlástalan és arrogáns politikai hatalom veszi át tőle az irányítást, amely pária-sorsba taszítja a többséget. A jogaitól megfosztott, kiszolgáltatott tömeg egzisztenciaféltésből engedelmes eszköze lesz a hatalomnak, a helyzetbe hozott klientúra alsóbb rétegei pedig buzgó rabszolgahajcsárokká válnak. A multik helyébe lépő oligarchák pedig biztosítják a maguk és a politikai elit meggazdagodását, és készségesen visszacsorgatják a hatalom gyakorlásához szükséges pénzt.

Mi kellene ahhoz, hogy a kapitalizmus Kelet-Közép-Európában is úgy működjön, hogy a gyártó haszna, a fogyasztó érdeke és a közérdek találkozzon? Éppen az, amit az Orbán-rezsim szétrombol: működő demokrácia, hatalommegosztás, erős civil társadalom, erős érdekvédelem. Ez azonban nem érdeke azoknak, akik maguk akarják lerabolni, ami még lerabolható – a haza, az etnikai nemzet üdve nevében, persze.

Kéményseprők

Épp akkor volt kéményellenőrzés, amikor külföldön voltam. Telefonálok jobbra-balra. Próbálok meggyőzni a céget, hogy idén már volt két ellenőrzés, egy nyáron, egy pedig koraősszel, amikor befejeződött a társasházban a kémények felújítása. Minden hiába. A törvény két ellenőrzést ír elő, annak meg kell lennie. Központi nyilvántartás pedig egyelőre nincs, amely regisztrálná az egyedi eseteket.

Gyanítom, hogy nem is érdekük a pontos központi nyilvántartás, mert az kiszűrné a fölösleges kiszállásokat, és csökkentené az amúgy is megcsappant bevételeiket. Ez is az erőszakos rezsicsökkentés következménye. Mások pénzből hatalmi arroganciával nagyvonalúskodni, a sikert learatni, majd a következményeket hárítani. Ez az ország tönkretételének egyik receptje.

A kéményseprő vállalatot hatalmi szóval megcsapolhatja az állam, de az továbbra is a lakosságot csicskázató hatóság szerepében tetszeleg. Semmi szükségem a harmadik szolgáltatásukra, de büntetéssel fenyegetőzve megrendelteti velem.

Internetes bejelentkezésre és megrendelésre ugyan van lehetőség, azonban a választható alternatívák olyan szűkek, hogy korántsem fedik le a valóságot. Mi például nem használunk kéményt, mert konvektorunk van, és villanybojlerünk. Ilyen alternatíva azonban nincs. Üresen hagyni azonban nem lehet a fűtésnemeket firtató sort, mert visszaküld a szoftver, amíg valamilyen nem valós alternatívára rá nem kattintasz.

Szöveges üzenetet ugyan lehet küldeni, de azt nem veszik figyelembe. Hiába írtam le, hogy nem használunk kéményt, csak a kierőszakolt választ regisztrálták.

Miért is kötelező évi két kémény-ellenőrzést finanszíroznom, amikor egy kéményt sem használok évtizedek óta? És miért kell hármát abban az évben, amikor a társasház felújította az összes kéményét előírászerűen, és azt a cég annak rendje és módja szerint átvette, lakásonként ellenőrizte, használatukat engedélyezte?

Ki az, aki egy ilyen csicskázató országban akar élni, ha van választása?

Vácszentlászló, avagy az elárult állampolgár

Ha a 30 km-es sebességkorlátozást nem veszed figyelembe, és 32 km-es sebességgel száguldasz, azonnal ott a rendőr, és fizethetsz 30 ezer forint büntetést. Ha hasonló vétséget követsz el traffipaxok közelében, akkor annyiszor 30 ezret fizethetsz, ahányszor egy percen belül lefotóztak. Tanuld már meg helóta, hogy merre hány méter!

Ha hetente többször betörnek a házádba, kirabolnak, és nemcsak téged, de a szomszédaidat is, a rendőrség a kár „csekély” volta miatt bele sem fog a nyomozásba. Neki már statisztikai szempontból sem éri meg, hogy az ügyeddel foglalkozzon. Bűnbandák háborítatlanul lehetetleníthetik el az életedet, az állam erőszak monopóliuma fűtyül rád. Azonban, ha csapdát állítasz a tolvajnak, és az esetleg megsérül vagy belehal, mehetsz a bíróság elé gyilkosság vádjával.

Nesze neked jogállam.

A vácszentlászlói gazda is megelégedve, hogy rendszeresen lopják a borát, a rendőrség pedig fűtyül a panaszára, ahogy a falubeliek bejelentéseire is, fagyállót tett a borába. A tolvaj és társai, vagy ügyfelei, beleestek a csapdába. Megitták a lopott bort. A tolvaj nem ment időben orvoshoz, a családja azt hitte, részeg, vagy be van tépve, ami nem volt ritkaság nála, így aztán belehalt a mérgezésbe. A társai vagy ügyfelei kórházba kerültek.

A rendőrség azonnal aktivizálódott. Az államgépezet működésbe lépett.

Azt senki sem vizsgálja, miért nem nyomozott a rendőrség korábban a sorozatos bejelentések ellenére. Most azonban ünnepelhetünk. Hirtelen nagyon eredményesek lettek: lelepleztek egy bűnbandát. A házkutatások során ugyanis számos olyan tárgy került elő, amelyeket az elmúlt hónapok betörései alkalmával tulajdonítottak el.

Kitüntetést a rendőrségnek! Veszélyes bűnbandást füleltek le! Őriznek és védenek!

A gazda pedig mehet börtönbe szándékos emberölésért. Csak előbb fizesse be az ez évi adóját, hogy ezt a kiválóan funkcionáló rendőrséget fenntarthassuk a pénzünkből mindannyiunk biztonsága érdekében!

Amikor már az egyszerű fideszes sem hallgathat

Klientúra-építés mások kisemmizésével

Hadházy Ákos, szekszárdi önkormányzati képviselő, április 30-án arról beszélt a hvg.hu-nak, hogy Szekszárdon a helyi kormánypárti képviselők véleményezték a trafikkoncesszióra pályázók listáját. Június 27-én közölte, hogy kilép a Fideszből és a szekszárdi közgyűlés Fidesz-frakciójából. Döntését egyebek mellett azzal indokolta, hogy a trafikügy kapcsán több képviselő és a polgármester azt állította, hogy ő hazudott, holott hangfelvétele is van az eseményről.

A főügyészségnek esze ágában sincs eljárást indítani a gátlástalan és nyilvánvaló törvénysértések miatt, megállapítani, miként kerültek ki a pályázatok a Fidesz helyi hatalmasságaihoz, és miként tették a pályázatot olyan ingyencirkusszá, amely még leplezni sem akarja azt a tényt, hogy a trafik-jogok újraelosztása csupán a klientúraépítést szolgálja.

Közben elindult néhány magánvádas per a Fejlesztési Minisztérium és a Nemzeti Dohánykereskedelmi Zrt. ellen. Mire ezekben az ügyekben jogerős ítélet születik, eltelik egy-két évtized. A jogsértések áldozatainak élete, akiktől elvették a megélhetésüket, ezalatt már helyrehozhatatlan károkat szenved. Az állami szinten elkövetett csalás és törvénysértés pedig megtorlatlan marad.

Íme az egyik első elsőfokú ítélet egy dunakeszi lakos perében: A döntés kötelezi az elsőrendű alperes Nemzeti Fejlesztési Minisztériumot és a másodrendű alperes Nemzeti Dohánykereskedelmi Zrt.-t, hogy adják ki a felperesnek a dunakeszi dohány-kiskereskedelmi koncessziós jogosultságra benyújtott pályázatának, és az ott nyertes pályázatoknak a pontonkénti értékelését. Továbbá a másodrendű alperesnek ki kell adnia az értékelési lapokat, az elsőrendű alperesnek pedig az elbírálásban részt vevő személyek nevét - tette közzé honlapján a törvényszék.

Az ítélet szövegéből nyilvánvaló, hogy erre minden pályázónak joga lenne. De ki és hogyan tudja általános érvényre juttatni ezt az igazságot?

Milliárdos ÁFA- csalás és a közérdekű bejelentő

A milliárdos áfacsalásokat kitergető Horváth András, egykori NAV-ellenőr, tavaly levelet írt két magas rangú kormányzati szereplőnek az általa megismert visszaélésekről. Azután döntött így, hogy feletteseivel kivonták őt abból a NAV-on belüli vizsgálatból, amelyet korábban éppen ő kezdeményezett a csalások feltárása céljából. Azt gyanította, hogy a NAV vezetői nem érdekeltek az ügy tisztázásában-

Horváth a levelében összefoglalta ellenőrzései tapasztalatait, azokat a tényeket, amelyek alátámasztják a nagy összegű csalások rendszerességének gyanúját, és a NAV vezetőinek a feltárást akadályozó magatartását.

A nyomozóhatóság azonban nem a közérdekű bejelentéssel foglalkozott, hanem Horváth András ellen indított nyomozást személyes adatokkal való visszaélés gyanújával. Kora reggel törtek rá a nyomozók a családjára, amikor a gyermekei még ágyban voltak, házkutatást tartottak, feldúlták a lakását, lefoglalták a számítógépét, az összegyűjtött dokumentumait.

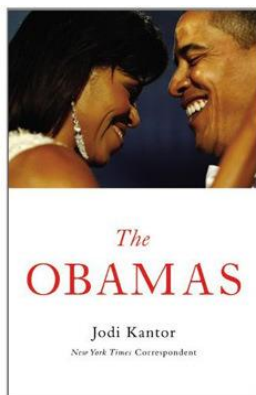
December 28-án tüntetés volt Budapesten Horváth András zaklatása ellen, a közérdekű bejelentő védelmében, és a jogsértések kivizsgálását követelve.

(A képen a baloldalon, a fotósok mögött profilból én is látható vagyok)

Könyvekről

Jodi Kantor: Obamák (2012)

Jodi Kantor

Jodi Kantor, fiatal újságíró (1975), a New York Times munkatársa, washingtoni tudósító, több kiadást megért sikeres könyvet írt az első színes bőrű amerikai elnöki pár első három évéről a Fehér Házban.

A siker egyik oka kétségtelenül az, hogy Barack Obama elnökké választása nagy várakozást keltett világszerte. Vajon változik-e az amerikai politika, vajon felválthatja-e az éles szembeállást az együttműködés, a valós problémákra közös megoldást keresés, vagy mindez csupán „egy túlképzett outsider” (ahogy őt Bobby Rush chicagói afrikai-amerikai képviselő nevezte), egy entellektüel naivitása, esetleg megtévesztő populizmus?

Jodi Kantor nem tesz fel kérdéseket, és nem értelmez. Összegyűjti a tényeket, majd rekonstruálja az eseményeket. A tizenhat rövid, dinamikus megírt fejezet 2-3 hónapos időszakokra bontva mutatja be az elnök és a First Lady első három évét a Fehér Házban. Egy tanulási folyamatot dokumentál, amelynek során eszmék, célok, hitek és illúziók találkoznak a valósággal, a lehetőségekkel, hogy azután a harmadik év kezdetére már mindketten tapasztalt közszereplőként álljanak az olvasók előtt.

Kantor az egyes fejezetek eseményeinek, a szereplők motívumainak jobb megértése céljából az előzményeket is bemutatja. Ezek közül társadalomtörténeti, szociológiai szempontból talán a legfontosabb annak a chicagói afrikai-amerikai közegnek, baráti körnek a rajza, amely az elnöki pár közvetlen környezetét alkotta a múltban, de a Fehér Házba költözésük után is fontos szerepet töltenek be az életükben. E kör tagjai voltak már egyetemi éveiktől kezdve Michelle Obama és testvére, Craig Robinson, a legközelebbi barátaik, Martin Nesbitt, Anita Blanchard, Eric és Cheryl Whitaker, valamint Valerie Jarrett. Az ő sorsuk, pályájuk jól reprezentálja azt a jelentős társadalmi és mentalitásbeli változást, amely az 50-es, 60-as évek óta az Egyesült Államokban végbement. Barack Obama elnökké választása ennek az átalakulásnak a legszembeötlőbb eredménye.

E változások kezdetét a polgárjogi mozgalmak, Kennedy elnök és Martin Luther King törekvései, harcai fémjelzik, és az ellenük, valamint Robert Kennedy ellen elkövetett gyilkos merényletek is emlékeztetnek arra, hogy milyen drámai és nehéz volt ez az átalakulás.

Barack Obama felesége és barátai mind olyan sikeres chicagói orvosok, jogászok, üzletemberek, akik a helyi afrikai-amerikai közösség tagjai. Mind, Valerie Janett kivételével, első generációs értelmiségiek, akik alsó középosztályból származnak, szüleik munkások, alkalmazottak, buszsofőrök, ápolónők. Sokan már tinédzser koruktól pénzt kerestek, hogy megéljenek, hogy a tanulásuk költségeit biztosítani tudják. Tehetségük, kitartásuk, kiváló tanulmányi eredményük révén kerültek be az elit iskolákba, a legjobb egyetemekre, hogy azután a felső középosztály, sőt az ország elitjének a tagjai legyenek.

Kiemelkedésüket, sikeres pályájukat tehetségükön, szorgalmukon túl az esélyegyenlőségről szóló törvény, az egyre gyakoribbá váló pozitív diszkrimináció és különböző ösztöndíjak, kedvezményes diákkölcsönök segítették. Az elit iskolák és egyetemek az elmúlt 30-40 évben egyre több nem privilegizált környezetből érkező tehetséges diákot vettek fel és juttattak diplomához. Michelle Obama is ilyen családból származott. Apja a vízműveknél dolgozott, édesanyja otthon volt a két gyermekükkel, később munkát vállalt, hogy a legjobb iskolákba járathassák őket. Mindketten a Princetonon diplomáztak, majd Michelle a Harvard Law Schoolon szerzett jogi diplomát, Robert pedig a chicagói egyetem üzleti karán folytatta a tanulmányait. A negyvennégy eddigi First Lady közül Michelle Obama a második, akinek ez sikerült (az első Hillary Clinton), és a harmadik, aki master fokozatú egyetemi diplomát szerzett (a második Laura Bush).

Valerie Jarrett azért kivétel Obamáék chicagói barátai között, mert ő már második generációs értelmiségi. Édesapja, James E. Bowman, nemzetközileg is elismert orvos, kutató, aki az első színes bőrű professzor volt a Chicagói Egyetem Biológiai Tudományi Centrumában. Fiatalkorában még a szegregáció nyomasztó légköre elől menekülve vállalt szerepet az elmaradott országokat segítő egészségügyi programban. Évekig dolgozott Iránban, a lánya, Jarrett is ott született. Hazatérve az egyik mentora lett a tehetséges afrikai-amerikai diákoknak.

James E. Bowman professzor

Martin Nesbitt, Valerie Jarrett, Barack Obama, dr. Eric Whitaker

Később Valerie Jarrett is ezeknek a fiataloknak a pártfogója lett. Ő volt az, aki a frissen végzett Michelle Robinsonra is felfigyelt. Támogatta az érvényesülését a közösségi, illetve a civil szférában. Főnöke volt a chicagói városfejlesztési osztályon, majd az egyetem egészségügyi centrumában, később pedig az egyik meghatározó tagja lett Obama stábjának a Fehér Házban.

Obama életútja sok tekintetben eltér az alsó középosztályból felemelkedő afrikai-amerikaiakétól, hiszen ő Havaiin született, édesanyja brit bevándorlók leszármazottja, apja pedig kenyai diák volt, aki két év házasság után elvált, és visszatért Afrikába. Obama Havaiin és Indonéziában töltötte gyermekkorát, és csak a középiskola befejezése után folytatta tanulmányait az amerikai kontinensen.

Obama Honoluluban édesanyjával, nagypapjával és féltestvérével

A Columbián politikatudományból diplomázott, majd a Harvard Law Schoolon szerzett jogi diplomát. Itt találkozott Eric Whitakerrel és rajta keresztül azzal a chicagói afrikai-amerikai közösséggel, amelyben otthonra talált. Itt alapított családot, itt lett egyetemi oktató, majd politikus.

Ebben az első generációs fiatal afro-amerikai értelmiségi körben erős volt az elkötelezettség a közösségük iránt. Elit egyetemeken szerzett diplomájukkal nagy presztízsű állások helyett visszatértek gyermekkori környezetükbe. Feladatuknak érezték a közösségépítést, a civil és

helyi ügyek támogatását. Eric Whitaker például orvosi rendelőt nyitott a szegény afrikai-amerikaiak lakta negyedben, és hogy rávegye őket arra, hogy az egészségükkel is törődjenek, ingyenes borbélyműhelyt nyitott a rendelő mellett. Felesége, Cheryl, aki szintén az orvoskaron végzett, a magas vérnyomás kutatására, megelőzésére és kezelésére specializálódott, mert ebben a közösségben a cukorbetegség, a magas vérnyomás, az elhízás, a mozgásszegény életmód a leggyakoribb egészségügyi probléma. De mindannyian tudták, hogy az emberek sorsán csak összehangolt projektekkel lehet változtatni. Az egészséges közösséghez gazdasági megalapozottság, eredményes oktatás kell. Rendszerben látták az egészségügy kérdését, mint Obama programja, és mindannyian igyekeztek is a közösségük életminőségét komplex programokkal fejleszteni.

Barack Obama ebben a chicagói közösségben olyan támogatókra talált, aki segítették politikai pályáján is. Előbb az illinoisi, majd a washingtoni szenátus tagja lett, míg végül 2008-ban az Egyesült Államok elnökévé választották.

Craig Robinson, Michelle Obama bátyja, aki – mint említettük - maga is a Princetonra járt, és ma az oregoni egyetem kosárlabdacsapatának edzője, egy alkalommal így szólt:

- Az Egyesült Államok elnöke a sógorom, mondogatom magamnak, és nem hiszem el, hogy ez igaz. – Önéletrajzi könyvének címe is erre a hatalmas változásra utal: *Egy család útja Chicagó déli negyedéből a keleti parti elit egyetemekre (Ivy League) és tovább.*

Barack Obama ennek az ambiciózus, keményen dolgozó és sikeres nemzedéknek az egyik kiemelkedően tehetséges tagja. Diáktársai már a Harvardon is így gondolták, amikor előbb a Harvard Review of Law szerkesztőjévé, majd elnökévé választották. Később a Chicagói Egyetemen tanított, és írt két sikeres könyvet. Előadói, szónoki, színészi képességei is kiemelkedőek. Önéletrajzi regényének hangos könyv változatát maga olvasta CD-re, és minden szereplő akcentusát, személyiségét olyan hitelesen jelenítette meg, hogy Grammy-díjat kapott érte. Diplomáciai képességét, letisztult eszmevilágát jelzi az is, hogy a Harvard jogi folyóiratának elnökévé csak olyan diákot választanak, akiben a kiváló szakmai tudáson túl konszenzust teremtő képesség is van, aki egyensúlyt tud teremteni a konzervatív és a liberális jogfelfogás között.

Obama, ahogy ezt a 2008-as kampányában is hangsúlyozta, a politikai élet megújítását ígérte. Az éles szembenállás helyett a demokraták és a republikánusok mérsékelt és racionális részének összefogásával az ügyek mentén történő hatékony politizálást tűzte ki célul. Olyan politikát ígért, amely az ország egészének az érdekeit szolgálja, ugyanakkor a nehéz sorsúak problémáira is megoldást keres. Komplex, gazdasági megalapozottságú változásokat tervezett,

amelyek az egyes emberek, közösségek, civilek munkáját is be tudja csatornázni a jó kormányzás gyakorlatába.

Obama képes volt ezekért a célokért mozgósítani a szavazókat, de Jodi Kantor könyve azt is bemutatja, hogy amikor elérkezett a megvalósítás ideje, milyen akadályokba ütközött. A legbrutálisabb kétségtelenül a 2008-ban kitört pénzügyi-gazdasági világválság volt, amelynek hatékony kezelését a beiktatásától kezdve első számú feladatának kellett tekintenie. A válság ugyanis katasztrofális következményekkel fenyegette mind az ország gazdaságát, mind a lakosságot. Az összeomlás széléről kellett visszarántani a pénzintézeteket, bankokat, de az állami segítség egyúttal lehetővé tette olyan új törvények bevezetését, amelyek elősegítették a Wall Street elszámoltathatóságát, működésének átláthatóságát, és amelyek nagyobb hangsúlyt fektettek a fogyasztóvédelemre. Hatalmas tőkeinjekciókkal, állami megrendelésekkel kellett elejét venni a bankok, cégek, iparágak bedőlésének, a munkanélküliség további növekedésének, és annak, hogy az amerikaiak milliói elveszítsék az otthonaikat.

Kedvezőtlen volt ugyanakkor az a politikai légkör is, amelyben Obamának a mérsékelt összefogását, a két párti politizálás programját kellett volna átültetnie a gyakorlatba. Az éppen ekkoriban kibontakozó Tea Party mozgalom az utóbbi évtizedek talán legdurvább, legkíméletlenebb politikai harcmodorát igyekezett mindennapossá tenni. Gyűlöletkeltéssel, rágalomokkal, karaktergyilkossággal, a nézetek szélsőséges polarizációjával igyekezett helyzet szorítani magának a politikai küzdőtéren és a nyilvánosságban. A mozgalom híveinek és politikusainak durva, rágalmozó, az ellenfelek megsemmisítésére törekvő beszédmódja és militáns harcmodora olyan légkört teremtett, amely egyre illuzórikusabbá tette a kompromisszumokat kereső, mérsékelt, két-párti politizálást. Obama együttműködésre tett kísérletei elnöksége első másfél évében nem találtak partnerekre.

Obama, aki még a washingtoni politikai életben kevés tapasztalatot szerzett megválasztása előtt, maga is követett el hibákat, ahogy ezt Jodi Kantor könyve is regisztrálja. Ezek egy része abból az értelmiségi, civil és közösségi mentalitásból fakadt, amely az említett chicagói kört is jellemezte, és amely bizalmatlan volt a szövetségi politikával szemben, mert az a szemükben csupán az elit meddő hatalmi harcáról, párt- és csoport-érdekekről, személyes ambíciókról szól, és nem az emberek valós problémáiról.

Jodi Kantor könyvében számos apró mozzanat világít rá arra, hogy Obamának és a First Ladynek nem volt könnyű a szuverén entellektüel és a civil szférában otthonosan mozgó aktivista beidegződéseit maguk mögött hagyniuk a céltudatos politikusi magatartás kedvéért. 2009-ben, a megválasztását követő első évben a Fehér Ház stábjában a Super Bowl alkalmából nagy fogadást rendezett. Obama, ahogy magánemberként megszokta, legszűkebb barátaival körülvéve egész idő alatt a képernyőre meredt, se látott, se hallott, csak a kedvenc csapatának szurkolt. A vendégek kicsit furcsállták a viselkedését, a stáb pedig azt latolgatta, nem lett volna-e jobb szűkebb körű rendezvényben gondolkodni. Ezzel szemben 2011-ben, elnöksége harmadik évében, már rá sem nézett a képernyőre, talán egy-egy futó pillantást, ha vetett a meccsre jártában-keltében. Annál többet beszélgetett a meghívottakkal, kapcsolatokat ápolt és épített demokrátákkal és republikánusokkal. Igazi házigazda volt, csiszolt modorú és céltudatos.

Eleinte a civilekre jellemző illúziókat is táplált arról, hogy az elnöki hatalomnak hol vannak a határai. Obama az alternatív energia elterjedésének híve, küzd a fosszilis energiaforrások visszaszorításáért, a globális felmelegedés csökkentéséért. Egy szakértővel folytatott tanácskozáson felvetette, hogy például Chicago energiaellátását mennyivel

környezetkímélőbbé és olcsóbbá lehetne tenni, ha a dakotai szélérőműből szerezne be a város a szükséges villamos áram egy részét. És csak lassan értette meg, hogy mint elnök ennek érdekében nem tehet semmit. Ami ésszerű és célszerű, nem mindig megvalósítható a bonyolult tulajdonviszonyok, a hatásköri és jogi akadályok miatt.

Az értelmiségi mentalitás dominanciája eleinte a Fehér Ház stábjának működtetésében is megmutatkozott. Obama a vitákban szerette magát középre pozicionálni. Már egyetemi éveiben is szívesen folyamodott ehhez a módszerhez. Ezt alkalmazta elnöksége első két évben is. Emiatt megesett, hogy egy-egy eszmecsere a szakértőkkel körbe-körbeforgott, anélkül, hogy döntés született volna. Nem voltak ugyanis pontosan kidolgozott döntési mechanizmusok, kimeneti pontok, és nem voltak mindig egyértelműek, hogy kik a hozzájuk rendelt felelősök.

Obama és Michelle előéletéből, eszméiből is következett a bizalmatlanság a formalizált, üres politikai mechanizmusok iránt. A ciklus közepén lezajlott választások után azonban, amikor a demokraták elvesztették képviselőházi többségüket, ez is megváltozott. Áramvonalassá alakította a stábját, döntésre kihegyezett struktúrákat hozott létre, a hatékonyságra, a felelősségi szintek és kimeneti pontok egyértelművé tételére fektetette a hangsúlyt. Átláthatóvá, hatékonyá tette a Fehér Ház kommunikációját.

Korábban ugyanis előfordultak kiszivárogtatások, az elnöki üzeneteknek ellentmondó, azzal egyet nem értő vélemények, még illojalítás is a munkatársai részéről. De az is jellemző volt, amire egy alkalommal Bill Clinton hívta fel a figyelmét: „Átvittél egy kitűnő törvénymódosítást a felsőoktatásban igénybe vehető hitelekéről, és senki még csak nem is hallott róla!” Valóban, az első két évben számos felmérés azt mutatta, hogy Obama üzenetei, szemben a republikánusok és a Tea Party ellenpropagandájával, gyakran a lakosság tíz százalékát is alig érték el. Miközben csökkentette a középosztály adóit, a közvélemény kutatások szerint a lakosság 50%-a azt gondolta, hogy Obama megemelte az adókat, és csupán 10% volt tisztában a valósággal. Az átszervezett, áramvonalasított rendszerben ez is megváltozott.

Milyen politikai tapasztalatok vezették arra, hogy változtasson a munkamódszerén, viszonyán a washingtoni politikai gyakorlathoz? A nagy lendület és várakozás, ami a megválasztása utáni hónapokat jellemezte, hamar megtört a már említett okokból. A gazdasági válság miatt a legfőbb teendője nem az lett, aminek politikusi pályáját szentelni akarta: az esélyek kiegyenlítése, és egy kevésbé konfrontatív, együttműködésre törekvő kül- és belpolitika, hanem a Bush-korszakból megörökölt válsággal, a bedőlt bankokkal, a becsődölő cégekkel, a magasra ugrott munkanélküliséggel kellett foglalkoznia. És ott voltak az ugyancsak megörökölt, lezárásra váró háborúk. 2009 végén mégis további harmincezer katonát kellett küldenie Afganisztánba a kivonulás ütemének gyorsítása helyett. Ígéretei ellenére a drón-támadásokat sem lehetett leállítani, még a civil áldozatok ellenére sem, sőt Guantánamót sem volt olyan egyszerű bezárni, ahogy ígérte, és ahogy emberjogi aktivistaként, alkotmányjogot oktató egyetemi tanárként az elvek szintjén maga is szerette volna.

Eközben – mint említettük - az is világossá vált, hogy törekvése a két-párti együttműködésre a republikánusok merev ellenállásába ütközik. Sőt, politikai hitele, karaktere lerombolására törekednek abban bízva, hogy ezzel sokat nyerhetnek a 2010-es ciklusközi választásokon. A Tea Party hívei a permanens gyűlöletkampány eszközével élve egyre megszokottabbá tették a rágalmazást, a mások méltóságába gázoló verbális erőszakot.

A fordulatot éppen a ciklus-közepi választások hozták. Obamának sikerült a „béna kacsa” állapotába került kongresszussal, amely már kockázatok nélküli, bukott, leszavazott képviselőkől állt (63 demokrata veszítette el a mandátumát), számos törvényjavaslatot megszavaztatnia. A helyükre érkező republikánus többség pedig már nem tehette meg, hogy minden kezdeményezést blokkoljon, hiszen már nem takarhatták volna el a közvélemény elől a saját felelősségüket a törvényhozás megbénításáért.

Az a paradox helyzet állt tehát elő, hogy a demokrata képviselőknek a vereség, a republikánusoknak pedig a győzelem tett jót abban a tekintetben, hogy megnyíljon némi lehetőség a két-párti együttműködésre.

A közvélemény kijózanodásának kezdetét a verbális erőszak hatása alól egy tragikus esemény segítette elő. A Tea Party, élükön Sarah Palinnel, húsz demokrata képviselőt nyilvánított kiemelt célpontnak, akiket mindenképpen ki kell ejteni a 2010-es választásokon a törvényhozásból. Palin a honlapján egy térképet tett közzé, amelyen ezt a húsz választókerületet lögyakorlatokon használt céltáblával jelölte meg. Ezek közé tartozott Gabrielle Giffords arizonai törvényhozó és körzete is. 2011. január 8-án Giffords egy rendezvényén brutális merénylet történt. A lövöldözésben hatan meghaltak, köztük egy kilencéves kislány, és 13-an megsebesültek. A képviselőasszonynak a koponyáján hatolt keresztül a golyó, életveszélyes állapotban szállították kórházba.

Az egész ország megrendült a véres erőszak hírére, és sokan a Tea Partyt, Sarah Palint és a céltábláit okolták a merényletért. Giffords azok közé a képviselők közé tartozott, akikben erős volt a szociális elkötelezettség. Obama nagyra értékelte a munkáját, hiszen Giffords számára a politika valóban a szolgálat, a jobbítás eszköze volt, nem cinikus hatalmi játék, vagy anyagi érdekek érvényesítésének terepe.

Barack Obama és Gabrielle Giffords

Obama meglátogatta a képviselőasszonyt a betegágyánál, majd beszédet mondott az áldozatok halotti búcsúztatóján, amelyet a tévé is közvetített. A beszéd méltóságteljes volt, és annak adott hangot, hogy az országban a gyűlölködést, a durva sértegetést váltsa fel az egymás iránti megértés, az empátia, az udvarias beszéd. Nem használta fel a tragikus esetet a republikánusok elleni kampányra vagy a Tea Party elleni vádak megfogalmazására, hanem a közös értékekről beszélt. Az emberek azonnal reagáltak a twitteren: „Az elnök visszatért”, „Igen, hölgyeim és uraim, van elnökünk”. Ilyen, és ehhez hasonló bejegyzések keringtek országszerte a világhálón. A vágy a normalitásra, az értékek tiszteletére, az igazi emberi érzésekre és méltányosságra sokakban megszólalt.

Két év küzdelem, csalódás, sikerek és önkeresés után Obama sokkal tapasztaltabb politikusként áll előttünk 2011 januárjában az arizonai kampuszon, a Fehér Házban, a washingtoni politikai küzdőtéren, és már tudja, hogy újra fog indulni. A küzdőteret megismerve, politikai eszköztárát kiszélesítve, stábját ütőképesebbé formálva folytatni akarta a politizálást egy biztonságosabb világért, és egy társadalmi szempontból igazságosabb Amerikáért.

Jodi Kantor könyve kettős portré. Obama küzdelmeivel párhuzamosan megismerhetjük Michelle Obama önkeresésének útját is a First Lady szerepében. Amikor a közszereplés színpadára lép, büszke afrikai-amerikai asszony, két gyermekes családanya, aki egész életében felelős állásokat töltött be a chicagói nonprofit, közösségi és civil szférában, és még férje karrierjét is volt energiája támogatni. Élete minta lehetett nők milliói számára, akik szeretnék a karriert és a családi életet összeegyeztetni egymással.

Ami a gondolkodását illeti, ő is azt a szellemiséget képviselte, amit közösen vallottak a chicagói barátaikkal: egy igazságosabb Amerikáért, és egy békésebb, kiegyensúlyozottabb, együttműködőbb politikáért tevékenykedni. First Ladyként is olyan társadalmi programokat karolt fel, amelyek ezt a célt szolgálták.

A Let's Move-mozgalom az elhízás, a szívbetegség, a cukorbetegség elleni küzdelem volt, amely a családokat, az iskolákat, a gyereket mozgósította az egészségesebb életmódért, de igyekezett polgármestereket, civileket, az üzleti élet szereplőit is megnyerni a programnak. Együttműködött kereskedelmi láncokkal az egészségesebb élelmiszerekért, kampányolt zöldséges boltok nyitására a szegénynegyedekben, iskolai menzák választékának korszerűsítéséért. A program bátran tekinthető Obama egészségügyi törvényének kiegészítéseként is.

Fontos kampánytémája volt, a két-pártiság jegyében, a katonacsaládok érdekeinek felkarolása. A hadsereg hagyományosan republikánus téma, ezért is tartotta fontosnak demokrataként felhívni a figyelmet a harcoló katonák családjainak anyagi helyzetére. Gyermkeik színvonalasabb képzése érdekében szóvá tette az oktatási választék bővítésének szükségességét a katonai bázisok körzetében. Küzdött a leszerelt katonák átképzése, munkalehetőségeinek bővítése, egészségügyi és pszichológiai rehabilitációja érdekében.

Nem feledkezett meg arról sem, hogy a First Ladyk szerepe a mintaadás. Fontos volt számára, hogy a színes bőrűek büszkéek legyenek rá, és tudatosítsa mindenkiben, hogy nem csak a sovány szőke nők lehetnek attraktívak. Hordott márkás, egyedi tervezésű, elegáns ruhákat, de üzletláncokban kapható olcsóbb tömegcikket is. Nőként olyan modern életvitel-mintát akart adni, amelyben egyensúlyt teremt a karrier, az anyai és a házastársi szerep között,

és sosem titkolta, hogy ez nehéz napi küzdelmet jelent, amely néha kudarccal jár, mégis megéri vállalni.

Fontos volt számára, hogy jelenléte egy-egy eseményen soha ne legyen üres protokoll, pusztán reprezentáció, hanem mindig legyen célja, értékes üzenete. Szívesebben tett eleget olyan meghívásoknak, ahol hétköznapi emberek, hátrányos helyzetűből magukat felküzdeni vágyó gyerekek, fiatalok voltak jelen, mint nagy presztízsű, de társadalmi hasznossággal nem bíró fogadásokon megjelenni.

Első, Fehér Házban töltött éveik alatt mindketten követtek el hibákat, voltak tapasztalatlanságból fakadó tévedéseik, amelyekért a sajtó, a közvélemény támadta, elítélte őket, de mindig igyekeztek ezeket korrigálni.

Naivitás volt például első évük egyik péntek estéjén azt gondolni, hogy nekik is jár, mint minden házaspárnak, néha egy „randevú”, kettesben eltöltött színházi este. Az első, és egyben utolsó ilyen próbálkozásuk nagyon rosszul sült el. Obama szerette volna a feleségét elvinni a Broadway egy előadásra. Csak azzal nem számolt, hogy az elnöki pár csupán elnöki géppel, elnöki helikopterrel és elnöki konvojval közlekedhet. Kiruccanásuk nemcsak sokba került (bár a költségek egy részét, a törvényi előírások szerint ők állták), de nagy felfordulást, dugókat okoztak Manhattan közlekedésében, nem is szólva arról a kényelmetlenségről, amit a nézőknek kellett elszenvedniük a biztonsági intézkedések miatt.

Ugyancsak visszatetszést keltett Michelle döntése, hogy kisebbik lányával csatlakozik barátnőjéhez, Cheryl Withakerhez egy négy napos spanyolországi útra a kislánya tízéves születésnapját megünnepelni. A válság idején az Air Force One-nal Európába utazni minden kézzelfogható államérdek, politikai cél nélkül, az amerikaiak számára visszatetsző volt. A család egyébként mindig az országon belül üdült, ha nem a kontinensen, akkor Hawaiiin.

Obama első három elnöki évét azonban nagy sikerek is kísérték, amelyekre büszke volt. Már 2010 tavaszára sikerült átverekednie a törvényhozáson az egészségügyi reformot, amely már több évtizede esedékes volt, de még az olyan közkedvelt és tapasztalt politikusnak, mint Bill Clinton, sem sikerült.

2009-ben Nobel Béke-díjjal tüntették ki. Oslói szereplését világszerte rokonszenv kísérte.

A legtöbb amerikai elismerését azonban azzal nyerte el, hogy az ő főparancsnoksága alatt sikerült Osama bin Ladent, a 9/11-es terrorcselekményért és tömeggyilkosságért felelős terrorszervezet vezetőjét 2011-ben megtalálni és kivégezni. Bin Ladennel még a republikánus héjáknak sem sikerült leszámolniuk.

Jodi Foster könyve gyors, dinamikus és informatív. Az amerikai újságírás legjobb hagyományait követi. Tényeket közöl, eseményeket, szituációkat rekonstruál, az értelmezést, a véleményformálást az olvasóra hagyja. Az olvasmányosság, a könnyedség látszata mögött hatalmas információs anyagot mozgató kemény munka áll, sok száz saját készítésű háttérinterjú, beszélgetés, számos írott, képi és egyéb médiaanyag feldolgozása. Írói erőnyeit pedig a jól szerkesztett, tömör, informatív, plasztikus és lendületes szöveg dicséri.

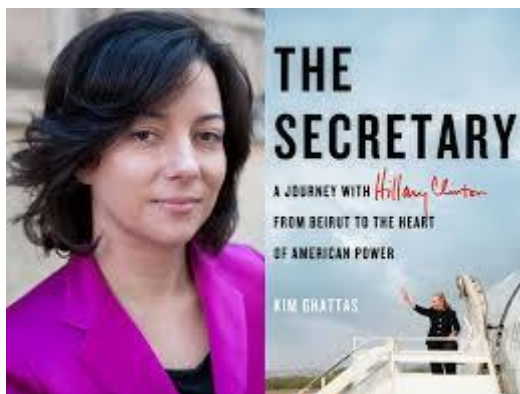
Azok számára pedig, akik arra szeretnék választ kapni, hogy vajon merő idealizmus és naivitás-e az a törekvés, hogy a politikát ne a szembenállás és a gyűlölködés uralja, hanem a konstruktív együttműködés, nem ez a könyv hivatott választ adni. Mint ahogy az sem a feladata, hogy elemezze a pártok vetélkedésén alapuló tömegdemokráciák működési elveinek és gyakorlatának összefüggéseit, vagy azt vizsgálja, hogy mikor válik a gyűlöletkeltésre, konfrontációra, a rossz ösztönök felkorbácsolására alapozó permanens politikai kampány közérkölc-s-rombolóvá, értékpusztítóvá, a demokrácia minőségét, sőt létét fenyegető tényezővé. Arra sem adhat választ, hogy a humánus értékei iránti elkötelezettség erővé válhat-e a politikában, vagy inkább a gyengeség jele, esetleg csupán megtévesztés, üres populizmus.

Jodi Kantor könyvéből csupán az rajzolódik ki egy tágabb, társadalomtörténeti aspektusból nézve, hogy Barack Obama megválasztásával Amerika történelmi értelemben lezárta rasszista korszakát, és lassan túljutni látszik, bár heves tiltakozások közepette, szociál-darwinista

államfelfogásán is, hiszen a többség talán már nem tekinti a szabadság sírásójának, holmi ördögtől való kommunizmusnak a nagy társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésének szándékát a kormánypolitikában.

Hillary

Kim Ghattas

Jodi Kantor könyvét kitűnően egészíti ki Kim Ghattas munkája (*The Secretary. A Journey with Hillary Clinton from Beirut to the Heart of American Power*), amely az Obama-adminisztráció külpolitikájával foglalkozik, és Hillary Clinton külügyminiszteri működésének négy évről számol be.

Kim Ghattas (1977), a BBC fiatal washingtoni tudósítója közvetlen közről tapasztalhatta meg az Obama-adminisztráció külpolitikáját. Tagja volt ugyanis annak a hazai és nemzetközi újságírókból álló sajtócsoporthoz, amely minden külföldi útjára elkísérte Hillary Clintont a külügyminiszter külön-gépén.

Ghattas könyvének **három** fő témája van. Az **egyik** Clinton diplomáciai tevékenységének, külföldi látogatásainak krónikája, személyiségének, munkastílusának a rajza, az Obama-adminisztráció új külpolitikájának értelmezése.

A **másik** önéletrajzi vonatkozású. Kim Ghattas ugyanis libanoni, Bejrutban született, édesanyja holland, édesapja keresztény arab. A család, mint a libanoni keresztények többsége, nyugatbarát, akik Európától és Amerikától várják országuk sorsának jobbra fordulását.

Ghattas a tizenöt évig tartó libanoni polgárháború idején született. Gyermek-, kamasz- és ifjú felnőttkora állandó bombázások, lövöldözések, merényletek közepette telt. Jól emlékszik azokra a várakozásokra, csalódásokra és értetlenségekre, amely az őt körülvevő embereket eltöltötte. „*Ha az amerikaiak akarnák, már holnap vége lenne itt minden szenvedésnek*” – vélekedett az édesapja. - „*De miért nem akarják? Mi a tervük Libanonnal?*”

Azt tapasztalta, amelyet később más országokban is észlelt, hogy Amerikát az emberek mindenhatónak gondolják. Akik bíznak benne, mindennek a megoldását tőle várják, akik gyűlölik, mindenért őt okolják.

Ennek a csodavárásnak, előítéletnek, hamistudatnak a bemutatása jó kontextus a könyv **harmadik** témájának felvetéséhez Amerika szerepéről a 21. században. Mi a helye ma a globális világban az Egyesült Államoknak? Hanyatlik-e Amerika? Megrendült-e nagyhatalmi státusza? Milyenek az erőviszonyok a mai világpolitikában, amikor Kína, az újra megerősödő Oroszország és a regionális, feltörekvő hatalmak, mint Törökország, Brazília, India, Dél-Afrika egyre nagyobb beleszólást harcolnak ki maguknak a világ dolgaiba?

A válaszok a több mint háromszáz oldalas könyvben fokozatosan bontakoznak ki, miközben bejárunk a szerzővel egy személyes, belső utat is. Egy fejlődéstörténetet arról, hogy miképp lett a Közel-Keleten felnőtt félig arab, félig holland származású lányból, aki környezete nézőpontjából látta a világot, széles látókörű nemzetközi újságíró, aki az amerikai külpolitika egyik fellegrárában, a külügyminisztériumban dolgozik, és az amerikai diplomácia vezetőjével, Hillary Clintonnal utazza be a világot.

A hidegháború megnyerését, a Szovjetunió szétesését követően az Egyesült Államok lett az egyetlen szuperhatalom. Arra a kérdésre, hogy később mi okozta Amerika helyzetének megváltozását, jól ismertek a válaszok. Az egyik az arab, illetve az iszlám országok válsága, ahol a hatalmas népességgrobbanást nem követték reformok sem a gazdaságban, sem politikai-hatalmi struktúrákban. Egy szűk elit birtokolta az anyagi javakat, a feudális viszonyokat pedig diktatúrával, katonai és titkosszolgálati eszközökkel tartotta fenn.

Reformok és ésszerű társadalmi változások helyett a militáns politikai iszlám erősödött meg, és győzött először Iránban, majd sok helyütt szárnyra kapott a térségben. Az „iszlám forradalom” elutasítja a modernizációt, nyugat-ellenességet jelent, visszafordulást a felvilágosodás előtti gondolkodáshoz, a teokrácia uralmához. Az olaj-milliárdok tették lehetővé, hogy az uralkodó elit elhárítsa a modernizáció, a demokratizáció kihívását, konzerválja a hatalmukat, és a hatalomból kirekesztett tömegeket az euro-atlanti demokráciák ellen fordítsák.

Amerika világpolitikai helyzetét megrendítette a terrorizmus elleni harc, amely sok pénzt emésztett fel. De hosszabb ideje tartó, és nagyobb hatású az a gazdasági folyamat, amellyel az ázsiai térség gazdasági fejlődése járt. A munkaerő igényes iparágak áttelepülése Európából és az Egyesült Államokból sok munkahely megszűnésével járt, és a gazdaság teljes átstrukturálását követelte meg. Ezt tetézte még a kétezres évek végén kitört pénzügyi, gazdasági világválság.

Mindezen okok miatt Amerika hatalmas deficitet halmozott fel. Csak az iraki háború percenként 3 ezer dollárt szívott ki az amerikai gazdaságból. Afganisztánnal együtt már 1 billió dollárba (tíz a tizenkettediken) kerültek a fegyveres beavatkozások. És eközben a republikánusok még a gazdagok adóit is csökkentették.

9/11 után a terrorizmus megfékezésére tett erőfeszítések elkerülhetetlenek voltak. Az már vitatható, hogy a fegyveres beavatkozások helyéről, számáról és mértékéről helyes döntések születtek-e, és voltak-e megalapozott, végrehajtható tervek ezeknek az országoknak a konszolidálására.

A terrorizmus elleni háború nem csupán gazdasági veszteségekkel járt, hanem jelentősen megtépázta Amerika tekintélyét is, sőt gyűlöltté tette az intervencionalizmus politikáját a világszerte. Eközben Kína gazdasága jelentősen megerősödött, Oroszország konszolidálódott, és hatalmas természeti kincsei révén a világpiac fontos tényezője maradt.

Obama ebben az Egyesült Államok számára nehéz helyzetben hirdetett új külpolitikát. A beavatkozás, a konfrontáció helyett a *smart power*, az okos, szofisztikált, sokeszközű politika alkalmazását, amelyben a diplomáciai, a jogi, a kulturális, a politikai, a gazdasági és a katonai eszközök ésszerű kombinációja érvényesül. A szkeptikusok ezt a csendő és a szociális munkás találkozásának nevezik „a boncasztalon”, azonban a koncepció ennél azért szofisztikáltabb. Az együttműködésre, a konszenzuserősítésre helyezi a hangsúlyt.

A nemzetközi politika 1945 után kialakult struktúrái többnyire már korszerűtlenek (ENSZ, NATO), de alakultak és alakulnak újabbak, térségiek, tematikusak. A cél egy sokpólusú világ kialakítása. Ennek érdekében az Obama-Clinton adminisztráció is számos együttműködést hozott létre. A hálózatok közötti közvetítés, a kapcsolatteremtés, a folyamatos kapcsolattartás is a *smart power* fontos eszköze. Ezek segíthetnek elkerülni, hogy egy erősen polarizált világ alakuljon ki újra.

Az új külpolitika átültetése a gyakorlatba jelentős részben Hillary Clintonra várt, és ebben kiváló szakértői stáb segítette. Jó döntés volt őt felkérni erre a feladatra, hiszen ő olyan világszerte elismert és kedvelt alakja az amerikai közéletnek, akit sok helyen akkora ovációval fogadtak, mint egy rock sztárt. Meg tudta jeleníteni Amerika új arcát, amely barátságos, együttműködő, tiszteletreméltó és határozott.

Hillary Clinton ugyanakkor sokkal több volt, mint közkedvelt celebritás. First Lady-ként a világ szinte minden politikusát személyesen ismerte, volt tapasztalata a formális és informális nemzetközi kommunikációban. Mint a Yale-en végzett jogász és gyakorlott politikus (nyolc évig volt az Egyesült Államok szenátusának tagja), számos olyan kompetenciával rendelkezett, amelyek jól kamatoztathatók a nemzetközi diplomáciában.

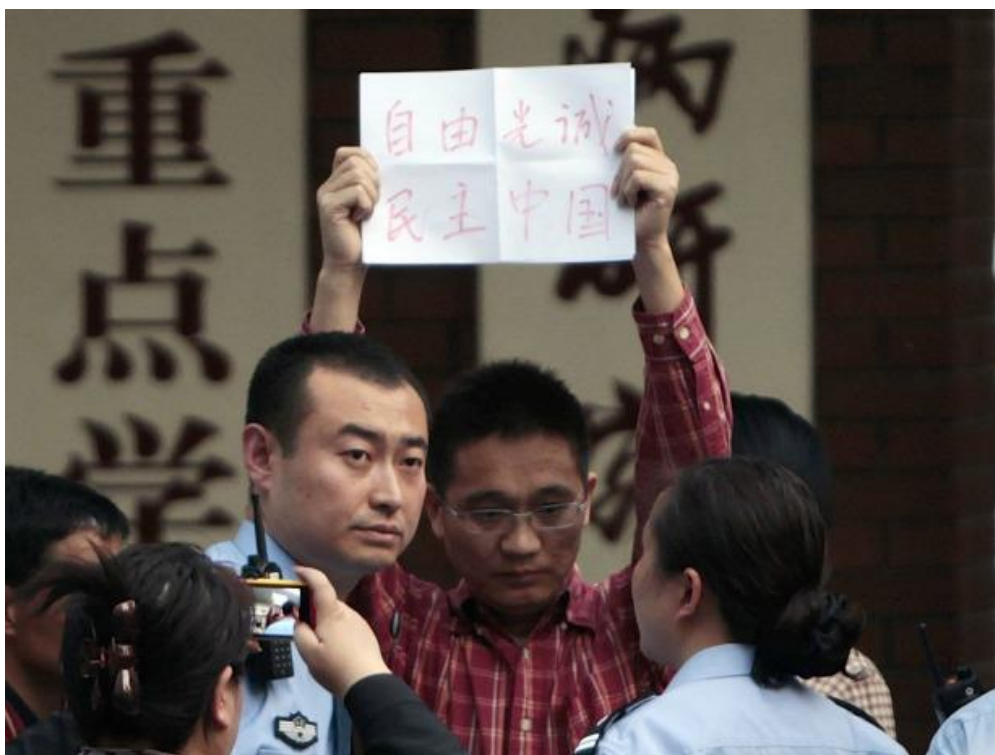
Clinton nagy ambícióval fogott hozzá Amerika presztízsének helyreállításához és az új külpolitika gyakorlati megvalósításához. Sikeréhez, Ghattas szerint, a jó kapcsolatteremtő képessége, természetessége, és az az adottsága is hozzájárult, hogy mindenkivel képes megteremteni az őszinteség és a közvetlenség légkörét. Sokféle regiszteren, kontrolláltan, pontosan, az alkalomhoz illően képes kommunikálni, ha szükséges, napi tíz-tizenöt órán át is, akár négy-öt különböző helyszínen, más és más résztvevőkkel, a királyoktól az egyetemistákig, szakpolitikusoktól az utca emberéig. Ilyennek látta őt Ghattas, aki több mint százezer kilométert utazott a külügyminiszterrel a világ számos országába, és maga is több mint egy tucat interjút készített vele.

Clinton a *smart power* eszközrendszerét kreatívan alkalmazta. Kínával együttműködve, és Kína ellenében is jól politizált. Első útja beiktatása után Ázsiába vezetett. Először a barátot, Japánt látogatta meg, és csak utána az ázsiai óriást, Kínát. A látogatás légkörét egy látszólagos elszólással alapozta meg. Azt nyilatkozta, hogy most a pénzügyi válság leküzdése az első, és csak utána vetjük fel az emberi jogok helyzetét. Ezzel nagy felhőrdülést keltett otthon és külföldön egyaránt. De Kínával, mint a legnagyobb hitelezővel a zavartalan gazdasági és pénzügyi tárgyalások 2009 elején mindennél fontosabbak voltak az USA számára.

Ez azonban nem jelentette azt, hogy ne lett volna szofisztikált Clinton Kína-politikája. Belépve az ASEAN regionális szervezetébe, jó háttér diplomáciával sikerült megakadályoznia, hogy Kína kiterjessze felségvizeit a Dél-Kínai tengeren. Tervük az volt, hogy amíg Amerika el van foglalta a válsággal, a kis országokat egyenként sarokba szorítva, kétoldalú egyezményekkel érjenek célra. Clinton azonban az ASEAN ülése előtt megegyezett Malajziával, Vietnammal, Kambodzsával és a többi érintett országgal, hogy betérjeszenek és elfogadjanak egy közös állásfoglalást a Dél-Kínai-tenger státuszának megváltoztathatatlanágáról az ENSZ tengerjogi egyezménye, a nemzetközi jog és a korábbi ASEAN határozatok alapján. Kínát meglepte a javaslat, nem szivárogtak ki hírek az előkészületekről, így magára maradt. Tizennégy szomszédja közül egy sem állt mellé. És Amerikát sem sikerült kiszorítania a Csendes-óceáni térségből. A fontos nemzetközi hajózási útvonalak továbbra is biztonságosan hajózhatók maradtak.

A csendes diplomácia azonban Kínával is bevált, különösen kényes és kínos kérdések megoldásában. Amikor Csen Kuang-Cseng, a vak emberjogi aktivista megszökött a házi őrizetből, és menedéket kért az amerikai követségen, Clintonnak sikerült elérnie, hogy Cseng elutazhasson a családjával együtt Amerikába. Ehhez azonban lehetővé kellett tennie, hogy a kínaiakat csendben és presztízsveszteség nélkül kijöhessenek a számukra kínos helyzetből.

Tanulságos, hogy mi volt a kínaiak számára a presztízsveszteség elkerülése: a kínai államhatalom korlátlan rendelkezési jogának visszaállítása állampolgára fölött. Ehhez Csennek és a családjának el kellett hagyniuk a követséget. A második legfontosabb annak a nyilvánvalóvá tétele, hogy akkor szegik meg a szavukat, amikor csak nekik tetszik. Így is történt. Ígéretük ellenére a családot visszazsuppolták a falujukba, Csent pedig lefoglalták. Miután a kínai államhatalom teljes jóvátételt kapott, következhetett a „nagylelkűség”, az ígéret megtartása. Két hét múlva Csen tanulói engedéllyel elhagyhatta az országot a családjával együtt.

A *smart power* jól működött, Clinton elérte, amit akart. Nem élezte, hanem megoldotta a helyzetet. De esetről esetre kellett eldöntenie, hogy mikor hasznosabb a kemény politika, még ha nem jár is közvetlen sikerrel, de az értékek határozott és nyilvános védelmét szolgálja, és mikor értékeesebb a kompromisszum, amely a nyilvános konfrontáció elkerülésével jár, de kézzel fogható eredményre vezet.

Clinton a nyílt konfrontációt is vállalta a kínaiakkal, amikor harcba szállt az internet, a közösségi háló szabadságáért. Élesen fogalmazott: aki blokkolja a hozzáférést a közösségi hálózathoz, az új vasfüggöny mögé kényszeríti állampolgárait. A szabad világ a leghatározottabban elítéli új vasfüggönyök létesítését.

A közösségi háló szabadságáért folytatott küzdelem is az új külpolitika része volt, amelynek fontos célkitűzése a civil társadalom erősítése. Az önszerveződés, a független tájékozódás

növeli az egyes társadalmak szabadságfokát, a demokrácia esélyeit a zárt társadalmakban, csökkentti a függést a hatalom indoktrinációjától. A külügyminisztérium az új politika jegyében nagy hangsúlyt fektetett a folyamatos kapcsolattartásra a közösségi oldalakon, a világhálón, a facebookon, a twitteren. Százötven teljes állású alkalmazott foglalkozott ezzel nap mint nap a minisztérium alkalmazásában.

Clinton az utazásai során nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy személyes, közvetlen és folyamatos kapcsolatban legyen a meglátogatott országok lakóival, ne csupán a politikusokkal. Mindig tartott külön sajtótájékoztatót a helyi újságírók számára, részt vett nyílt fórumokon, ellátogatott különböző intézményekbe, egyetemekre. Jó előre tájékozódott a legnépszerűbb helyi tévé-műsorokról, és igyekezett ezekben megjelenni, de szerette a spontán találkozásokat is. 2010-ben Sanghajban a világkiállítás amerikai pavilonjában hosszan beszélgetett és fényképezkedett az odalátogatókkal. De bárhol találkozott is civilekkel, mindig szólt az emberi jogokról, kiállt a nők és a gyermekek jogaiért, küzdött a rasszizmus és minden hátrányos megkülönböztetés ellen. A szabadság, a demokrácia, a civil társadalom autonómiája és önszerveződése felé az út az emberi jogok iránti igény megélésén keresztül vezet.

A helyi lakosokkal, újságírókkal rendezett találkozókra nyílt, közvetlen, gyakran éles és diplomatáktól, politikusoktól szokatlan direkt és őszinte válaszokat adott.

Egy pakisztáni újságíró megkérdezte:

- Az amerikaiak a segély mellé miért fogalmaznak meg elvárásokat?

Hillary azonnal visszavágott:

- Ha nem tetszenek a feltételek, nem kellene elfogadni a pénzt.

- Hogyhogy? Utasítsuk el a pénzt? Arra szüksége van az országnak. Nagy a szegénység.

- Akkor adót kellene fizetniük a gazdagoknak, nem arra várni, hogy Amerika tartsa el a pakisztáni szegényeket.

Clinton tudatosan törekedett arra, hogy zárt társadalmakban az emberek szembesüljenek más nézőpontokkal is, kilássanak a hazai diskurzus megszokott sztereotípiái köréből, találkozzanak nem köntörfalazó, hitelesen kommunikáló politikusokkal is.

- Amerika miért nem támogatja, hogy Kasmír Pakisztáné legyen? Miért áll mindig India oldalára?

Minden ország a maga szűk érdekeit szeretné érvényesíttetni Amerikával, főleg azokat, amelyek neki magának, saját erejéből nem sikerül. Néha pedig az irigység is megszólal:

- Üzbegisztán miért kap olyan sok pénzt az egyetlen légi támaszpontért, amikor Pakisztán arányaiban kevesebbet kap?

Clinton őszinteségének is van határa. Nem válaszolta azt, hogy ha Pakisztán megbízható lenne, nem volna szükség az üzbegisztáni légi támaszpontra Afganisztán biztonságos eléréséhez.

A nyitott és multilaterális külpolitika része volt a kapcsolat olyan országokkal is, ahol még soha nem járt amerikai elnök, mint például Togo. Hitt a személyes találkozások szerepében a

jó kapcsolatok megteremtéséhez. Ez az elzárkózó diktatúrák esetében is így volt. A nyitás első apró jelét is megragadta a kommunikációra. Így történt Burmával is, ahová Clinton azzal a feltétellel látogatott el, hogy a hosszú évtizedekig házi őrizetben tartott Nobel béke-díjas Aung San Suu Kyit is meglátogathassa.

Fontos törekvése a *smart power* koncepciójának a közepes, feltörekvő hatalmak bevonása a döntéshozatalba. Ez néha groteszk helyzetekhez vezethet ugyan az érintettek tapasztalatlansága, globális horizontjuk fogyatékosága, a saját hatalmi és gazdasági érdekeik előtérbe helyezése, a megalapozatlan és eltúlzott önértékelésük miatt, és azért is, mert nincs kellő tapasztalatuk abban, hogy minden döntéshozatal előtt a jelen nem lévő, de érintett felekkel egyeztetni kell.

Ilyen groteszk szituáció kerekedett 2010 tavaszán, amikor a kis híján kútba estek az Irán elleni szankciók. Miután 2009 őszén Franciaország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok hitelt érdemlő bizonyítékokkal szolgált, hogy Irán Kum közelében egy hegy mélyébe rejtett atomerőművet működtet, és uránt dúsít, újabb szankciók vártak rá. Meg is kezdődtek a tárgyalások Genfben. Az oroszok, a kínaiak és az amerikaiak egyetértettek abban, mit kell Iránnak teljesítenie, és abban is, hogy ezek megtagadása esetén milyen szankciókkal kell szembenéznie. Ekkor ajánlotta fel Brazília és Törökország, hogy tárgyal Iránnal, hátha elkerülhetők a szankciók.

Ghattas leírja az ambiciózus, jól képzett török külügyminisztert, aki majdnem tökéletes angolsággal állandóan előadásokat tart Washington-szerte a legkülönbözőbb politikai, politológiai, politikatudományi kérdésekről. Mert, mint Ghattas megjegyzi, az USA az egyetlen állam a világon, ahol a tudomány közvetlen hatást gyakorol a politikára. Ugyanis a szakértők folyamatosan különféle koncepciókat dolgoznak ki, amelyeket nyilvános előadásokon és az egyetemeken megvitatnak. A szakértők később politikai tanácsadók lesznek, így egy-egy koncepció megszületésétől a gyakorlatig nem is olyan hosszú az út.

A török külügyminiszter koncepciója az volt, hogy Amerikával ellentétben, nekik, törököknek még az oszmán időkből sok tapasztalatuk van a Közel- és Közép-Kelet országairól, többen ma is a szomszédaiak, sőt a kultúrájuk gyökerei is hasonlóak. Erre hivatkozva és arra, hogy Brazília nagyon szoros kereskedelmi kapcsolatot ápol Iránnal, ajánlották fel, hogy közvetítenek a felek között. Úgy gondolták, ők majd olyan megállapodást tudnak kötni Iránnal, amelyre a Nyugat nem lenne képes. Az is motiválta őket, hogy a szankciók

bevezetése mind Törökországnak, mind Braziliának hátrányos lenne, mert visszavetné dinamikus növekedésüket.

A törökök és a brazilok végül, anélkül, hogy bárkivel előzetesen konzultáltak volna a végleges szövegről, olyan megállapodást írtak alá, amely Iránt nem gátolta volna eddigi illegális tevékenységében, sőt még időt is nyert volna további urándúsításra, és még a szankciókat is elkerülte volna.

A nagy győzelemnek gondolt eseményt sajtótájékoztató zárta. A fényképen Ahmadinezsad két oldalán mosolyognak a feltörekvő hatalmak vezetői. A győzelem azonban Iráné lett volna, hiszen nemcsak felhatalmazást kapott volna eddigi illegális tevékenységére, de még a szankciókat is megúszhatta volna. Sőt még az USA egy szövetségesét, a NATO-tag Törökországot is a maga térfelére sikerült vonnia. Erdogan ugyan kissé kényszeredetten tekint ki a képből, de azért az iráni elnök kezét magasba emelve mosolyog.

Isztambulban a török miniszterelnök győzelmi sajtótájékoztatót tartott: Íme, Törökországnak milyen fontos szerepe van a globális világban. Közvetít a muszlimok és a Nyugat között. Dagadhat a nemzeti önértéktől a török kebel.

Megismerve az „egyezmény” szövegét, Kína, Oroszország és az USA azonnal összezárt. Amerika már másnap benyújtotta a Biztonsági Tanácsnak a határozati javaslatot a szankciókról, amelyet néhány nap múlva el is fogadtak. Csak Törökország és Brazília szavazott ellene, Libanon pedig tartózkodott.

Eddig tartott a feltörekvő hatalmak pünkösdi királysága a muzulmán világ és a Nyugat közötti közvetítésben.

A felzárkózó országok bevonása a diplomáciába jó törekvés, de nem lehet bedobni a gyeplőt a lovak közé. Csak jó stratégiával, a tárgyalások szoros és folyamatos követése mellett végezhetnek hasznos és eredményes munkát.

Kim Ghattas könyve sikerek, kudarcok, kemény küzdelmek krónikája. Hatalmas munka és kármentés volt többek között a *WikiLeaks botrány* lecsitítása. Ennek nagy része Clintonra hárult. Hetekig, hónapokig telefonon és személyesen ő kért az ország és a maga nevében bocsánatot akkor is, ha a dokumentumok egy korábbi adminisztráció idején keletkeztek. Amerikának nagy presztízsveszteséget okozott, hogy nem volt képes megóvni a titkait. Szerencsére igazán érzékeny adatok nem szivárogtak ki. Amikor pedig már lecsengett a sértődés, a bocsánatkérés, sokan lehiggadva megállapították, hogy a levelek arról tanúskodnak, Amerika alapvetően őszinte, mert legtöbbször igen kicsinek bizonyult a különbség a nyilvános és a titkos vélemény között. Ami pedig a hatalmát, a befolyását illeti, javára írható, hogy tisztségviselői az egész világot lefedő, a kis részletekre is figyelő háttérmunkával segítik a döntéshozókat.

A kiszivárogtatók felelőtlensége pedig nem is annyira az amerikai külpolitikát károsította, hanem azokat az ellenzékieket, másként gondolkodókat, akik diktatúrákban élnek, és a megtorlás veszélye fenyegeti őket, sőt életveszélybe kerülhetnek.

A kiszivárogtatások váratlan tanulsága volt, hogy a diktatúrák egyes vezető tisztségviselői mennyire mást mondanak négy szemközt egy amerikai diplomatának, mint amit a népükkel el akarnak hitetni. Mi motiválja őket? Okosnak akarnak látszani? Vagy egy lehetséges változás esetére gyűjtik a maguk számára a bizalmat? Vagy ez is egy fajta diplomácia, amellyel nyitva akarnak hagyni egy kaput a későbbi közeledés számára, ha a jelenlegi szövetségesükkel már torkig vannak? Mint ahogy Burma torkig van Kínával.

Kim Ghattas könyvének fontos része az amerikai diplomácia, a külügy működésének bemutatása az *arab tavasz* idején. Négy fokozatot követhetünk nyomon. *Tunézia* átalakulása szinte észrevétlenül történt meg. Miután egy fiatal utcai árus megelégedve az állandó zaklatást és megaláztatást a hatóságok részéről, felgyújtotta magát, kitört a népharag, és minden külső segítség nélkül egy hónap alatt elzavarták a zsarnokot, Ben Alit, aki vitte, ami mozdítható, és családjával Szaúd-Arábiába menekült.

Egyiptomban az ellenzék erős nyomást gyakorolt Mubarakra, hogy távozzon, de ő abban az illúzióban élt, hogy a rendszere stabil, és hamarosan átadhatja a hatalmat a fiának. Amerika minden erőfeszítése, hogy vezessen be reformokat vagy távozzon, hiábavalónak bizonyult. Végül Amerikának a hadsereget kellett lefizetnie, hogy ne lőjék halomra a tüntetőket. Ezért nem lett véres az egyiptomi forradalom.

És amire Ghattas könyve már nem tér ki, mi történik a választások után? Ahol nincsenek a demokráciának hagyományai, bármi megtörténhet, ahogy az egyiptomi példa is mutatja. A demokráciát akaró világi, liberális ifjúságot az évtizedek óta külföldi pénzeket is bőségesen begyűjtő, föld alatt szervezkedő muzulmán testvériség egy pillanat alatt lesöpörte a politikai palettáról. Funkcionáriusai a választások után azonnal úgy kezdtek viselkedni, mint a megbuktatott diktátor. Magukhoz vontak minden hatalmat, egyedül alkotmányoztak, olyan törvényeket hoztak, amelyek kirekesztették a társadalom világi felét a szabadságjogokból. Eszük ágában sem volt plurális demokráciára törekedni, a súlyok és ellensúlyok rendszerét kiépíteni. Azonban hamarosan őket is elsöpörte a népharag, és ismét a katonaságon múlt, hogy nem lett vérfürdő.

Most, a forradalom és a szabad választások után ugyanott vannak az egyiptomiak, mintha nem lett volna más, csak lázongás és katonai puccs. Stabilitás van, a hadsereg önmérsékletet tanúsít. Demokrácia nincs, és kétséges, hogy lehetséges-e egyáltalán.

Az amerikaiak nem értik, hogy ami nekik természetes, annak máshol nincs kultúrája, nincsenek hagyományai. Márpedig ha egy társadalomnak semmi tapasztalata nincs a demokráciáról, minden elitje arra fog törekedni, hogy ő egyedül birtokolja a teljes hatalmat. Ha akadna olyan párt, amelyik nem így tesz, védtelenné válna a demokráciát nem tisztelő féllel szemben, amelyik addig dúlna fel a közrendet, venné semmibe a parlamentáris demokrácia szabályait, amíg káoszba nem taszítaná az országot, hogy azután ő csináljon rendet és birtokolja a kizárólagos hatalmat.

A demokráciához a politikai szereplők konszenzusa kellene, törvényi biztosítékok, és minden fél elszánt akarata. Enélkül nincs demokrácia. És bármikor akadhat olyan szereplő, aki átírja a konszenzussal megalkotott szabályokat, és máris semmivé válik a demokrácia és a jogállam.

A harmadik változat *Líbia* volt. Kadhafi halomra ölette a civil lakosságot, letarolt városokat, lakónegyedeket. Valahogy meg kellett állítani a mészárlást. Amerikának Líbia esetében szerencséje volt. A kínaiak és az oroszok nem szándékoztak vétőt emelni egy ENSZ-határozat ellen, amely felhatalmazza a nemzetközösséget a beavatkozásra. Az európaiak Sárközyvel és az angolokkal az élen készen álltak egy közös fellépésre. A koalíció jól működött. Amerika biztosította, hogy effektív legyen a közös hadművelet, ne olyan, mint az európaiak bénázása a balkáni háború idején. Ugyanakkor biztosítani tudta a maga számára, hogy rövid időn belül háttérbe húzódhasson. Átadta az irányítást a NATO-nak. Így is hét hónapig tartott, amíg le lehetett zárni az akciót. Kadhafi rezsimje megbukott, de Líbiában sem beszélhetünk egy stabil demokrácia megvalósulásáról, hiszen rivális milíciák állandó fegyveres összetűzései, hatalmi harcai teszik lehetetlenné a helyzet normalizálását.

A dolgok színe és visszája is jól leolvasható a líbiai beavatkozás körüli vitákból. Amíg Amerika azért küzdött, hogy összehozza a koalíciót, bevonja az arab ligát, elérje, hogy a szaúdik is küldjenek harci gépeket, az a vád érte a kormányt, hogy késlekedik, határozatlan. Hagyja, hogy egy örült diktátor elpusztítsa az országát, kiirtsa a népét, hogy lábbal tiporja az emberi jogokat.

Amikor pedig összeállt a koalíció, és a döntés is megszületett a beavatkozásról, azt vetették a kormány szemére, hogy felelőtlen. Talán nem elég egy időben két háború? Egy harmadikat is el kell indítani? Mi lesz ennek a vége?

A *smart power* pedig éppen azt jelenti, hogy nemzetközi téren is éppen olyan harcokat kell megvívni, mint a belpolitikában. Egyeztetni kell, vitatkozni, meggyőzni a partnereket, támogatókat felsorakoztatni, ami időigényes munka. Nem western, ahol fogom a coltot és lövök.

A negyedik eset, *Szíria*, azonban megoldhatatlanná gubancolódott, vagy már a kezdete előtt is az volt. Az oroszok és a kínaiak azonnal jelezték, hogy megvétóznak minden beavatkozást, így semmi esélye nem volt egy ENSZ-felhatalmazásnak. Hillary azért próbálkozott, hogy támogatókat szerezzen. Tunéziában rendeztek egy konferenciát, amelyre sikerült a muzulmán világból legalább a szunnita arabokat meghívni. De ahogy a szaúdi uralkodó mondta, ez egy kigyófészek, itt nem szabad beavatkozni. És valóban nem is sikerült, hiszen a Párizsban élő emigránsok a muzulmán testvériséggel voltak kapcsolatban, akik harminc éve ki vannak tiltva Szíriából. A felkelők sem bíznak bennük. Az elképzelés, hogy legalább készüljön egy forgatókönyv-tervezet a helyzet békés megoldására, is kútba esett. Az arab vezetők ugyanis úgy nyilatkoztak a sajtónak, hogy más lehetőséget nem látnak, mint a lázadók felfegyverzését.

Ezzel a békés megoldás szándékát azonnal hiteltelenítették. Másrészt nyilvánvaló volt, hogy ha a mérsékelték nem kapnak fegyver, hátrányba kerülnek a szélsőségesekkel szemben, akikhez már most özönlik a fegyver, sőt már az al-Kaida is beszivárgott az országba.

A hírek twitteren, skype-on, interneten, telefonon érkeztek. De ez csak a tehetetlenség érzését és az elborzadást erősítette.

A könyv már nem beszél az 2013-as fejleményekről, de tudjuk, hogy a helyzet azóta még súlyosabb lett. A kínaiakat és az oroszokat csak a vegyi fegyverek bevetése kényszerítette egy ENSZ-vizsgálat elfogadására, hiszen a tömegpusztító fegyverek használata nem tűrhető. Obama ebben a kérdésben határozott volt. És Genfben megegyezés is született azok elszállításáról, bár kérdéses, hogy ez egyáltalán megvalósul-e. Eközben a szíriai ellenzék körében túlsúlyba kerültek a radikálisok, akik éppúgy gyilkolják a civileket, mint Asszad emberei. Mindenki óvatos, mert mindenki joggal fél a konfliktus eszkalálódásától. Izrael a szomszédban. Ezen a határon 1973 óta csönd van. Irán a szomszédban – ők Asszad-pártiak. Törökország határai már mozgalmasabbak, és sok a menekült is. Megoldás nem körvonalazódik. Most Szíria olyan, mint Libanon volt korábban. *A nemzetközi és a térségi hatalmak szkanderezésének véres terepe.*

Kim Ghattas könyve egy idézet jegyében zárul, amely Michael Mandelbaumnak, a Johns Hopkins egyetem professzorának, a neves külügyi szakértőnek a könyvéből való: „*Egy dolog van, ami rosszabb, mint egy erős Amerika, a világ meg fogja tanulni, egy túl gyenge Amerika.*”

Ghattas úgy látja, hogy ezt már most sokan így gondolják. Európában járva már nyomát sem találta a korábban annyira divatos Amerika-ellenességnek. Francia barátnője csak legyint a Beauvoir-féle lekezelésre, elutasításra. Ma úgy látja, hogy az csak féltékenységgel volt. A 2. világháború után Franciaország eljelentéktelenedett, és ezt nem volt könnyű megemészteni.

- *Amerika válságban van?*- csodálkozik egy olasz ismerős. - *Mi vagyunk válságban. Nélkülük a világtérképről is eltűnnénk.*

Bejrutban járva arról faggatják:

- *Mit tervez Amerika Libanonnal?*

- *Libanonról évek óta egy hangot sem hallok. Szerintem nincsenek terveik.*

- *Ó - mondja rémülten egy barátja -, akkor mi lesz velünk? Ki fog rólunk dönteni, ha nem ők?*

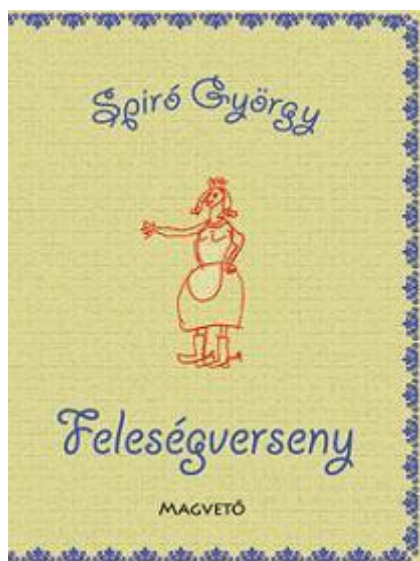
Obama a 2012-es évértékelő beszédében az Egyesült Államok helyzetéről már úgy nyilatkozott, hogy *Amerika visszatért*. Stílust és arculatot váltott, értékeiben megerősödött, és politikájában érvényesíti is az értékeit, elfogadottsága pedig világszerte megnőtt. Tegyük hozzá, hogy ez Ázsiában igaz is, ahol a kínaiak térnyerését csak Amerikával szövetségben tudják korlátozni a térség országai.

Az olvasó pedig kedve és tapasztalatai szerint értelmezheti a tényeket, válaszolhat a feltett kérdésekre Amerika jelenéről és jövőjéről.

Én pedig, mint afféle jó öreg euro-atlantista, hadd érthessek egyet Mandelbaum professzorral. „*Egy dolog van, ami rosszabb, mint egy erős Amerika, a világ meg fogja tanulni, egy túl gyenge Amerika.*”

Spiró György: Feleségverseny

Magvető 2009

Sok mindent olvastam az elmúlt négy évben, Spirótól is (a *Messiások*at, a *Tavaszi tárlatot*, a *Magtárat*), de éppen a *Feleségverseny*t nem. Talán nem tetszett a címe, nem volt vonzó a borítója, túl vastag volt, vagy nem hallottam, olvastam róla olyat, ami felkeltette volna az érdeklődésemet. Vagy túlságosan elmerültem a *Magtárról* szóló esszé megírásában, és egy kis Spiró-szünetre volt szükségem?

Így aztán 3-4 év késéssel fogtam hozzá a nyáron. Letéve a könyvet végigfutottam a korabeli kritikákon. Megütött, hogy én valahogy más könyvet olvastam, mint ők. Érdeklődő csodálkozással követtem a „kortársak” elismerő szavait, fanyalgásait és fenntartásait. Kortársak, igen. Ezen a nyáron ugyanis – akarva-akaratlanul – én már „az utókor” szemével olvastam Spiró regényét a magyar közeli jövőről. És amit a „kortársak” túlzónak, redundánsnak vagy egyhangúnak találtak, számomra igaz és pontos volt. Ha akkor olvasom, 2010 előtt, bizonyára én is a jól ismert, engesztelhetetlen, az illúziókat kérlelhetetlenül elvető spirói katasztrófizmust láttam volna benne. És ki szeret mindig a legrosszabbra számítani? Persze ő sem szeret, (bár ki tudja), de mit tehetne? Ahogy egy interjúban felidézte, egy 1990-es konferencián a jugoszláv tagállamok képviselői bizalmas magánbeszélgetésekben egybehangzóan úgy vélték, hogy Jugoszlávia változatlan formában fenn fog maradni.

A *Feleségverseny* olvasói és recenzensei is a 90-es évek jugoszláv értelmiségének optimizmusával nézték Magyarország állapotát. Nem hihették, hogy miután oly váratlanul kiszabadultunk a jaltai világrendből, még valami igazán drámai történhet az országgal a mi életünkben. Van persze szélsőjobb és vannak neonácik, van Carl Schmitt-hívő, kérlelhetetlen hatalmi logikát érvényesítő, bármilyen értéket lerombolni képes, a morált a politikával nem összekeverő rohamcsapat, amely ugrásra kész, hogy megvalósítsa rezsimjét, vannak széteső, értékrendjükben megingott liberálisok, elbizonytalanodó, izolálódó értelmiségiek, vannak sunyi, lusta, hatalmukhoz ragaszkodó gyáva szocik, vannak tehetetlen, elszegényedő, csalódott, perspektívátlan milliók, magukra hagyott, zsákutcába jutott térségek, települések. De mégis csak demokrácia van, jogállam, és az Európai Unió tagjai vagyunk.

Így érzékelték a valóságot, ehhez mérték Spiró vízióját a jövőnkről a „kortárs” olvasók.

Én is így tettem volna akkor, 2009-ben. Nevetek, elszörnyülködöm, szembe nézek némiképp az illúzióimmal, de inkább ragaszkodom hozzájuk, bosszant és élvezem a szatírárt, a negatív utópiát.

De ezen a nyáron már minden másként volt. Amellett, hogy tudtam, milyen pontos, milyen igaz, milyen rémes és reménytelen Spiró láttelepe a magyar viszonyokról, tudtam, hogy valóban ennyire le vagyunk pusztulva mind szellemileg, mind morálisan, de az is világos volt, hogy a jövő még sokkal sötétebb, mint amilyennek Spiró lefestette 2009-ben. Látomása szinte optimista a ma fölsejlő jövőhöz képest. A spirói magyar kommunista királyság egy gázszerelőből (hoppá!) lett III. Józseffel a trónon, oldalán az ő végletekig elbutult, békés Renátájával, bár a politikai zavarkeltők már börtönben vannak, és tombol az indoktrináció, a manipuláció, az önkény, a társadalom azért csak elvegetál a maga megszokott módján, belakva a mégis csak puha diktatúra káoszát.

Ma már túl vagyunk a minden lepusztult, minden lebutult, minden szétesett állapot konstatálásán, és holmi Ferenc József-i, Horthy-féle vagy kádári puhadiktatúra tételezésén. Már itt van az új rend, amely erőszakos, cinikus, csicskázató, bosszúálló, embertelen, és jobban hasonlít a berendezkedő sztálinizmusra, mint a jó öreg puha diktatúránkra.

Ma olvasva a *Feleségversenyt*, visszasírhatjuk Spiró látomását a jövőről. Ma már más modell a releváns. Andor Mihály példázatát idézem a GUM áruházról, amely már a jelen, és koránt sem a jövő:

„ Arra a szovjet gyakorlatra emlékeztetnek, amikor a hatalmas moszkvai GUM áruház sok ajtajából egyetlenegyét nyitottak ki, és az emberek egymást lökdösve azon préselődtek be és ki. Annak is csak egyetlen értelme volt: lássátok emberek, úgy játszadunk veletek, ahogy akarunk. ”

Egy epizód a *Feleségverseny*ből

A Petefészek nevű pincehelyiség a belváros szívében, a Mikszáth Kálmán téren, a Nyíró József utca (volt Krúdy Gyula utca) és a Wass Albert utca (volt Szentkirályi utca, most Szent Király utca) sarkán volt található. (...)

A Petefészek törzsközsége egyetemistákból és állástalan diplomásokból tevődött össze. (...) Épp a Petefészekben ülésezett ugyanis minden hétfőn, szerdán és pénteken a „maszek parlament”, amely az ezeréves magyar államiság megvédésében az utolsó utáni pillanatban döntő szerepet vállalt.

A maszek parlament alapítói (...) művelt, régimódi tudással felvértezett társaság tagjai tudatában voltak annak, hogy a kis létszámú fiatalságnak Magyarországon a korhadtt, elavult struktúrákba való beépülés az egyetlen túlélési esélye. Az idősebb korosztályok elbutulásával, agyi érlemeszesedésével, lelki torzulásaival kényszerűen megbékülve döntöttek úgy, hogy ha már a valós viszonyokat nem is tudják befolyásolni, és élni sem tudnak normálisan ebben a szerintük parlagi, balkáni, durva, erőszakos, primitív és jövőtlen országban, akkor legalább játszanak. (...)

A vita teljes anyaga a titkosszolgálatok egyesített archívumának mentése közben sajnos megsemmisült. (...)

Az egykori társak emlékeiből az alábbiakat tudtuk rekonstruálni.

Orkán Abelár napirend előtti ötperces felszólalásában felvetette, hogy a magyar államformát gyökeresen át kell alakítani. (...)

Ezután bocsátkozott annak kifejtésébe, milyen is szerinte a magyar mentalitás. (...)

Az emlékezők szerint tartalmilag a magyarságról mint alanyról alkotott állítások között egészen biztosan szerepeltek a következők:

„Követelem az egyenlő teherviselést, amely alól egyedül én mentesüljek.

Legyen mindenkinek egyenlő a jövedelme. Az enyém lehet egy kicsivel több. Mindenki legyen egyenlő a törvény előtt. Én kicsivel többre vágyom. Legyen mindenki szegényebb nálam, akkor én is lehetek szegény.

Az egyetlen személyben megtestesülő tekintélyt: a királyt, a hadúr, a párttitkárt feltétlenül és rajongva tisztetem, imádok róla gonoszul pletykálni, és amint lehet, néhány évtized múltán megbuktatom.

1848-49, 1918-19, 1956 a magyarság természetétől idegen fellángolás, mert már Levédiában is felfordulásellenes, honfoglalást ellenző kispolgári mentalitást nyilvánítottam. A nyugalmamhoz továbbra is ragaszkodom.

Kiváló eredményeket tudok elérni a passzív rezisztenciában, eltitkolom a jövedelmemet, adót csalog, nem adok számlát.

Gyűlölöm az államot, tessék az államnak eltartani engem.

Az aktív ellenállás nem az én kenyerem, veszélynek – családszerető ember lévén – nem teszem ki magamat.

Kiváló honfitársaimat irigylem és gyűlölöm. Mindenkinek legyen olyan szar, mint énnekem, főleg, ha tehetségesebb nálam. Akit csak érek, följelentem. Aki ebben az országban kiváló lett, az csalt, rabolt, gyilkolt, és hordja el magát: ez az én hazám, nem az övék!

Bármilyen ellenforradalmi rendszerhez alkalmazkodom. Minden szar rendszert túl fogok élni. Lemerülök, kibekkelem.

A modern társadalom által megkövetelt szervezett együttműködésre nem vagyok hajlandó, nem is értem, mi az. A közösségi műfajokat nem szeretem. Az egyéni műfajokban kiváló szoktam lenni.

Nem megyek sehova, ne jöjjön ide senki.

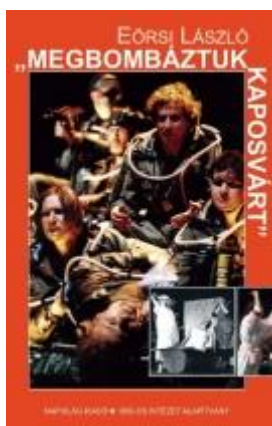
Tanuljanak meg magyarul ők, a kurva anyjukat. Mindenkinek a kurva anyját, aki nem úgy magyar, ahogyan én.

Jó, hogy hozzánk soha sem a jó, sem a rossz nem tudott teljesen benyomulni. De az nem jó, hogy hozzánk soha sem a jó, sem a rossz nem tudott teljesen benyomulni.”

Abelár kifejtette: a XX. században, amelyben a magyar mentalitást a bolsevik és a náci ideológiák kölcsönhatása véglegesen megalapozta, Horthy Miklós egy virtuális királynak volt a kormányzója, Kádár Jánost királyi kultusz illette meg életében és halálában, 1989 után koronás címet fogadott el a polgári demokratikus parlament.

Mind e jellegzetességek, vontak le a mátrix tanulságait Orkán Abelár, egyetlen irányba mutatnak, noha látszólag ellentmondásban állnak egymással. Legfőbb ideje, hogy megalapítsuk a Magyar Kommunista Királyságot.

„Megbombáztuk Kaposvárt”

Eörsi László

Eörsi László történész a *Megbombáztuk Kaposvárt* c. könyvében a magyar kultúrpolitika működését vizsgálja az elmúlt hat évtizedben egy műhely, a kaposvári Csiky Gergely Színház történetének tükrében.

Levéltári dokumentumokra, korabeli sajtóanyagokra, folyóirat-publikációkra, későbbi visszaemlékezésekre, a szerző által készített interjúkra alapozva rajzolja meg a „Kaposvár-jelenségnek” nevezett színházi stílus, színházi kultúra kialakulását, virágzását, majd széthullását a kultúrpolitika árnyékában. Eörsi a legemblematikusabb, legsikeresebb és egyúttal legnagyobb vihart kavart előadásokra koncentrál, mert ezek a kiélezett helyzetek jelenítik meg a legpontosabban, hogy a politika milyen eszközökkel avatkozik be a kultúra világába.

Eörsi könyve *két részből* áll. Az *első rész* egy rövid kitekintés után, amely a színház 1955-1970 közötti korszakát mutatja be, a Kádár-Aczél korszak utolsó húsz évét vizsgálja részletesebben, a *második rész* pedig a rendszerváltás utáni két évtized kultúrpolitikájának a rajza. Azt elemzi, hogy miként működött a Szita Károly Fideszes polgármester vezette önkormányzat a színházat a 90-es években, majd 2011-ig, a Kaposvár-jelenség kimúlásáig, a művészi szempontból érdektelen vegetálásig.

Az *első részben* azt követhetjük nyomon, ahogyan a 70-es évek elejétől a kisebb-nagyobb konfliktusok és botrányok ellenére, messze a fővárostól, Kaposváron kibontakozott a modern magyar színjátszás új korszakát meghatározó műhely. Spiró György úgy emlékezik vissza a kezdetekre, hogy amikor a hetvenes évek elején ismét csökkenni kezdett a művészi szabadság, megerősödött a pártellenőrzés, elindult egy visszarendeződés, váratlanul kinyílt egy kapu a legváratlanabb helyen: a színházművészetben. Budapesten alig mozdult valami, vidéken azonban egyszerre három színházában is új korszak kezdődött. Kaposváron Zsámbéki Gábor, Szolnokon Székely Gábor, Kecskeméten Ruszt József vezetésével új lehetőségek nyíltak a modern magyar színjátszás előtt.

Politikai harcok, hatalmi kötélhúzás is meghúzódott a háttérben. A pesti kőszínházakat többségükben Aczél megbízható emberei vezették. Az újat akaró tehetséges fiatalokat vidékre küldték. Aczél úgy gondolta, a színház tömeghatása csekély, vidéken pedig amúgy is mindent kell játszani a gyerekeknek szóló daraboktól az operettig, ami önmagában is elég korlátozó körülmény ahhoz, hogy a fiatalok ne menjenek el túlságosan a modernkedés és az intellektualitás felé.

A három színház azonban hamarosan rácsfolt Aczél reményeire. (Bár vannak, akik azt feltételezik, hogy ő is talált ki olyan kiskapukat, amelyek a rá nézve is kötelező kereteket voltak hivatottak kijátszani.) Egy-két éven belül a pesti színházrajongók tömegesen jártak vidékre, hogy korszerű, izgalmas előadásokat láthassanak. Ez vezetett később a Nemzeti Színház átalakítására tett felemás lépésekhez, majd az önálló Katona József Színház létrejöttéhez.

Kaposváron a korszakváltás már Komor István kinevezésével elkezdődött. Ő szerződtette Zsámbéki Gábort, és nevezte ki főrendezőnek. Az ő korai halála után (1974) lett Zsámbéki a színház igazgató-főrendezője, aki folytatta a társulatépítést és az új színház-koncepció megvalósítását.

Az új korszak programadó előadása Csehov *Sirálya* volt még a Komor-Zsámbéki korszakban 1971-ben. Az előadás már azért is jelképossé vált, mert ebben az évadban három *Sirály* bemutató is volt az országban, a kaposvárin kívül Szolnokon és Budapesten.

Ádám Ottó *Sirálya* a Madáchban annak az ötvenes évek végén jelentkező irányzatnak volt a jellegzetes darabja, amely elindulásakor progresszív volt, szakított a sematizmussal, és rehabilitálta a magánélet, az individuális értékek, az apró lélektani rezdülések ábrázolását a színpadon. Ádám Ottó *Sirályában* a melankolikus, kifinomult játék dominált egy csepp humorral, és sok felszín alá rejtett reménytelenséggel. Ádám Ottó értelmezésében mind a befutott művészek rutinja, mind a fiatalok újítása reménytelen. Az előadás a kiúttalanságról szólt.

Székely Gábor és Zsámbéki rendezése éppen ennek az ízlésnek a trónfosztását jelentette. Az új generáció új Csehov-értelmezéssel lépett a színre. Efrosz rendezései nyomdokán kíméletlenebb világlátással, emberképpel érkeztek, harsányabb, brutálisabb játéktípust alkalmaztak. Az ő felfogásuk szerint a *Sirály* a nemzedékek harcáról szól, amelyben a kiüresedett rutint képviselő szereplők rafinált és kegyetlen lélektani háborút folytatnak az újat akaró fiatalokkal szemben. Igyekeznek őket elbizonytalanítani, nevetségessé tenni, reménytelenségbe kergetni. Az előadás egy új nemzedék számára követelt helyet és lehetőségeket.

Kaposváron a következő években kiváló rendezők egész sora bontakozott ki (Zsámbéki Gábor, Ascher Tamás, Babarczy László, Gazdag Gyula, Szőke István, Ács János, Mohácsi

János, de rendezett itt Jeles András, Gothár Péter és mások, gyakran a vezetősínészek közül is egy-egy). Fiatal színészek váltak a kemény, igényes munka, a társulati szellem kialakulása nyomán jelentős művészekké (Molnár Piroska, Pogány Judit, Básti Juli, Koltai Róbert, Lukáts Andor, Vajda László, Monori Lili, Mucsi Sándor, Csákányi Eszter, Rajhona Ádám, Helyey László, Mihályi Győző, Máté Gábor, Lázár Kati és mások. Köztük Jordán Tamás, aki egy korábban indult nemzedék színházcsináló úttörőjeként lelt otthonra közöttük).

Ebből a szellemiségből nőtt ki a Katona József Színház is, és lett, akárcsak Kaposvár, nemzetközileg is elismert műhely.

Eörsi László jelentős mennyiségű forrást dolgozott fel, de maga is számos dokumentumot hozott létre. Magnós interjúk sokaságát készítette el az érintettekkel, színészekkel, rendezőkkel, egykori politikusokkal, hivatalnokokkal. Személyes szálakkal is kötődött a színházhoz, de történeti objektivitását ez nem befolyásolja.

Eörsi László édesapja, Eörsi István az színház dramaturgia volt, sőt ő maga is dolgozott Kaposváron díszletezőként. Az egyik utolsó, 2006-os, és egyben leghangosabb országos botrányt kiváltó Mohácsi-darab, az *56 06/vert hadak* egyik forrásául szolgáló tanulmánynak ő a szerzője. Eörsi László dolgozta fel a Péterfy Sándor utcai kórházban működő forradalmár csoport történetét, amelynek egyik tragikus alakja Tóth Ilona medika volt, akit 1957-ben szándékos emberölésért halálra ítélték.

A személyes kapcsolatok elsősorban abban segítettek, hogy a helyi és az országos politika, kultúrpolitika írásban nem rögzített irányítási metódusait, beavatkozásait a színház működésébe hanghordozókra felvett interjúk sorával tudta dokumentálni, rákérdezve a konkrét konfliktushelyzetek részleteire.

A Kádár-Aczél- kor kultúrpolitikájának elvi alapvetését Eörsi már az első fejezet mottójában egy 1970-es Kádár-idézettel illusztrálja:

„Híven eddigi politikánkhoz, a művészeti munkába, stíluskérdésbe nem kívánunk adminisztratív eszközökkel beavatkozni. Az ízlést az alkotó egyéni ügyének tekintjük mindaddig, amíg nem sérti a szocializmus érdekeit, eszméit, közérkölcset (...) Ugyanakkor a kulturális élet területén sem engedjük kétségbe vonni a párt, a szocialista állam illetékességét senkitől. (...) Minden alkotás megítélésében abból indulunk ki, hogy az milyen eszmei és művészi erővel szolgálja a szocializmus, a haladás ügyét. A közösség pénzén csak a szocialista társadalomértékeit szolgálóalkotásnak lehet mecénása az állam.” (Kádár János az MSZMP X. kongresszusán 1970-ben)

Az elvek világosak: a művészet csupán a párt és a szocializmus érdekeit szolgálhatja. A párt és az állam az illetékes a kultúra megítélésében. A közösség pénzén az állam csupán azt finanszírozza, amely az általa elfogadott célokat, vagyis őt magát szolgálja, így azonosítva a közösség érdekét a maga hatalmi érdekeivel.

A puha diktatúra kultúrpolitikája úgy működött, hogy az irányítás-ellenőrzés mechanizmusa, teljes eszköztára ne legyen a nyilvánosság számára áttekinthető, mégis teljes egészében biztosítva legyen. A műsorpolitika országos szinten tartották kézben. Minden színháznak be kellett nyújtania a következő évad műsortervét. Az irányelvek ismertek voltak: a magyar és a világirodalom klasszikusai, szovjet szerzők művei, a szocialista országok drámairodalma, mai magyar drámák. A minisztérium színházi osztálya döntéselőkészítő, ellenőrző funkciót töltött

be a miniszter munkájához. A minisztérium irányítását a központi bizottság agitációs és propaganda osztálya végezte. A központi bizottság pedig a kultúrát irányító legtöbb hatalommal rendelkező, Kádár bizalmát élvező kulturpolitikus álláspontját képviselte, aki jellemzően, bármi volt is a rangja, címe, Aczél György volt 1984-ig.

A tervezetet a minisztériumba érkezése előtt már meg kellett tárgyalnia a helyi tanácsnak és a helyi pártbizottságnak. Ha bárkinek bármelyik szinten kifogása volt, megkezdődtek a háttéralkuk, amelyeknek nem volt írásos nyoma. Ha országosan túl volt reprezentálva pl.: az angolszász, vagy egy időben a lengyel irodalom, néhányat kigyomláltak a műsortervekből. Ha egyedi kifogásuk volt, az igazgatót és a főrendezőt igyekeztek lebeszélni elképzelésükről, esetleg javaslatot tettek más mű bemutatására. Ezek szinte mindig telefonon vagy személyesen történtek.

Ha feljelentés vagy panasz érkezett, bekérték a darab rendezői példányát, esetleg megnézték az előadást, igazoló jelentést kértek az igazgatótól. A legélesebb helyzetekben a megyei pártbizottságot keresték meg. A három legdrasztikusabb lépést Kaposvár esetében nem alkalmazták, bár fenyegetőztek vele: a darab átrendeztetése, betiltása, az igazgató elbocsátása. Egy negyedikkel azonban éltek: követelték, hogy az igazgató mondjon fel egy adott személynek, rendezőnek vagy dramaturgnak, ellenkező esetben őt menesztik. Ezekről a konfliktusokról csak az érintettek személyes visszaemlékezései szolgálhatnak forrásul, hiszen a legritkább esetben van írásos nyomuk.

A fiatalok vidékre száműzése bár sokak számára kényelmes volt, a látszat-békét időről időre megzavarták a budapesti vendégszereplések. Számos minisztériumi, központi bizottsági beszámoló, jelentés szól ezekről az eseményekről. Még MGP is indignálódva jegyzi meg, hogy ma nem Tovsztonogov vagy Peter Brook a szenzáció Pesten, hanem a kaposváriak *Ahogy tetszik* előadása Zsámbéki Gábor rendezésében. De így volt ez Osztrovszkij *Erdőjével* (Szőke István) és a *Troilus és Cressidával* (Babarczy László) is. A legnagyobb vihart mégis az *Állami Áruház* (Ascher Tamás) vígszínházi vendégszereplése okozta. Az előadás jól illusztrálta, mennyire tévedtek, akik abban bíztak, hogy majd az operettek elriasztják a fiatalokat a modernkedéstől. A kaposváriak mindig is sok operettet játszottak, és semmivel sem riadtak vissza jobban attól, hogy nemzedékük látásmódját érvényesítsék, mint bármelyik más darab esetében.

„Legelőször 1977 márciusában az Állami Áruház (rendező: Ascher Tamás) budapesti vendégszereplése kivonta a kultúrkorifeusok rosszallását: a vígszínházi előadás kísérőjelenségeit szélsőségesnek minősítették (Tóth Dezső Tájékoztató jelentése az Agitációs és Propaganda Bizottság részére az 1976/77-es színházi évről és az 1977/78-as színházi évad műsortervéről. Színházi Főosztály, 8. d. 23. tétel).”

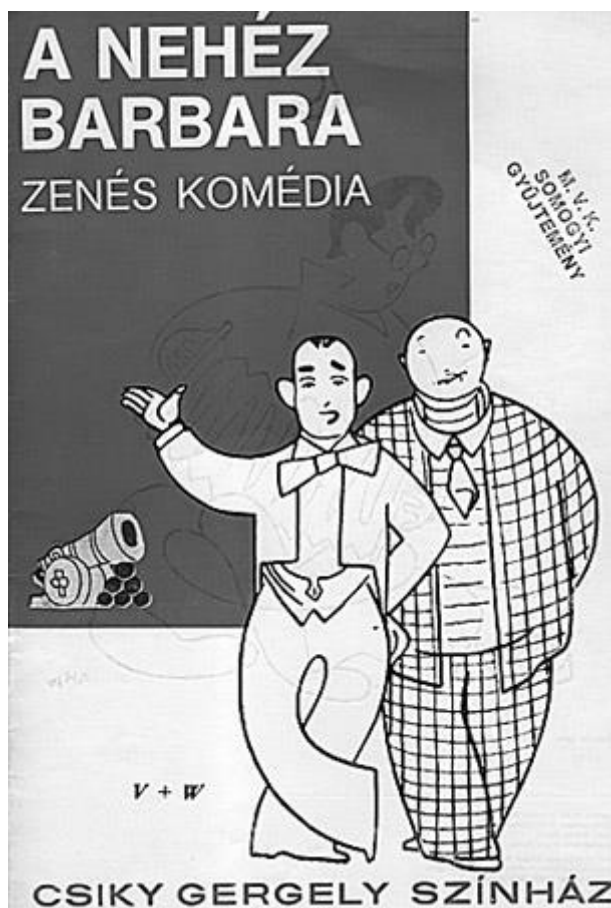
Tóth Dezső (Aczél embere) jelentése összességében inkább mentegeti a helyzetet, igyekszik élel venni a botránynak. Azt hangsúlyozza, hogy a híresztelésekkel ellentétben, az előadásban semmi botrányos nem volt, annál több a szervezésben. A nézőteret protokoll-jegyekkel töltötték meg, így az érdeklődők többsége kívül maradt, és ez tumultuózus jeleneteket okozott az utcán. Igaz, hogy a zenekari árkon át beszivárgó fiatalokat a tűzoltók emelték ki, és az előadást 25 perces szünni nem akaró vastaps zárta, ezt azonban fölösleges tüntetésnek értelmezni. Több előadást kellett volna biztosítani, hangoztatja az eseményeket bagatellizálni igyekvő jelentés.

Aczél azonban ez nem téveszti meg. „Ascher szerint Aczél György később is, ha a fellazítás jellegzetes tünetéről beszélt, mindig az *Állami Áruház*at (és Kósa Ferenc *Küldetés* című Balczó-filmjét) említette.” Ugyancsak Ascher szerint Pozsgay azt mondta, hogy „Általános nézet szerint az előadás a rendszer gyökereit mardossa és rágcsálja”.

Pozsgay azt nehezményezte, hogy a fiatalok élezi a nemzedéki ellentéteket, becsmérlik, kigúnyolják a múltat, a szocialista építés hőskorát, amelyet az előttük járó generációk őszinte lelkesedéssel éltek meg.

A nagy siker ellenére többé nem játszhatták a darabot. Ha ezt betiltásnak kell értelmeznünk, akkor mégis csak volt példa erre is. Bár Ascher megjegyzi, hogy a kaposváriak nem rajongtak az előadásért, szemben a pestiekkel. Ők a *Latabár-film* (Gertler Viktor, 1952) stílusát várták volna az előadástól. Így betiltásnak is tekinthetjük, meg nem is. Kétségtelen, hogy Pesten jó néhány előadást megérhetett volna még.

A kaposvári színházban a 70-es, 80-as években több előadást is eljárás alá vonnak. *A Nehéz Barbarát* azért, mert azt gyanították, hogy a színház jelentős mértékben eltért az eredeti szövegtől, aktualizált.

Bár Csehszlovákia második világháborús német lerohanása előtt, 1937-ben íródott, és groteszk középkori tanmese formájában vetíti előre a hamarosan bekövetkező megszállást, az előadásban erős volt az áthallás a '68-as prágai tavasz leverésére, sőt a Szovjetunió afganisztáni bevonulására is. Mindezt tetézte, hogy a két cseh szerző, fiatal, kiugrott jogászok, egy nonkonform, avantgárd társulat tagjai voltak, akik sok iróniával tekintettek a cseh demokrácia kisszerűségére, gyáva, korrupt, árulásra is hajlamos polgáira. De nemcsak a

darab szemlélete, stílusa volt gyanús, provokatívak voltak a dalok is („Kivonulunk, bevonulunk kedvünkre”). Igaz, Eörsi István fordította brechtes stílusban. De a rendező is gyanús volt. Gazdag Gyula már többször volt indexen, és a Chartát is aláírta.

Éles helyzetet teremtett Shakespeare *III. Richárdja* is (rendező: Babarczy László), amelyet Jaruzelski hatalomra jutása idején mutattak be. A darab végén Richmond hercege bejött egy mai, zöld katonai egyenruhában, hogy VII. Henrikként átvegye a hatalmat.

Feljelentés érkezett, hogy az előadás Jaruzelskit parodizálja fekete szemüvegben. Fekete szemüveg nem volt ugyan Richmondon, de valóban Jaruzelskire utalt a figurája. Babarczynak igazoló jelentést kellett írnia, de ezzel párhuzamosan a KB-ből megkeresték a helyi pártbizottságot is. A Somogy megyei levéltárban fennmaradtak az ezzel kapcsolatos iratok. Az első titkár a következőkről számol be: *„A darabbal kapcsolatosan a telefonbeszélgetés során Kornidesz Mihály, majd Aczél György elvtárs politikai intézkedést kezdeményezett, ennek végrehajtása a darab betiltását vonta volna maga után, az összes következményekkel. Kornidesz Mihály elvtárssal közöltem, hogy ezt az intézkedést kivételesen írásban kérem (eddig nem kaptam).*

Aczél György elvtárs a telefonbeszélgetés során a klasszikus darabok ilyen aktualizálását elítélte, ezzel egyetértettem. Jeleztem azt is, hogy a műsorpolitikát nem mi hagyjuk jóvá, nekünk ilyen darabokra nincs szükségünk.” (A dokumentumokat Eörsi idézi)

A III. Richard körül kialakult „válsághelyzet” jól reprezentálja a kultúrpolitika eszköztárát, amellyel beavatkozik a színházak életébe. Egy bejelentés nyomán az egész apparátuson végigfut az ügy, főként azért, mert a külpolitikát és a szovjeteket is érdeklő kényes ügyről van szó. Aczél személyesen telefonál, politikai intézkedéseket követel. Kornidesz Mihály is személyesen telefonál, és megismétli a központ követelését. Érdekes, hogy a Somogy megyei első titkár egy csöppet sem ijed meg, sőt még ő fenyeget. Kivételesen írásban kéri „az intézkedést”. Ami azt jelenti, hogy esze ágában sincs az előadás letiltása miatti balhét magára vállalni. Sőt Aczéllal szemben is támadólag lép fel: Arra emlékezteti a főkorifeust, hogy a műsortervet ők hagyták jóvá, ne nála reklamáljanak. Persze az első titkárnak nincs igaza, hiszen a III. Richard műsorra tűzését senki nem kifogásolhatta volna előzetesen. Az előadás, a rendezés nyomon követése pedig a helyiek feladata volt. De az első titkár úgy tesz, mintha a darabbal, és nem az előadással lenne probléma.

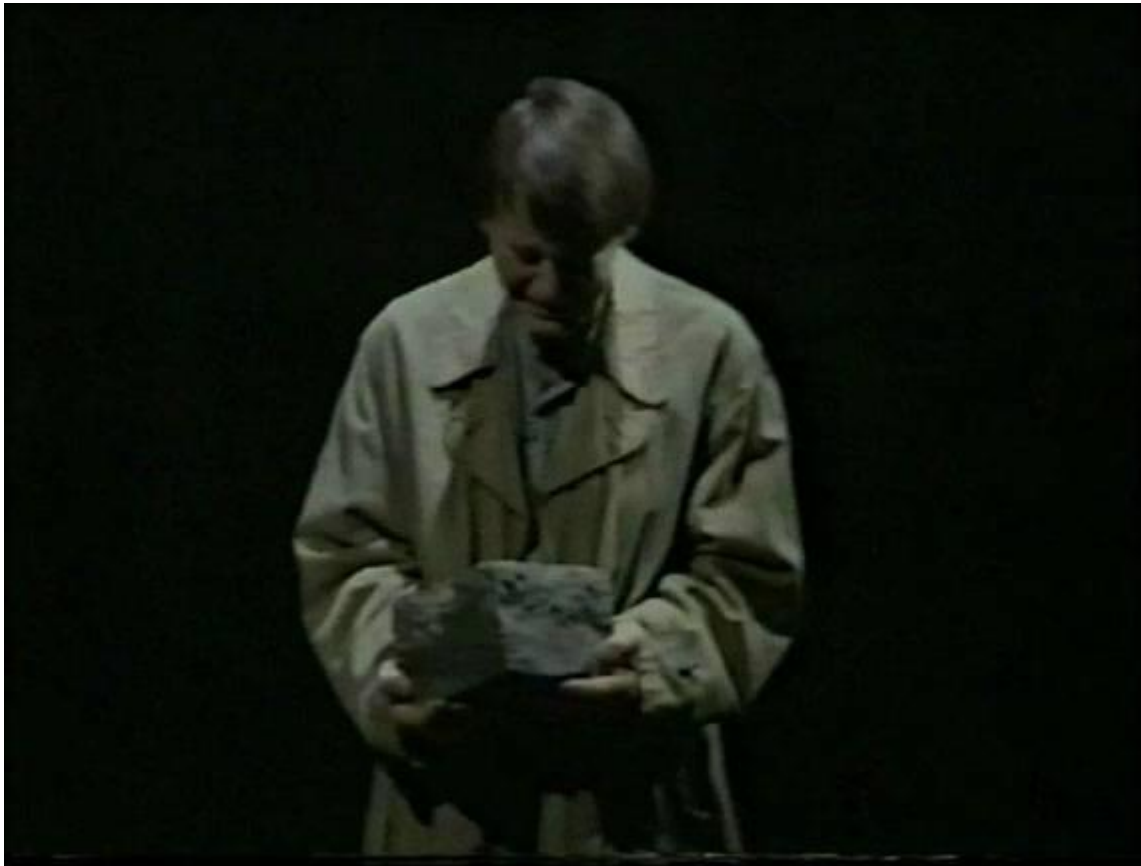
Babarczy László magnóra mondott interjújában úgy értelmezi a III. Richárd körül kialakult botrányt, hogy a névtelen feljelentések és lejáratások a *Színházi Szövetség* berkeiből érkeztek, és nemzedéki szakmai féltékenység, intrika állt mögötte. Szerinte ez a nemzedéki pozícióörzés nemtelen harcmódora volt. Sőt Babarczy még azt is feltételezi, hogy ezután évekig tudatosan fagyasztották a rendezőképzést, nem vettek fel kiugróan tehetséges embereket.

Ahogy puhult a pártállami diktatúra, úgy alakult ki a botrányok elkerülésére egy hallgatólágos mechanizmus. A hatalom korifeusai úgy tettek, mintha semmit sem vettek volna észre. Ezt annál is inkább megtehették, mert a kritikusok „nem jelentették fel” az előadásokat, vagyis csupán a sorok között írták meg, miről szól a darab.

Az Aczél-korszak legnagyobb botránya a *Marat/Sade* volt, mert a legnagyobb tabut, az 1956-os forradalmat, a forradalom elárulását, a megtorlásokat, sőt az azt követő konszolidációt érintette. A hallgatólágos egyezség ebben az esetben is jól működött. Mindenki tudta, hogy miről szól az előadás, de senki sem írta meg. Mint ahogy azt sem, hogy a háttérfüggönyön a

Corvin köz panorámaképe látható. Érdekes, ahogy Koltai Tamás visszaemlékezik egy előadás utáni beszélgetésre a színház büféjében Babarczy Lászlóval:

A bemutatót 1981. december 4-én tartották. (...). A színészbüfé pultjánál italt kérve próbáltam magamhoz térni pár perccel az előadás vége után - az utolsó jelenetben Máté Gábor zokogva állt a Corvin köz előtt kockakővel a kezében -, amikor Babarczy odajött, és föltekintett a háttérfüggönyre vonatkozó kérdést. Ez szokatlannak számított, mert Babarczy nem volt odajövős (azóta sem az). Nehezen feleltem, gombóc volt a torkomban. Babarczy várt egy kicsit, aztán azt mondta: ugye, nem fogod megírni, hogy miről szól. Ez a megjegyzés egyfelől logikus volt, mert ha megírom, azzal mindenképpen följelentem a színházat (ebben az esetben további kérdés lett volna, hogy hogyan írom meg, mert ha bírálólág, akkor csak a színházat, ha viszont egyetértőleg, akkor magamat is). (...) Így aztán jobbnak láttam röviden és minden kommentár nélkül nemmel válaszolni.

Érdekes az a szövegrészlet is, amelyben Koltai felidézi, hogy Pándi Pál, a *Kritika* főszerkesztője miként javította ki az elkészült kritikáját, hogy kiküszöbölje azokat a megfogalmazásokat, amelyek a sorok közötti olvasást segítették volna.

Én igyekeztem duplafedelűen fogalmazni, ő egyértelműsített. Alig javított valamit, csak egy-egy szót, de azt ravaszul. Amikor azt írtam, hogy a Marat-dráma "sokkal intenzívebben és egyértelműbben vonatkozik az előadás korára", zárójelben beíratta, hogy "1808-ra", (...). Amikor azt írtam, hogy "a játék kilép a dráma a drámában kereteiből, és közvetlenül a szereplők jelenével, a fennálló társadalmi renddel konfrontálódik", akkor "a fennálló társadalmi renddel" kitétel után, gondolatjelek közé odatétette: "a Napóleon-császársággal" - nehogy valami másra lehessen gondolni. (...) A cikk utolsó mondata ez volt: "Máté Gábor könnyáztatta jajkiáltása és fölcsukló zokogása megrázó befejezés, mert borzongató

hitelességgel ébreszt rá, hogy Charentonból nem lehet újrakezdeni a forradalmat." Pándi ide beírta: a francia forradalmat.

Közben a kultúrpolitikában is változás, szigorodás következett be. Pozsgay helyett Aczél emberei, Köpeczi, Knopp és Tóth Dezső kaptak szerepet a minisztériumban és a KB Agitációs és Propaganda Osztályán. A színházak által felterjesztett 200 műből 40-et kirostáltak. Köpeczi pedig bekérte a *Marat/Sade* szövegkönyvét.

Eközben az előadást meghívták Belgrádba, a nemzetközi színházi fesztiválra (BITEF). Először nem akarták kiengedni, de a szervezők egyértelművé tették, hogy a kaposváriak helyett nem fogadnak el más magyar társulatot.

A *Marat/Sade* Belgrádban hatalmas sikert aratott, és három díjat is elhozott, köztük a fődíjat. A külföldi kritikusok azonban nem voltak beavatva a hallgatóságos összeesküvésbe, így megírták minden európai lapban, hogy a kaposváriak az 1956-os forradalom leverésének elsíratásáról beszélnek a darabban, erre utal az is, hogy a háttérfüggönyön a Corvin köz panorámaképe látható.

Nos, ekkor tört ki a botrány, de mint Eörsi is beszámol róla az érintettek visszaemlékezései alapján, kisebb megtorlás lett belőle, mint amire első pillanatban számítani lehetett. Az igazgatót, Babarczy Lászlót Aczél azonnal meneszteni akarta, de végül maradhatott, csak Eörsi Istvánt kellett elbocsátania, mert az ő rovására írták az 56-os nosztalgiát.

Babarczy erre a következőképpen emlékszik vissza: „Az Eörsi elbocsátásáról szóló történetünknek nem is Aczél, hanem Tóth Dezső volt a főszereplője. A párt fejébe vette, hogy Eörsi a színház rossz szelleme, pedig csupán néhány darab - köztük a *Marat* halála - szövege hegyeződött az ő szíve vágya szerint. [...] A bosszúhadjárat részeként közölték velem: el kell küldenem. Egészen pontosan Tóth Dezső utasította a megyei pártbizottságot, a megyei pártbizottság az én közvetlen felettesemet, a megyei tanács kulturális titkárát, ő meg utasított engem. Védtem Eörsit, elmondtam, hogy kiválóan dolgozik, [...] a színházon belül nem politizál. Erre közölték velem, ha nem bocsátom el, engem váltanak le...” (Idézi: Eörsi)

Bár Eörsi László szerint más indokok is nyomatékossították a döntést, így Eörsi Amerikában írt satirikus versei, és az *Új Symposium*ban közölt írásai. A korábban említett drasztikus lépések közül egy valósult meg: az igazgató rákényszerítése arra, hogy váljon meg egy számára fontos munkatársától. A kényszerítés eszköze a leváltással való fenyegetés. De érdekes ebben az epizódban az is, ahogy a kulturális irányítás egész hierarchiáján végigfut a botrány. Babarczy azt hiszi, hogy Tóth Dezső volt az ügy főszereplője, nem Aczél. Ez persze illúzió. Tóth Dezsőt Aczél mozgatta, ő pedig elindította az ügyet lefelé, amely azután láncszerűen futott végig az egész rendszeren. A megyei pártbizottság riasztotta a tanács illetékeseit, akik riasztották az igazgatót.

Babarczyt végül Tóth Dezső is berendelte magához, mert az ügy nemzetközi szintre emelkedett, nem lehetett megyei szinten tartani. Tóth Dezső főként a háttérfüggönyről faggatta. Babarczy azzal védekezett, hogy a Corvin köz építészetileg nagyon hasonlít az Ermitázs és a Louvre egyes részleteire, az európai forradalmak színhelyeire, ezért választották. Ezt Ács János vette észre, aki ott lakik albérletben, és az ablakából éppen erre boltívre lát rá nap mint nap. Végül nem firtatták tovább a dolgot, úgy döntöttek, hogy ez elég hihetően hangzik ahhoz, hogy ne élezzék tovább a helyzetet.

Köpeczi Béla azonban a *Kritikában* megtámadta az előadást a nyílt utalásokért és az aktualizálásokért, sőt azt is leleplezte, hogy több olyan szövegdokumentum is bekerült a darabba, amelyeket Weiss nem használt fel. Köztük Marat két javaslata az állambiztonság megszervezésére, valamint a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság korlátozására. Köpeczinek alapvető ideológiai kifogásai is voltak. A rendezés forradalom-felfogása szerinte ugyanis nem marxista, hanem szkeptikus, mint a mai nyugati neokonzervativizmus és a neoliberalizmus viszonya a forradalmakhoz.

A darabról beszámoló kritikusokat is elmarasztalás érte, mert nem vetették alá az előadást marxista kritikának, holott ez lett volna a feladatuk.

Eörsi László idéz Ács János egy korábbi visszaemlékezéséből, amely beszámol arról, hogy a Köpeczi-cikk milyen hatással volt az életére. Meglepetésére kapott egy ajánlott levelet a postától, amelyben nehezményezik, hogy még nem fizette be a telefon bekötési díját, és nem közölte, milyen színű készüléket és milyen hosszú zsinórt igényel. Hirtelen valamelyik szervnek nagyon fontos lett, jegyzi meg Ács János, hogy legyen telefonja, holott korábban elutasították a kérelmét.

A másik felidézett epizód is emblemikus. Volt főiskolai osztályfőnöke, Ádám Ottó felhívta telefonon, és tréfás-komoly irigységgel megjegyezte, hogy ő már több évtizede van a pályán, de még egyszer sem sikerült elérnie, hogy egy miniszter támadja meg a rendezését egy folyóiratban. És lám, a főiskoláról alig kikerült tanítványának ez máris sikerült.

Az apparátus, bár késve, de nagy erőket mozgósított, majd mégis elült a csatazaj. Az előadás akkora sikert aratott, és olyan külföldi visszhangot keltett, hogy már nem lehetett se betiltatni, se átrendeztetni. Sőt a nemzetközi sikeren felbuzdulva az éberség hiánya miatt megbírált helyi pártvezetés is úgy vélekedett, hogy ott fent Pesten mindent túldimenzionálnak. És elszabotálták a színház további zaklatását. Tetszett nekik, hogy Európa-szerte mindenki Kaposvárt keresi a térképen.

A *Marat/Sade* körüli botrány azt eredményezte, hogy állandó ideológiai felügyeletet kapott a színház Knopp András személyében. Mire azonban a beszélgetéseken, vitákon túljutottak, már nem maradt idő arra, hogy a kulturális kormányzat és pártvezetés behajtsa a színházon az általuk helyesnek tartott változásokat.

A kaposvári Csiky Gergely Színház túlélte a Kádár-Aczél korszakot, és eljutott a nemzetközi elismertséig, bár előadásai gyakran feszegették a „túrt” kategória határait. Művészi színvonala töretlenül magas volt. Újabb és újabb rendezőket, színészeket integrált. Túlélte azt a vérvesztést is, amellyel előbb a Nemzeti megújítására tett kísérlet, majd a Katona megalapítása járt. Így érte meg a rendszerváltást.

Eörsi László könyvének *második része* a kaposvári színház rendszerváltás utáni sorsáról szól. A kettős mottó jól jelzi, hogy a következő húsz évben milyen pályát írt le a színház és a politika viszonya:

Első mottó: „Kaposvárnak a legjobb jár” Szita Károly, *Kaposvár polgármestere, 2008*

Második mottó: „Rombolni nem színházat építeni szívesen jövök Kaposvárra!” *Részlet Schwajda György igazgatói pályázatából, 2008*

A rendszerváltást követően új tulajdonviszonyok és új finanszírozási modell jött létre a színházak fenntartásában. Egy szűk évtizedig a színházak a politikától viszonylag függetlenül

működhetek, legfeljebb anyagi természetű gondjaik voltak az alulfinanszírozás miatt, hogy azután újból a politikai beavatkozás váltsa fel a művészi szabadság időszakát.

Bár a hazai színházak közül a kaposvári a 90-es években is az egyik legjelentősebb műhely maradt, az ezredfordulón a tulajdonos helyi önkormányzatban jelentősen csökkent a bázisa: a Fidesz–KDNP-s városvezetés sem kedvelte a még mindig aktuális üzeneteket közvetítő és egyben „polgárpukkasztó” produciókat.

Koltay Tamás így értékeli a 90-es évek teljesítményét:

Szó sincs arról, hogy a kilencvenes évektől Kaposvár egyszeriben hanyatlani kezdett volna. Kevesebb lett ugyan a fontos előadás, de ez országszerte általános tünet, nem "Kaposvár-jelenség". (...) Olyan nagy előadások jöttek létre, mint A mizantróp, a Jelenetek egy kivégzésből (Ascher), az Istenítélet, a Tom Paine (Mohácsi). Folytatódott a Kaposvár-típusú operett, a (...) Csárdáskirálynővel, a Mágnes Miskával (Mohácsi) és a Luxemburg gróffjával (Ascher). Ascher és Mohácsi hozták létre a legjelentősebb produciókat; Mohácsinak a Bánk bán és a rendszerváltást követő további munkái (Tévedések víg játéka, Ármány és szerelem, A Nagy Romulus, A kávéház, Iván, a rettentő) önmagukban is végigjártak egy "kaposvári utat", a bevett eszméket és stílusokat megkérdőjelező renitenskedéstől a komplex forma- és tartalomteremtésig. A kilencvenes évek megtartó-megújító szelleme elsősorban az ő előadásainak köszönhető.

De a sorsdöntő botrány is Mohácsi nevéhez fűződik. A forradalom 50. évfordulóján bemutatott *56 06/őrült lélek vert hadak* című előadást sokan – egyébként teljesen légből kapottan, ürügyet keresve a hisztéria- és gyűlöletkeltésre – magyarságukban sértőnek találták. Egy szélsőjobboldali portál pedig még tovább gerjesztette az indulatokat. Ez kiváló ürügyként szolgált a központi vezetéstől erősen függő városvezetésnek arra, hogy felszámolják a színház eddigi művészi arculatát.

Az *56 06*-ot, amely miatt fel is jelentették a színházat, az a vád érte, hogy meggyalázza „az ’56-os mártír” Tóth Ilona emlékét. (Ilyen nevű szereplő nem volt az előadásban, de a hozzá köthető gyilkossági motívum megjelent a játék során.) Ez 2006-ban történt, ami azt mutatja, hogy az ideológiai gyökerű politikai vegzálások az ezredforduló körül ismét megszaporodtak. Pontosabban az első Fidesz-kormány alatt, amikor pl. az 56-os intézettől és más, liberálisnak, szocialistának bélyegzett műhelytől is megvonták az állami támogatást, hogy létrehozassák a saját száájuk szerinti múltidézés panoptikumát, a Terror házát.

A „Mohácsi János által rendezett botrányos darabot azonnal vegyék le műsorról” – követelte az egyik polgári kör. A botránykrónika a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyik tanszékvezetőjének feljelentésével vett újabb fordulatot, aki személyiségi jogi pert sürgetett a produció írói, a rendezője és a színház igazgatója ellen, és az előadás felfüggesztését is kérte. A sajtóban is egymásnak feszült a két oldal. A véleménykülönbségek természetesen éppen abban tértek el leginkább, mi ’56 üzenete, és milyennek kell lennie egy 50. évfordulós megemlékezésnek. A „polgári-nemzetiek” – hamis történelmi alapokon – az áldozat meggyalázásáról, az „ünneplőknek mutatott fityisról,” a kegyeleti jog megsértéséről értekeztek. A vádak természetesen nem álltak meg a bíróság előtt. Egy szindarab fiktív szereplője semmiféle személyiségi jogot nem sért. Egy feszült és tragikus élethelyzet, amikor a forradalom vélt érdeke és a hippokratészi eskü ellentétbe kerülnek egymással, méltó témája lehet egy történelmi korszak megidézésének. Lehet valakinek más a véleménye, de hatalmi-politikai-ideológiai alapon nyomást gyakorolni a másként gondolkodókra, és megkíséríteni kriminalizálni őket, az már a diktatúra eszköztárához tartozik. A bíróságok szerencsére még jogállami alapokon működtek.

De nem csupán az ideológiai jellegű hatalmi arroganciában jártak élen a kultúrpolitika helyi és országos alakítói, hanem Kádár már korábban idézett szavaival élve, a „közerkölcsök” védelmében is. Felrőtták a színháznak, hogy miért játszik meztelenül Gryllus Dorka Gombrowicz *Operett* című színművében.

A politikai, kultúrpolitikai beavatkozást – az ügynökmúltja miatt szintén süllyedőfélben lévő - Szita Károly kaposvári polgármester fizetett hirdetésként tette közzé a helyi lapban: ő Schwajda Györgyöt látná szívesen az igazgatói székben. Schwajda György preferálása sem csupán esztétikai ízlés és művészi színvonal kérdése volt, hanem politikai beavatkozás is egy színházi műhely szellemiségébe, hiszen Schwajda György maga is a Fidesz antiliberális kultúrharcának emblematisztikus figurája lett 1998 után. Ő volt az, aki a nevét adta a nemzetközi pályázaton díjnyertes, sőt már a közbeszerzési eljáráson is túljutott, a kivitelezési szakaszba lépett új Nemzeti Színház-beruházás megtorpedózásához. Az új Nemzeti Színház építését az Erzsébet téren a Fidesz leállította, Schwajda pedig készségesen, pályázat nélkül közreműködött abban, hogy a Belvárostól távol, a prérin, a csattogva vágató Csepeli HÉV drótkerítéssel szegélyezett sínpárjai mellett épüljön fel egy nevetségesen diszfunkcionális, ízlésficamról árulkodó kisszerű épület, amelyet csak az nevezhet Nemzeti Színháznak, aki nem ártall köznevetség tárgyává válni, vagy fanatikusan, esetleg cinikusan elkötelezett egy politikai oldal iránt.

2008 tavaszán Schwajda György kinevezésével a színház addigi profilja erőteljesen a kommersz felé mozdult el. A mai kaposvári színház pedig már végképp elvesztette azt az imázsát, amiért korábban „Kaposvár-jelenség”-nek nevezték az ott folyó munkát, és amely az ország minden részéről vonzotta a látogatókat, amely nemzetközi elismerést vívott ki magának.

Szimbolikus és igencsak elgondolkodtató Eörsi könyvének megállapítása: az aczéli korszak fordulópontja az '56-ról szóló *Marat/Sade* volt, ahogy a Mohácsiék *56 06* című darabja lett a fordulópont 2006-ban. A magyar történelem dicsősége és traumája előbb tabu volt, majd érinthetatlenné dermedt hazug szentséggé lett.

Az Epilógusban Eörsi számos véleményt idéz a kaposvári színház 2008 utáni helyzetéről, illetve a kultúrpolitika viszonyáról a művészetekhez.

Radnóti Sándor így vélekedik: *„Populista vezérek nem szokták kedvelni a társadalomkritikus, önálló gondolkodásra nevelő elitművészetet. Jobban pártolják az olyan „ágazatokat”, amelyek széles tömegekre hatnak, táplálják a nemzeti önérzetet. Ilyen a sport is, amelynek lényegesen kiemeltebb szerep jut, mint a magaskultúrának. Ennek folyamatosan csökkentik a támogatását, mint most a költségvetésből is kiderül.”* (2010. november 11. 168 óra)

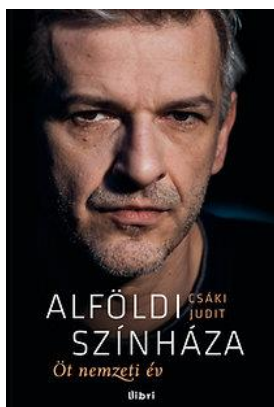
Ascher Tamás: *„...az új idők demokráciájának büszke polgárai büszkén vállalják, hogy nem értenek a színházhoz, nem is érdekli őket, büszkén kulturálatlanok, mondván, hogy itt az lesz, amit mi akarunk, mert mi adjuk a pénzt. Ami természetesen nem igaz, mert az adófizetők pénzét osztják szét.”* (Színház, 2008. 11.)

Gothár Péter: *„Amikor eldőlt, hogy (..) nem hagyják, hogy az ott felnőtt színészgeneráció a saját útját járja (...) akkor nyilvánvaló volt, hogy azt akarják: ne legyen **olyan** színház többet. És bevetni sóval. Úgy látom, most az a só van, amit ők szerettek volna”* (Személyes közlés E.L. számára 2012.)

Eörsi: *„Leszögezhető, hogy a kaposvári Csiky Gergely Színház ledarálását legfőképpen a Fidesz erőfőlnye eredményezte. (Az aczéli kultúrpolitika jóval szerényebb sikert könyvelhetett el e színház megrendszabályozásában.)”*

A szerző egy 2007-es interjúban így nyilatkozott: *„1989/90-ben erre nem számítottunk.”*

Alföldi

Csáki Judit és Alföldi Róbert

Csáki Judit többszölamú dokumentumkönyvet írt az Alföldi Róbert vezette Nemzeti Színház öt évéről, amelyben megszólalnak színészek, rendezők, írók, kritikusok, és maga Alföldi Róbert is.

Évadról évadra végigkövethetjük a bemutatókat, a színház saját nyelvének, művészi arculatának mind markánsabbá válását, a színészek társulattá formálódását, olyan társulattá, amelynek van saját szemlélete, saját közönsége, és amely sokféle játéktílusra képes. A Nemzeti Színház, „ez a plázaszerű csúnya ház... a faluvégen ” (Nádasdy Ádám) „helyé” vált ebben az öt évben, ahol mindig történt valami emlékezetes: felolvasószínház, kiállítás, vendéjáték, koncert, lemezbemutató, előadói est, beszélgetés a nézőkkel, „kritikai esték”.

Az Alföldi-féle Nemzeti Színház nyitott volt és közösségteremtő. Honlapján egymásra találtak a nézők, véleményt mondtak az előadásokról, a színészek játékaról, felhívták egymás figyelmét rendezvényekre, színházjegyeket cseréltek.

Csáki Judit könyvének sok arca, sok rétege van. Az egyik a dokumentálás, a tények rögzítése. Megtaláljuk benne az öt év minden bemutatójának adatait, a szereposztást, a rendezőt, a dramaturgot, a díszlet- és jelmeztervezőt, az előadások számát és az összesített nézőszámot, az előadásra fordított költségeket és a jegybevételek összegét. Megtudjuk az állami támogatás változásait (csökkenésének mértékét) évről évre. Ezek az adatok lehetővé teszik a tárgyyszerű elemzést, és elébe mennek a tények bármiféle későbbi manipulálásának.

Csáki Judit könyve színházművészeti dokumentum is. Regisztrálja az előadások létrejöttének, művészi megalkotásának folyamatát, eredményét, színházkritikai és közönségvisszhangját. Jelen vannak benne dokumentumértékű reflexiók, interjúk, amelyekben a színészek, rendezők, szerzők mondják el tapasztalataikat a közös munkáról. Alföldi kiegészítései, megjegyzései pedig minden fejezetben jelen vannak, meg-megszakítva a főszöveget.

Alföldi vitatkozik, helyesbít, kiegészít mindhárom szerepében: igazgatóként, rendezőként, színészként. Önmagára, korábbi érzéseire, gondolataira is reflektál, értelmezi döntései motívumait. A könyv végén a vele készült záró-interjúban összegezi, mit is jelentett neki ez az öt év, mit ért el és miben lett más, mint öt évvel korábban volt. „Felnőtt lettem, talán most

végleg” „(...) lett egy állampolgári, értelmiségi felelősségem azzal kapcsolatban, hogy miben élünk, és miről kell beszélni.”

A reflexió is többszólamú. Csáki Judit minden fejezetben megszólaltat olyan művészeket, akiknek az adott évadban egy-egy kiemelkedő előadás létrejöttében fontos szerepük volt, színészeket, mint Rába Roland, László Zsolt, Molnár Piroska, Blaskó Péter, Básti Juli, Udvaros Dorottya, Stohl András vagy Bánfalvi Eszter, rendezőt és szerzőt, mint Mohácsi János és Závada Pál.

Az öt évad történetét olyan összegező értékelések, értelmezések zárják, mint az Ascher Tamással illetve Koltai Tamással készült interjú, Nádasdy Ádám verse, Esterházy Péter, Makranczi Zalán, Znamenák István és mások beszédeinek szövege, amelyek a búcsúesten hangzottak el. A könyvet az Alföldivel készített, már említett interjú zárja, utószóként pedig Parti Nagy Lajos „meséje” olvasható a színházról, és azokról, akik a vesztét akarták.

Milyen kép bontakozik ki Csáki Judit könyve alapján az Alföldi vezette Nemzeti Színházról? Mindenekelőtt olyan színház volt, amely széles közönség számára mai kérdésekről szólt mai nyelven. A *Vadászjelenetek Alsó-Bajországon* például a kirekesztésről, a gyűlölködésről, a tömegpszichózis romboló hatásáról. Arról, hogy a tömegakarát milyen hatással van az egyénre, legyőzi morális ellenállását, az emberség és segítőkészség szavát.

Az *Egyszer élünk*, amely a magyarok szenvedéseiről szól a 20. század 40-es éveitől a 70-es évekig, és arról, hogyan lettek az emberek tömegei a fájdalom, a meghurcoltatás, az erőszak, az árulás és becsapás áldozataivá. De arról is, hogy a túlélési vágy maga is milyen pusztítást okozhat, ha kényszeres amnéziával jár. Mert emlékezni nemcsak fájdalmas, de gyakran veszélyes is. *„Aki meghalt, meghalt, ne bolygassuk a múltat”*. Az elfelejtettek serege a szemünk előtt nő egyre nagyobbá az elhurcolt zsidóktól a Don-kanyarban elpusztultakon át az orosz katonák által megerőszakolt és meggyilkolt asszonyokig és lányokig, a Gulágra hurcoltakig. Az előadás azzal szembesíti a nézőket, hogy a kényszeres felejtés megakadályozza a halottak méltó elszármazását, a bűnök bevallását, az embertelenséggel és a megalkuvással való szembenézést.

A *Magyar ünnep Závada Idegen testünk* c. regényének néhány cselekményszálát és szereplőjét kiemelve készült, és ugyancsak a 20. századi magyar történelem neuralgikus pontjait jeleníti meg, és ugyancsak a múlttal való szembenézésre tesz kísérletet.

1940-nel és a második bécsi döntéssel kezdődik, a bevonulással Észak-Erdélybe. Ezekről az eseményekről is hallgatni szoktunk, így ezek a múltbeli terhek is a jelent mérgezik.

A bevonulás Kolozsvárra kinek öröm, kinek tragédia. A magántörténetek visszatekintve Trianonig és előretekintve 47-ig számos sorsot villantanak fel, amelyekben a szerepek gyakran összekeverednek, az áldozaté, az ellenállóé, az árulóé, a fajvédőé, a besúgóé, a megmentőé. Egymás melletti valóságelemek az öröm, az elégtétel érzése, az atrocitások, a hatalmi arrogancia, a csalódás, a frissen bevezetett zsidótörvények okozta kirekesztés, kifosztás és elhurcolás, a könyvégetés, az ellenállás, az életveszély és a keserűség. A darab emblémája a bocskairuhás kisfiú sárga csillaggal a mellén. A darab nagy siker volt, a ciklus végéig játszották.

Nagyon egyszerűen, mégis erősen, helyenként provokatívan kérdező színház lett Alföldi Nemzeti Színháza, amely a múltat kutatta, de elsősorban a jelenre reflektált. Felnőttként kezelte a nézőket, és párbeszédre, vitára invitált.

Már a színház bemutatkozása, a felütés, a beköszöntő is programadó volt. Jelezte, hogy az új igazgató a fiatalok számára akar korszerű nyelven, igényesen, a mai problémákra érzékenyen reagáló színházat építeni. Szorokin *A jég* c. darabja a Trafóból érkezett. A Krétakör Színház előadását Mundruczó Kornél adaptálta a Nemzeti színpadára, a Nemzeti színészeit is bevonva a munkába.

A frissen érkezett fiatalok azonnal komoly és nagy önállóságot, kreativitást követelő feladatot kaptak Alfölditől, az igazgatótól, egyúttal az új *Bánk bán* előadás rendezőjétől. Önállóan kellett összerakniuk, kidolgozniuk egy-egy jelenetet a Katona művéből, hogy lássa, ki melyik szerepre lesz alkalmas. „*Lélegzetelállítóak voltak*”- emlékezik vissza Alföldi a fiatalok által előadott jelenetekre. De hát, jegyzi meg Alföldi: „*Katona is huszonhárom éves volt, amikor a darabot írta*”. A *Bánk bán junior* Alföldi rendezésében nagy sikert aratott. Mind az öt évadban telt házzal játszották.

Milyen volt a Nemzeti repertoárja? Ha végignézzük a művek listáját, hagyományos nemzeti színházi programmal találkozunk:

A világirodalom klasszikusai közül műsoron volt Euripidész (*Oresztész*), Shakespeare (*Lear*, *A velencei kalmár*, *Hamlet*), Webster (*Amalfi hercegnő*), Molière (*A fősvény*), Schiller (*Ármány és szerelem*), Racine (*Atália*), Kleist (*Amphitryon*), Csehov (*Három nővér*, *Sirály*), G.B. Shaw (*Szent Johanna*).

Csehov: Sirály (Tompos Kátya, Földi Ádám, Tenki Réka. Rendezte: Alföldi Róbert)

A magyar klasszikusok közül mindhárom alapművet új rendezésben játszották (*Bánk bán*, *Csongor és Tünde*, *Az ember tragédiája*)

A huszadik századi és mai világirodalomból: Brecht, Gorkij, Tennessee Williams, Reginald Rose, Klaus Mann, John Osborne, Heiner Müller, Botho Strauss, Martin Sperr, Mika Myllyaho, Szorokin, George Tabori, Ulrich Hub, Tony Kushner műveit játszották.

Náthán gyermekei (Kulka János)

George Tábori: Mein Kampf (fekete komédia – Törőcsik, Mátyássy Bence)

Heiner Müller: Kvartett (Udvaros Dorottya, Alföldi Róbert. Rendezte: Gergye Krisztián)

A modern és a mai magyarok közül bemutatták: Bródy Sándor, Móricz Zsigmond, Remenyik Zsigmond, Sütő András, Fejes Endre, Kacsóh Pongrác-Heltai Jenő, Weöres Sándor, Esterházy Péter, Térey János, Székely Csaba, Lázár Ervin, Závada Pál, Mohácsi István-Mohácsi János-Kovács Márton egy-egy művét.

És ne feledjük a Nemzeti által kiírt dráma-pályázatot, amelynek többek között az Esterházy, a Závada és más új művek megszületését, és sikeres előadásokat köszönhet a magyar irodalom és a magyar színház.

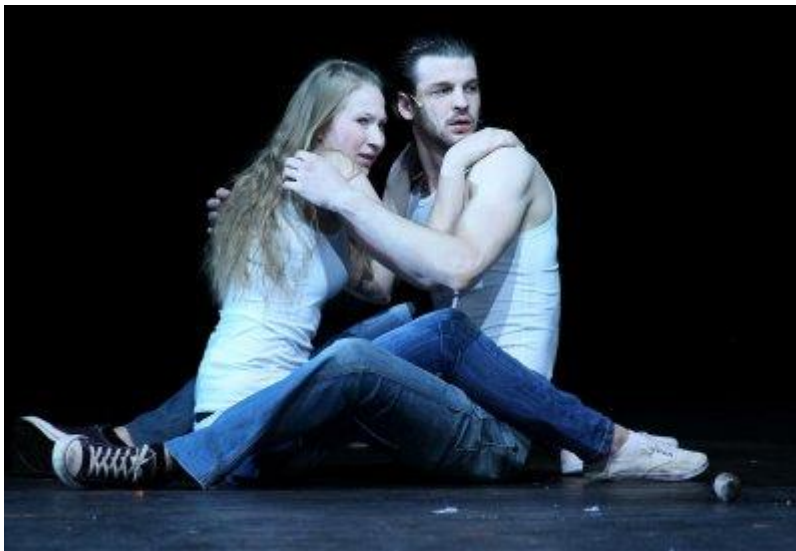
Bródy Sándor: A tanítónő (Szilágyi Csenge és Nagy Zsolt Rendezte: Novák Eszter)

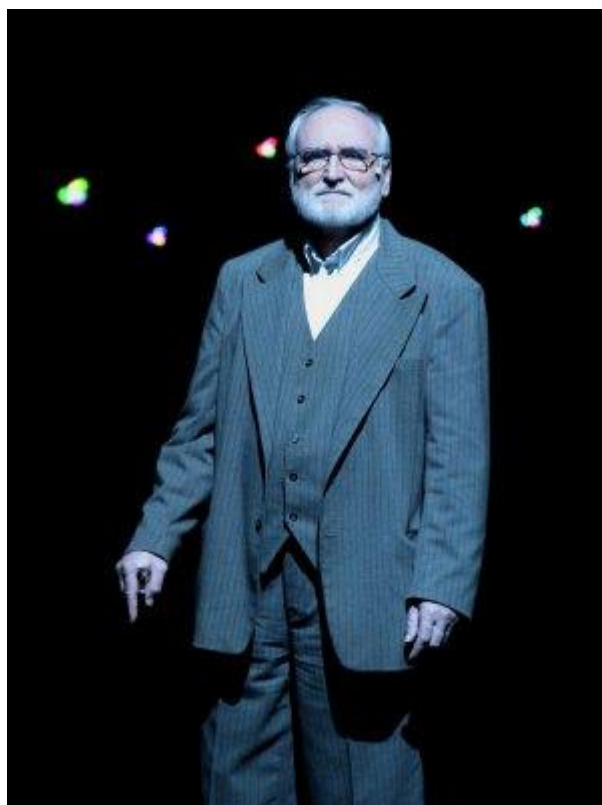
Esterházy: Én vagyok a Te (rendező, Gothár Péter) Rába Roland

Ami pedig a Nemzeti játéktílusát illeti, több színházi szakember véleménye egybecseng. Mohácsi János szerint nem volt kísérleti színház, nem keveseknek, nem a vájtfülűeknek szólt. Igényes volt, modern, bátor, és komoly közönséget vonzott. Ascher Tamás szerint nagy erénye volt, hogy a fiatalokhoz közel vitte a klasszikusokat, megismertette őket a mai drámairodalommal. Az ő ízlése szerint ugyan sok mindent kicsit leegyszerűsített, de

igényesen kiválasztott, fontos kérdéseket vetett fel. Blaskó Péter a Tragédiával kapcsolatban nyilatkozott úgy, hogy a fiatalok unni szokták Madách művét, de a Nemzeti előadása olyan pörgős és érdekes volt számukra, hogy nagy sikert aratott a körükben. Koltai Tamás szerint az innováció a Nemzetiben sosem volt túlságosan avantgárd. Saját nyelve, saját szemlélete volt, amellyel megteremtette a saját közönségét.

Ádám és Éva (Tenki Réka, Szatory Dávid)

Az Úr (Blaskó Péter)

Tenki Réka, Szatory Dávid, László Zsolt

A Nemzeti sokféle stílusban volt képes játszani, és ezt annak is köszönhetette, túl a darabok megválasztásán, hogy Alföldi igazgatóként bátran élt a rendezők minél szélesebb körének meghívásával. Rendezett itt Gothár Péter, Mohácsi János, Valló Péter, Sopsits Árpád, Sebestyén Ábrahám, Zsótér Sándor, Balázs Zoltán, Tengely Gábor, Dömötör András és mások. Alföldi maga is rendezett évente 2-3 darabot. A külföldiek közül Andrei Serban (*Három nővér*, *Angyalok Amerikában*), a Nemzeti színészei, színész-rendezői közül Znamenák István, Gáspár Sándor és Rába Roland, illetve a táncos-koreográfus Gergye Krisztián. Sokféle rendező sokféle játéktípust jelentett, de mindegyikük sokat tett a társulat-építésért, művészi színvonal emeléséért.

Andrei Serban
(Rendezései a Nemzetiben: *Három nővér*, *Angyalok Amerikában*)

Három nővér (Alföldi Róbert, Schell Judit. Rendezte: Andrej Serban)

Fontos szerepük volt a Nemzeti Színház életében a vendégjátékoknak, vendégelőadásoknak is. Láthattak a nézők és a társulat is Purcarete, Lev Donyin, Serban és más neves rendezők előadásaiból:

Kolozsvári Állami Magyar Színház: Csehov: Ványa bácsi, rendező Andrei Serban
 Szabadkai Népszínház: Müller Péter – Seres Rezső Szomorú vasárnap
 A Szentpétervári Malij tyeatr: Shakespeare: Lear király. rendezte Lev Dogyin
 A szombathelyi színház: Az ügynök halála. Wily Lomann szerepében Jordán Tamás
 A győri Vaskakas Bábszínház: Parti Nagy Lajos mesék
 Nagyszebeni Színház: Caragiale: Farsang. Rendezte: Purcarete
 Wedekind: Loulou. Rendezte: Purcarete
 Marosvásárhelyi Színház és a Yorick Stúdió együttműködése: Székely Csaba: Bányavirág.
 Rendező: Sebestyén Aba. A következő évben megrendezi nemzeti színészekkel is
 Craiovai Színház: Camus: Caligula, rendezte: Bocsárdi László
 Müncheni Mammerspiele: A vadon szava. Rendezte Alvis Hermanis
 Wuppertali Táncszínház, Pina Bausch-rendezés

Láthatnak a nézők és a társulat Bodó Viktor, Rusznyák Gábor, Sikora János, Nagy József és mások rendezését, és még számos más előadást, például a független színházakkal folyt együttműködés keretében:

PanoDráma: Szóról szóra – a cigánygyilkosságokról, a Gólem színház előadásai stb.

Csáki Judit könyve azonban nem csupán színházművészeti, színháztörténeti, de egyúttal kordokumentum is. Bár a szerző a színházépítő munka és nem a politikai támadások krónikása, mégis jelen van ez is a kötetben, hiszen megkerülhetetlen tény, hogy a színház igazgatója, és a színházban folyó művészi munka folyamatos politikai támadások, lejárató kampányok, karaktergyilkossági kísérletek célpontja volt. A megszólaló művészek, színházi szakemberek ugyanakkor egybehangzóan azon a véleményen vannak, hogy Alföldi higgadtan, méltósággal viselte a támadásokat. Válasza mindig a még koncentráltabb, még céltudatosabb

művészi munka volt. „*Ilyen elegánsan, úriember módra, tartását megőrizve, mondhatnám humorral – ha keserű humorral is – én nagyon kevés embert láttam felelős pozícióban viselkedni, és állni a sarat*” – vélekedik Koltai Tamás.

A megszólaló művészek közül többen is kiemelik Blaskó Péter kiállításának fontosságát és erkölcsi-emberi értékét Alföldi és a színház művészi teljesítménye mellett, amikor éppen *Az ember tragédiája* kapcsán érte újabb támadás. Blaskó Péter, aki a darabban az Úr szerepét játszotta, elmondja, hogy lelkiismereti okokból nem hagyhatta szó nélkül a színvonaltalan és megalapozatlan támadást. „*Felháborít – nyilatkozta egy helyütt -, amikor képviselők csak a balhé kedvéért és önmaguk előtérbe helyezéséért fényképeket mutogatnak a parlamentben úgy, hogy nem is ismerik a témát, amiről beszélni szeretnének. A közös munka, a közösen elért sikerek összekovácsolták a Nemzeti társulatát. A Tragédiát eddig ötször játszottuk, a közönség, különösen a fiatalság, nagyszerűen fogadja, élvezi a pörgős előadást, ami nem hagyja lankadni a figyelmüket.*” Az előadást Alföldi rendezte.

Blaskó megszólalása azért is volt mindenki számára emlékezetes, mert ő volt az, aki 2008-ban visszautasította a Kossuth-díjat, mert nem szándékozott kezét fogni az akkori miniszterelnökkel. Csak három évvel később, Orbán Viktor és Schmitt Pál kezéből vette át a kitüntetést.

Csáki Judit, mint említettük, a színház művészi munkájának, és nem a politikai támadásoknak a krónikása. Nem kérdezi Alföldit a támadásokról, a politikusokkal történt találkozásairól. Nem ismerteti az igazgatói pályázat menetét, a méltatlan és álságos szakmai bizottságosdít. Nem szól Alföldi utódának a cselekedeteiről, nyilatkozatairól, viselt dolgairól. Ha ezekre történnek is utalások, annak soha nem ő a kezdeményezője, hanem a könyv szereplői, interjúalanyai, a színház művészei, a szakma képviselői. Kivétel a 2010. decemberi tüntetés, amelynek néhány jellemző mozzanatát Csáki Judit szemtanúként jeleníti meg, anélkül, hogy részletezné az eseményeket. A kiemelt mozzanatok így is jól dokumentálják a történetek esszenciáját:

Láthatjuk a szélsőjobbos tüntetőket térképpel a kezükben leszállni a villamosról. Nyilvánvaló, hogy azt sem tudják, hol a színház, sosem jártak itt, nem látták egyetlen előadását sem. Hangoskodni, gyűlölködni, az ott folyó munka megszüntetését, az igazgató eltávolítását követelni azonban számukra enélkül is lehetséges.

Beszédes, ahogy az igazgató és a színház reagál az eseményekre. Saját költségükön biztosítják a világítást, forró teát és zsíroskenyeret osztanak a decemberi hidegben. Emblematikus az a kis epizód is, amikor egy idősebb, disztíngvált, kissé kopottas úriember összetéveszti a két tömeget, és a színház mellett tüntetők közé keveredik. Csillag Ádám a kamerájával dokumentálja az eseményeket, mikrofonja körbejár. Mindenki elmondhatta, amit fontosnak tart a Nemzeti Színházzal kapcsolatban. A disztíngvált úr a kártevők eltávolításának fontosságáról, meg a semlegesítés szükségességéről beszél. Csáki Judit teával kínálja, majd átkísérti az ordító, gyűlölködő mocskolódók csoportjához. „Miért kedves velem?”- kérdezi az idős úr. Végül nem vegyült el a csöcselék közé. Később, a villamosmegállóban kissé szégyenkezve néz össze az öt korábban megvendéglő, a színház mellett tüntetőkkel.

Alföldi az erkélyről nézte az országgyűlési képviselők vezényletével folyó artikulálatlan gyűlöletkampányt, a zsidózó, buzizó csöcseléket. Töröcsik Mari fogta a kezét, Garas Dezső felajánlotta, hogy ha kell, túszer lesz helyette.

A hatalmi célokból szabadjára engedett gyűlölködés, a normalitás, a társadalmi megbékélés ellen rohamcsapatként felhasznált csöcselék minden diktatúra jól bevált eszköze. Épp olyan közhely, mint a felbízott, vérszemet kapott kliensek militáns fellépése a lecserélésre kijelölt csoportok tagjai ellen. Éppen ez folyt több szinten a Nemzeti ellen is. Ez ugyanis a politikai elitváltás jól ismert receptje. Csáki Juditnak nem célja ezeknek a jelenségeknek az elemzése, de az a néhány emblemikus mozzanat, amelyet mégis felvillant, hitelesen jelzi a hatalmi-politikai kontextust, amelyben Alföldi Róbert nemzeti színházi működése, majd menesztése zajlott.

Ilyen emblemikus epizódokat beszélnek el a megszólaltatott színészek is, amikor arról számolnak be, hogy miként folytak a leendő igazgatóval a szerződésükről szóló tárgyalások. Molnár Piroskát az új igazgató szerette volna megnyerni. Azzal indította a beszélgetést, hogy „szeretném, ha a művésznő maradna”, majd azt is hozzátette, hogy „ha maga a színpadon van, az színház”. Ez bármilyen hízogó volt is, Molnár Piroska nem maradt: „(...) amikor már templomról, szakrális helyről és fölszentelésről nyilatkozott, akkor úgy gondoltam, hogy én nem szeretnék templomban dolgozni.” De válaszképpen csak annyit mondott, hogy sajnós, már elígérkezett a Tháliába.

Stohl Andrással is hasonló esett meg. Ő is hezitált, maradjon-e. Időt kért. Tulajdonképpen nem értette, főleg a *Mephisto* után, hogy miért ragaszkodik hozzá a leendő igazgató. Pár nap múlva Eperjes Károly hívta fel telefonon azzal, hogy válasszon, milyen szerepet szeretne eljátszani az *Éjjeli menedékhelyben*. Stohl megrökönyödött. Még igent sem mondott. És Eperjes Károlynak, aki egyelőre még nem tagja a színháznak, mi köze van az egészhez? Amikor erre nevetve rákérdezett a következő találkozáskor a leendő igazgatóval, a válasz sértődött megjegyzés volt: „azért nem kell rögtön kinevetni”... és bemerevedett. Ekkora frusztrációval én nem tudok mit kezdeni”, jegyezte meg Stohl András. És feltehetőleg ösztönösen ráérezett a személyiségtorzulás egyik gyökerére.

A kordokumentum része az is, amit a záró interjúban Alföldi elmond az utolsó öt hónapról. Ugyanis Fekete Péter békéscsabai igazgatót miniszteri biztosnak nevezték ki a Nemzeti Színházhoz, hogy az átadás-átvételt lebonyolítsa a leendő igazgató helyett, akinek nem volt erre ideje, vagy kedve. De ez csak ürügy volt. Igazából szerettek volna valami szabálytalanságot találni, de nem sikerült.

A miniszteri biztos felhatalmazása először széleskörű lett volna. Alföldi azonban levelet írt a miniszternek: ebben az esetben ő azonnali hatállyal felmond. Végül a miniszteri biztos hatáskör nélkül sétálgatott a folyosókon havi egy millióért. Az volt a dolga, hogy zavart keltsen, ahol tud, és minél kellemetlenebbé tegye Alföldi számára az utolsó hónapokat. De ez sem sikerült.

Az is nyilvánvalóvá válik az interjúkból, és ez is része a regnáló hatalom anatómiájának, hogy hány nagy közönséget vonzó, művészileg sikeres előadás ment veszendőbe azáltal, hogy egy agresszív, politikailag motivált igazgatóváltás történt a színházban. A színészek ugyanis vállalták volna, hogy a szerződésük felbontása után is visszajárnak egyes darabok műsorán tartása érdekében.

Alföldi felidézi az 2013. januári társulati ülést, amelyen a kinevezett új igazgató is részt vett. Itt többek között kijelentette, hogy aki marad, az számítsa arra, hogy ezután rossz színész lesz. Alföldi megjegyzi, hogy a messziről jött ember nem ismerte a Nemzeti színészeinek

ítélőképességét és szellemi kapacitását. Volt, aki ennek az ülésnek a hatására döntött úgy, hogy nem marad.

Ezen a januári estén Mohácsi darabja, az *Egyszer élünk* ment. Megnézte. A hatalmas sikert, a vastapsot is megtapasztalta. *Ő rombolni jön – ez világos, mivel a sikeres előadások átvételétől is elzárkózott* - jegyzi meg Alföldi.

Végül 17 színész maradt, és 14-en jöttek újak. Eleinte úgy volt, hogy négy előadás megy majd tovább – a *Bányavirág*, *A fősvény*, a *Sirály* és a *Shakespeare összes rövidítve, angolul*. Aztán Kulka János bejelentette, hogy nem hajlandó színpadra lépni egy olyan színházban, amelynek az igazgatója nem határolódik el a mellette ülő szájából nyilvános tévéadásban elhangzó homofób, mások emberi méltóságát sértő megjegyzésektől.

Így aztán a semmibe tűntek: a *Bánk junior*, a *Tragédia*, a *Csongor*, az *Angyalok Amerikában*, az *Amphitryon*, a *Három nővér*, *A velencei kalmár*, a *Mephisto*, *A tanítónő*, *A jég*, az *Én vagyok a Te*, a *Magyar ünnep*, az *Úri muri*, az *Egyszer élünk*, a *Hamlet*, a *Lócsiszár*, a *Kvartett*, a *Tartuffe*, a *Holdbéli csónakos*, a *Náthán gyermekei*, *Az ördög szekrénye*, az *Orpheusz alászáll*, a *Szent Johanna*, a *Hazafit nekünk*, a *Tizenkét dühös ember*, a *Vadászjelenetek* - 26 előadás, és velük együtt egy nagyon is nemzetis program.

Jean Lambert-Wild – Az ördög szekrénye – cigány mesék
(Fodor Tamás, Molnár Piroska, Tompos Kátya)

Shaw: Szent Johanna (rendezte: Alföldi Róbert, díszlettervező Alföldi Róbert, az 1543-ban készült csíkmenasági oltárról készült fotót felhasználásával)

Szent Johanna (Bánfalvi Eszter)

Az öt évvel korábbi igazgatóváltáskor Jordán Tamás és Alföldi Róbert félévig együtt dolgoztak a zavartalan átadás-átvétel érdekében, és Alföldi többet is műsoron tartott a Jordán Tamás igazgatása alatt készült előadásokból. Csak fokozatosan alakította át a repertoárt. Most az új igazgató *tabula rasára* készült. Inkább Debrecenből és Beregszászról átvett előadások és különböző vendégjátékok töltsék ki a műsort, semhogy egy is megmaradjon az Alföldi-korszak rendezéseiből, legyen az akár két Serban-rendezés is (*Három nővér*, *Angyalok Amerikában*), akinek a nevét ő is szerette volna lobogtatni.

Kordokumentum is, mint láthatjuk, Csáki Judit könyve, annak ellenére, hogy a szerzői szöveg alig tér ki a politikai támadásokra, interjúalanyai azonban igen. De idéz kritikusoktól is, akik értelmezik Alföldi színházát és az ellene folyó politikai támadásokat, köztük Bán Zsófia irodalomtörténész: *"Egyszer élünk avagy a tenger azontúl tűnik semmiségbe, ez az újonnan bemutatott Mohácsi János-rendezte darab címe, alcíme szerint zenés katonadolog, igen, ez is egy hír, és még hír lesz sokáig, mert könnyen lehet, hogy az évad előadása született meg a minap a nemzet színházában. Ki darabot rendez, ki színházat igazgat, ki interpellál, izgat és felizgat, aki kérdez: képviselő, aki válaszol: államtitkár, játék és muzsika, egyszer élünk, ez már az előadás? kérdeznénk, mint az egyszeri nézőnéni, aki nincsen szokva modern, formabontó darabokhoz, és igazunk lenne, mert ugyan mi volna formabontóbb annál, mint hogy képviselő nyilatkozik az ország házában színdarabokról, jelenetekről (igen, jól hallották), melyeket ugyan nem látott, ámde bizony szégyentelenül obszcénnek és a nemzet színházához méltatlannak ítél, s egyúttal követeli a színház igazgatójának késedelem nélküli menesztését, aki a színházat, idézem, csak melegezőnek használja, s huncutul csippent hozzá a szemével a szabadidős, nyári öltönyében, buzizgatunk, zsidóztatunk, urasan mulatjuk a lassú délelőttöt, társai hálásan nyihognak a hátsó sorokban, mint az egyszeri gimnazisták, s szinte hallom az időalagútból, mit röhögtek ott hátul, hadd nevéssünk mi is!, dehát mi most jól tudjuk, hogy ezek mit röhögnek, hiszen ők is tudják, amit mi (tudják hogy mi tudjuk hogy ők tudják), hogy forma van bontva, mert hát éppen ez volna az új stílus (style nouveau) lényege, hogy bontják, talajig lebontják a formát, mindent, ami eddig keretet adott bárminő tartalomnak, legyen az alkotmány, demokrácia, jogállam, kultúra, méltóság, mindegy, csak hadd szóljon jó nagyot, durrannyon, aztán fogjuk be a fülünket és meneküljünk, bele az éji homályba, majd csak lesz valami, egyszer élünk."*

Csáki Judit könyve **három** olyan **kérdéskört** jár körül, amely a nemtelen gyűlölködés hangzavarából mint tartalmi-művészi szempontból legitim problémafelvetés értelmezhető. **Az egyik:** mi tesz egy színházat nemzeti színházzá, és vajon Alföldi színháza megfelelt-e ezeknek a kritériumoknak. Vagy másként megfogalmazva: Alföldi nemzeti színház-konceptiója miként illeszkedik a hagyományokhoz. **A másik** kérdés, hogy művészi szempontból hogyan értelmezhető a meztelenség, mi lehet a szerepe a színpadon. **A harmadik** pedig annak a vizsgálata, hogy milyen kontextusban jelenik meg a homoszexualitás a Nemzeti Színházban bemutatott darabokban, és mi a szerepe ennek a problémakörnek az egyes előadásokban.

A nemzeti színház mibenléte, értelmezése, koncepciója természetesen sokféle lehet. Más jelentett a 19. század elején Pesten, amely akkor többségében németajkú város volt, és a színjátszás is először német nyelven honosodott meg. A küzdelem akkor a magyar nyelvű színjátszásért, a magyar nyelv státuszáért folyt, és része volt a nemzetté válásért folyó küzdelemnek. Ne feledjük azt sem, hogy az ország hivatalos nyelve ekkor még a latin volt.

Mást jelent a nemzeti színház a 21. században egy olyan országban, ahol az állampolgárok döntő többségének magyar az anyanyelve, sőt az idegen nyelvek ismerete sem túl általános, még a nemzeti kisebbségek esetében sem.

Ha a **repertoár** felől közelítjük meg Alföldi színházát, messzemenőig megfelel a hagyományoknak. A Nemzeti Színház öt évében bemutatott művek alapján, aligha mondhatunk mást, mint azt, hogy Alföldi Róbert a magyar hagyományokat figyelembe véve állította össze a színház műsorát.

Ami a **játékstílust** illeti, ahogy említettük, nem volt kísérleti színház, nem keveseknek, nem a vájtfüleknek készült. Igényes volt, modern, bátor, és komoly közönséget vonzott, képes volt megszólítani a fiatalokat. Volt saját nyelve, saját szemlélete, saját közönsége

A **meztelenség** más, ha öncélú vagy olcsó sikerhajhászás, mintha művészi funkciója van, ha **maga is jelmez**. A *Szent Johannában* pedig a mű végén a máglyahalál előtt olyan erős jel, amelyben a tisztaság, a védtelenség, a pusztulásra ítélt élet és a szépség pusztulása miatt érzett fájdalom nyomatékosítását szolgálja. Kiemeli a megalázás szándékának a bukását, és a valódi értékek győzelmét, így fontos része a katarzisnak. A *park* esetében a célt és értelmet veszített létezésről és az örökös keresésről szól, és a zsákutcákról. Talán Ascher Tamásnak van igaza, amikor azt mondja, hogy Botho Strauss darabja a Schaubühnében, az elegáns és gazdag elit számára előadva jobban a helyén volna. A darab problematikájára nem feltétlenül ennek a színháznak a közönsége igazán fogékony.

A *Tragédia* római színében nincs meztelenség, csak erotika. Ebben csak az találhat kifogást, aki nem ismeri a művet. Az ordenáré politikai támadások hangadói esetében nem ritka az ordító műveletlenség. Ők azok, akik a *János vitéz*ben Jancsi és Juliskáról beszélnek.

A **homoszexualitás** a *Vadászjelenetekben*, az *Angyalok Amerikában*, *A parkban*, *Hazafit nekünkben* (Redl ezredes) és a *Mephisto* jelenik meg. Az első kettő a kirekesztés, a mássággal szembeni türelmetlenség általános emberi problémájáról beszél. A *Vadászjelenetekben* nagyon időszerű annak a tömegpszichózisnak az elemzése, amely olyan helyzetet teremt, ahol a jóság, a szeretet, a segítő szándék üldözendővé válik a gyűlölettől megittasultak szemében.

Vadászjelenetek (Molnár Piroska, Tompos Kátya, Hollósi Frigyes, Söptei Andrea)

Az *Angyalok Amerikában* is hasonló helyzetet ábrázol. A 80-as években az AIDS-től való rettegés késztetett sokakat kirekesztő és minden együttérzést elutasító magatartásra. A kirekesztés mindig erőszakos, türelmetlen és fenyegető mentalitást kényszerít rá a jobb érzésűekre is. Aktuálissá az előítéletesség és a tudatlanság következményeinek a bemutatása teszi.

Angyalok Amerikában. Rendezte: Andrei Serban

A *Redl ezredes*-ben nem a homoszexualitás, hanem a hazugságba kényszerítés, a képmutatás, a zsarolhatóvá válás a valódi problematika. A *Mephistóban* pedig az első és a második feleség homoerotikus vonzódása szinte észrevehetetlen, de a 20-as, 30-as évek légkörének hiteles megjelenítésének a része.

Osborn: Hazafit nekünk! (Redl ezredes)

A Nemzeti előadásaiban tehát nem a homoszexualitásról van szó, hanem általános emberi problémákról, mai társadalmi jelenségekről, a tolerancia erősítésének igényéről.

Alföldi Róbert mind **színészként**, mind **rendezőként**, mind **intézményvezetőként** munkában, alkotásban gazdag és eredményes öt évet töltött a Nemzeti Színházban. Ő maga is tizennégy darabot rendezett (Euripidész: *Oresztész*, Kacsóh-Heltai: *János vitéz I-II.*, Botho Strauss: *A*

park, Katona József: *Bánk bán junior*, Schiller: *Ármány és szerelem*, Martin Sperr: *Vadászjelenetek Felső-Bajorországban*, Závada Pál: *Magyar ünnep*, Madách Imre: *Az ember tragédiája*, G.B. Shaw: *Szent Johanna*, Shakespeare: *Hamlet*, Osborne: *Hazafit nekünk!*, Csehov: *Sirály*, Klaus Mann: *Mephisto*

Színészként is több darabban játszott. Kiváló rendezőkkel dolgozott együtt Serban mindkét darabjában játszott, a *Három nővér*ben Versinyint, az *Angyalok Amerikában*-ban Prior Waltert, a Gothár Péter rendezte *Amphitryon*ban Jupitert, Valmontot játszotta Heiner Müller *Kvartettjében* (rendező: Gergye Krisztián), az *Oresztész*ben Cserhalmi Györgyöt váltva Menelaoszt, Az *Egyszer élünkben* (rendező: Mohácsi János) Stohl András helyett a tiszteletest játszotta.

A művészi munka mellett az igazgatói feladatokat is nagy felelősségtudattal látta el, koordinálva vagy száz ember munkáját, működtetve egy nagyon összetett intézményt, egyensúlyban tartotta a pénzügyeket az állandóan csökkenő állami támogatások ellenére. Tárgyalt politikusokkal, tartott sajtótájékoztatót, megnyitott számos kiállítást, lebonyolított több vendégelőadást, külföldi vendégszereplést, rendezett külföldön, elviselte a folytonos politikai cirkuszt, amelyet céltudatosan irányítottak a színház ellen. Tárgyalt írókkal, vendégrendezőkkal, műfordítókkal, menedzselte az intézményt.

Mindeközben az Armel Operaverseny és Fesztiválon 2010-ben és 2012-ben is díjat nyert, 2010-ben a legjobb produkció közönségdíját Knut Vaage *Veslefrikk* c. operájának színreviteléért, 2012-ben pedig a legjobb produkció díját Willam Mayer *Haláleset a családban* színreviteléért.

Olyan jól nem tudott dolgozni, hogy lehetőséget kapjon a munkája folytatására. Ehelyett tabula rasát csinálva eltüntették minden művészi munkáját. A színháza egyetlen előadása sem látható többé, kivéve a Vígszínházba átvitt *Mephistot*. Azonban a Vígszínház elfoglalása is napirenden van. Hamarosan az is a Nemzeti sorsára juthat.

Búcsú

A Nemzeti Színház utolsó bemutatója a *Mephisto* volt 2013. május 10.-én, és június 22.-ig tíz alkalommal játszották telt házzal.

Az utolsó előadás végén a nézők "Köszönjük!" feliratú A4-es lapot tartottak fel néma csendben, miközben egy trombitás Nini Rosso *Il Silenzióját* (*Búcsúdala*) játszotta a karzatról, ahonnan több transzparenst is lelógattak: „Jog az élethez és a szabadsághoz”, „Köszönjük!” és „To Be or Not to Be” feliratokkal. A közönség húsz percig tartó vastapssal és virágessóval búcsúzott az Alföldi vezette Nemzeti Színházról.

A 2013. június 30-i gálaesten és szabadtéri koncerten találkozott utoljára a közönség az Alföldi-féle színház művészeivel, amelyet a CSAK (Csoport a Kultúráért) szervezett.

Írók, költők, színészek, zenészek léptek fel. Bodrogi Gyula, Pogány Judit, Csákányi Eszter énekelt, Dész László zenélt, Mácsai Pál Weöres Sándor-verset mondott, Gálffi László Márai Sándor *Füves könyvéből* olvasott fel. Egy-egy korábbi felvételük lejátszásával megemlékeztek Garas Dezsőről és Hollósi Frigyesről. Gergye Krisztián és társulata táncolt, a Kaposvári Egyetem végzős színészhallgatói énekeltek. Térey János, Sinkó László, Spiró György, Esterházy Péter, Nádasdy Ádám és Závada Pál egy-egy írását olvasta fel.

Spiró György egy fergeteges szatírárt adott elő az Orbán-kurzus lényegéről: egy egyéni képviselői indítványként benyújtott (fiktív) törvényjavaslatot olvasott fel arról, hogyan kell minden lakosnak tisztaszobává átalakítania a konyháját, hány imát kell mondani az asztalnál, a hatóság miként ellenőrzi a törvény betartását.

Éjfélkor kihuny a díszkivilágítás. Alföldi Róbert megköszönte a részvételt és jó éjszakát kívánt mindenkinek.

Néhány másodperc múlva, július 1.-jén új korszak kezdődött a Lágymányosiról Rákóczivá átnevezett híd tövében álló „ronda ház”-ban.

Íme, egy részlet Esterházy Péter *„Se ünneplős, se nem ünneplős ujjgyakorlat”*-ából, amelyet a búcsúesten olvasott fel. Pontosan leírja, mi is történt itt valójában:

„Nem beszélek azokról, akik miatt ma itt beszélnem kell. Lelkük rajta... mert amint mondják, minden rendben van, szerződések lejárnak, igazgatók jönnek-mennek, minden le van papírozva demokratikusan, mi a problema.... ahogy jó kollégám Mikszáth Kálmán mondja: hát mit nem szabad itten? Mindent, válaszol a nagy palóc az ő régi nagy derűjével.

Demokratikusan is szét lehet verni egy társulatot. Az általuk választott, a mi pénzünkkel dolgozó állami tisztviselők változatos módon tudnak kulturálatlanul viselkedni, kulturbarmok, ahogy a költő mondja, leleményesen tudnak ártani a kultúrának. vagyis – ha már – a hazának”

Nádasdy Ádám pedig így búcsúzott az Alföldi-korszaktól:

*ha el is tűnik, ami itt honolt,
egy régi kollégám üzeni nektek:
ez jó mulatság, férfimunka volt!*

Csáky Judit könyvéből rekonstruálható a Nemzeti Színház öt évének története, az ott folyó művészi munka, és egyúttal az is, ami körülötte az országban végbe ment. Sokan nem látnak tisztán, vagy nem hisznek a szemüknek. Alföldi azonban pontosan érti, amit megtapasztalt: „... nem az ízlésről van szó, nem az a fontos, hogy az általa preferált ízlés előtérbe kerüljön, hanem az, hogy ne legyen más, csak egyféle kultúra, semmi, semmi más. Ehhez azonban nem építeni, hanem pusztítani kell – annak meg a színházhoz semmi köze.”

Őszi találkozások I.

Berlinben

Máltus minél nagyobb és ügyesebb lesz, annál szembeötlőbbé válnak a korlátaim. Még jó vagyok a nagy sétákban, a békés csevegésben séta közben, a játszótéren a világ dolgairól. Otthon hasalunk a szőnyegen, játszunk. Nos, ebben már olykor-olykor csalódást kell okoznom. Nem fűlik a fogam különféle haszongépek összerakásához bonyolult ábrákat követve. Ilyenkor meg is jegyzi: „Anyu ezt könnyen megcsinálná”.

Hasonló a helyzet a puzzle-okkal is. Nem szívesen bibelődöm velük. Ő azonban gyors észjárással és ügyes kézzel találja meg a legkisebb darabok helyét is. Kicsit sajnálkozva néz rám, hogy még ezt sem tudom.

Szerencsére van, amivel elégedett. Szereti, ha mesélek. Hozza a könyveket, mellém ül, és figyel. De azt is szereti, ha a képeket nézegetjük. Ilyenkor látom, hogy mindenre emlékszik, arra, hogy miért tagadta ki Süssüt a papája, mit szeretnek a tigrisek, honnan jött a kis herceg, mit ajándékozott a fügefá Irisznek és mi lett Andrews kisasszony pacsirtájával.

És szereti, ha verseket mondok. Az étteremben sem türelmetlenkedett, amíg kihozták az ebédet, mert a versekre figyelt, Weöres Sándor, Tamkó Sirató Károly, Orbán Ottó verseire. Többször is elmondatta velem némelyiket. A nagy kedvenc a törpés volt:

*Erdő mélyén két törpe,
Ülnek egy nagy gödörbe.
Én is törpe, te is törpe,
Le is vagyunk nagyon törve.*

Elismételtette velem többször is. Majd azt akarta tisztázni, hogy.
- Mit jelent az, hogy le vannak törve? Mi van letörve?

Mert nemcsak az építés, a szerelés, az összerakás érdekli, hanem az emberi dolgok és a nyelv titkai is. Meg a zene, az éneklés.

Karon ülő korától megszokta, hogy múzeumba jár a szüleivel. Legjobban a hangszermúzeumot szereti, de a festmények is érdeklik. Tavaly a Cranach-kiállításon egy sor bibliai történetet meséltetett el magának, hogy megértse, ki kicsoda a képeken.

Klimttől Groszig

Most az új Berliini Galériába mentünk, hogy megnézzünk a Bécs-Berlin, a két főváros művészete Klimttől Groszig kiállítást. Pesten nemrég volt egy Schiele-tárlat néhány Klimttel, Kokoschkával és más korai expresszionistával kiegészítve. A berlini ennek mintegy a folytatása volt térben és időben. Túl sok Klimt, Kokoschka vagy Schiele ugyan nem volt, sőt a német expresszionistákból is csak mutatóban, ellenben annál több Neue Sachlichkeit, és egy teremnyi Grosz.

A szerelőcsarnokra emlékeztető galéria első pillantásra meglehetősen, de ha mérlegeljük, hogy egy ipari célú épületből (ipari üveget tároló és árusító csarnokból) alakították át, megőrizve az eredeti architektúra nagy részét, akkor nagyon is méltányolható az eredmény. Sikerült egy jól működő, többfunkciós kulturális központot formálni egy ipari műemlékből, és egyúttal egy korszerű bemutatóhellyel bővíteni, egyúttal decentralizálni a főváros kulturális infrastruktúráját.

A kiállításon nem számítottam túl sok új látnivalóra, hiszen a szecessziót és az expresszionizmust jól ismerem, a Neue Sachlichkeitet meg sosem érdekelt igazán. A nyers, groteszk, ironikus, illúziótlan, néhol dühös vagy szenvtelenséget mímelő valóságábrázolás egy kommunista kultúrpolitikában felcseperedett ember számára nem túl vonzó. Az agyondicsőített realizmus, vagy a rothadó kapitalizmus kritikája a könyökünkön jött ki. Az azonban irodalom más. Ott mindig is izgalmas volt a szenvtelenség mögött feszülő indulat. Szerettem Martin du Gard Vén Európáját, de a Kiskunhalmot is.

Az új tárgyiasság a költészetben meg kifejezetten magával ragadott. A Klárisok például olyan feszültséget képes a kötőelemek nélküli sorokba, képekbe sűríteni, amely elegyíti a szürrealizmus metafizikáját és a dada lázadó abszurditását, miközben egy bonyolult, frusztráló emberi léthelyzetet jelenít meg. És éppen az implicitás, a ki nem mondás teremti meg a szellemi izgalmat, az esztétikai élményt.

Az, hogy milyen izgalmasak azok a pontok, ahol a Neue Sachlichkeit a festészetben is össze tud szikrázni a szürrealizmussal és a dadával, most, Berlinben, ezen a kiállításon ütött meg. Mallarmé szimbolizmusát és Rilke Dinggedichtjét is felidézték bennem ezek a képek. De az is szembeötlő volt, hogy itt vannak a gyökerei a hiperrealizmusnak, meg némely neoavantgárd, sőt posztmodern irányzatnak is. Elfogott az izgalom, nem számítottam új felismerésekre, így a Máltussal való beszélgetés a képekről megint az anyukájára maradt.

Íme, egy-két példa a Neue Sachlichkeitnek erre a számomra eddig rejtve maradt arcára, amikor a tárgyas ábrázolás túlfeszítése metafizikus jelentést sejtet. Ezt főként Kandinszkinél éreztem:

Alexander Kanoldt Amaryllis (1929)

Csendélet gitárral (1926)

Lerch még nagyon közel áll az impresszionizmushoz, Schad pedig maga a jégbe fagyott szecesszió.

Franz Lerch Lány kalapban (1929)

Christian Schad: Maika (1929)

Schatz alakjaiban van valami bábszerűség. A proletár-puppetek vasárnapja.

Otto Rudolf Schatz: Léggömbáros (1929)

Carry Hauser: Jazzband (1927)

És néhány kép, ami épp olyan, mint amit a Neue Sachlichkeitről mindig is gondoltam, tudtam. Némelyik groteszk, némelyik szürreális, némelyik karikatúra, némelyik mindez együtt:

Rudolf Schlichter, *Ladies Dive*, 1923.

Herbert Ploberger: Önarckép
(szemészeti szemléltető eszközökkel), 1928–1930.

George Grosz: A nap vége (1926)

George Grosz: A társadalom oszlopai (1926)

George Grosz: Egy szürke nap

George Grosz: Berlini utca (1923)

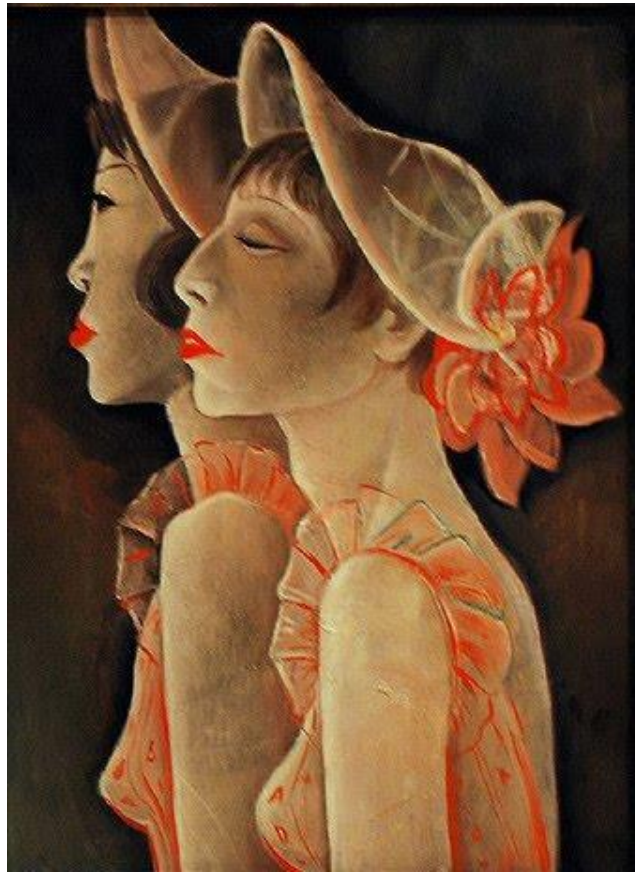

Ludwig Kirchner: Berlini utcakép (részlet, 1928)

Persze Kirchner inkább expresszionista. A nagyvárosi utca ábrázolása azonban közel áll a Neue Sachlichkeit nagyvárosról alkotott képéhez.

Otto Dix: Sylvia von Harden újságíró arcképe (1926)

Jeanne Mammen: Showgirlök (1928)

Schlitternél a Neue Sachlichkeit néhol a dadához és a szürrealizmushoz áll közel, egyes elemeiben pedig (itt főleg a házak ábrázolásában) már megelőlegezi a hiperrealizmust is.

Rudolf Schlitter: Tetőstúdió (1925)

És egy különlegesség:

Lotte Laserstein: Vendéglőben (1927)

A kép közel 90 év után először volt látható a nagyközönség számára. Utoljára az 1937-es müncheni „Elfajzott művészet” seregszemléjén állították ki. A hátoldalán ma is olvasható az „entartete Kunst”-szám (EK14607). A további sorsáról nem voltak adatok. Feltételezhető volt, hogy megsemmisítették. Nemrégiben azonban egy müncheni aukción tűnt fel. Az aukciós háznak szemmel láthatólag fogalma sem volt a festő kilétéről és a kép értékéről, ugyanis 900 euróért kínálta. Egy magángyűjtő meg is vette, majd hamarosan 110 ezerért eladta egy múzeumnak. A Bécs-Berlin kiállításon láthatta újra a nagyközönség.

Hosszasan lehetne háborogni, mi folyt itt az elmúlt hetven évben az elrabolt, elkobozott műkincsekkel. Két-három generáció náci ivadék háborítatlanul megélt belőlük, százezreket, sőt milliókat söpörve be képenként a mások jogos tulajdonából. És ennek láthatólag nem is fog egyhamar vége szakadni. Az egész Gurlitt-ügy is rém mocskos, és nyilván csak a jéghegy csúcsa, amely csak a véletlen folytán került a közvélemény tudomására. Gurlittnek jelenleg is vagy kétezer gyanús eredetű kép van a birtokában. És ki tudja, hol vannak még titkos lerakatai, és hogy kiknek dolgozik. Mert mire volt jó a drezdai bombázás? Rá lehet fogni, hogy a törvényes birtoklásról szóló dokumentumok ott pusztultak el. A Gurlittoknak volt házuk Drezdában, így strómannak is kiválóan alkalmasak.

Vajon hol lappangott a Laserstein-kép kilencven évig?

Laserstein a müncheni kiállítás idején ment Stockholmba, ahol tárlata nyílt, és nem is tért vissza Németországba. Sosem tudta meg, hogy a „Vendéglőben” túlélte a nácikat.

A képet nézve elgondolkodhatunk, hogy vajon miért is minősült „elfajzott”-nak. Mert nő festette? Mert zsidó származású volt? Mert a képen két modern nő is ül kísérő nélkül, rövid hajjal, és szemlátomást olyan független életet élnek, mint korábban csak a férfiak? A stílusban ugyanis nem találhattak semmi „elfajzottat”.

Laserstein 1930-as képe, az *Este Potsdam fölött*, a festőnő tulajdonában volt a nyolcvanas évek végéig, és mostanában került csak a Berlini Galéria tulajdonába.

Laserstein: Este Potsdam fölött (1930)

Életműve tudományos feldolgozása is csak a közelmúltban kezdődött meg.

És most lássuk, hogyan világítanak meg Európában egy kiállítást. (A képen jól látható, hogy a Berlini Galériának vannak bensőségeesebb termei is, nem csupán a nagyipari szerelőcsarnok).

Bécsben pedig így (februárban ugyanis az Albertinában nyílt meg a *Bécs-Berlin Klimttől Groszig* kiállítás).

Őszi találkozások II.

Pesten és Budán

Aki nem itthon él, aligha érti azt a frusztrációt, amit az itthoniak nap mint nap átélnek.

Sosem hittük volna, hogy a jaltai világrend még a mi életünkben összeomlik, és mi az unió tagjai lehettünk. Húsz évig pedig, amíg ez a csoda tartott, sose gondoltuk volna, hogy visszafelé is foroghat az idő kereke.

Igaz, hogy a demokráciával együtt kiszabadultak a palackból a neonáci eszmék, az antiszemitizmus, a gyűlölködés, az utcai masírozás. Volt Horthy-újrateremtés, háborús bűnösök mentegetése, emléktáblájuk avatása, cigányellenesség, de azt, hogy a demokrácia zajtalanul, komolyabb ellenállás nélkül percek alatt lebontható, sosem gondoltam volna.

Igaz, hogy voltak rossz sejtéseim, és nem akartam, hogy a családuk következő generációi is ebben a zavaros térségben éljenek, de azt, hogy a horthyzmus és a kádárizmus hibridjéből kikevert kvázi-diktatúra méretik ránk, legfeljebb rémálmaimban gondoltam.

Azóta, ha hazajárnak a gyermekeim, nem vagyok igazán vonzó társaság. Ki-kibukik belőlem a mindennapi frusztráció. A csapdából ugyanis nem látszik kiút. A jelek arra mutatnak, hogy a paternalista állam iránti vágy erősebb, mint a felháborodás és a harag a szpáhi mentalitású kormányzással és a csicskázató állammal szemben.

Így történt ez késő ősszel is. Elhatároztunk, hogy felmegyünk a Várba, megnézzük a Chagall-Ámos kiállítást, de sajnos az egész oda úton másról sem tudtam beszélni, mint arról a paradigmaticusnak érzett esetről, ami Vácszentlászlón történt akkoriban.

De mit nekem Hecuba, s én Hecubának, hogy megsirassam?

Vagy háromszor elmondtam a vácszentlászlói gazda esetét a bortolvajokkal. A magára hagyott állampolgár hogyan védhetné meg magát, ha a rendőrség figyelmen kívül hagyja a bejelentéseit? Az úrhatnásággal párosuló semmittevésnek és látszatcselekvésnek nagy hagyományai vannak nálunk. A szűkös forrásokból pedig úgy sem telne igazi közbiztonságra. Meg amúgy is minek fölöslegesen rontani a bűnügyi statisztikát.

Másrészt egy kopott biciklikerekért bárkit, aki nincs jól beágyazódva a helyi hatalom körébe, közmunkára vagy börtönbe küldhetnek, ha nem tudja kifizetni az arrogánsan magas bírságot.

Végére is, tanuljon rendet a magyar. Tanulja meg, hol lakik az Úristen. Jól visszataláltunk a hatalmi arroganciához, amelyben több évszázados gyakorlatunk volt.

A gazda megunta a tehetetlenséget, és a kezébe vette az ügy megoldását. Fékfolyadékot öntött a pincéjében őrzött borába: „No, ezt lopjátok el, barátocskáim!” El is lopták, meg is itták, rosszul is lettek. A tolvaj későn fordult orvoshoz, bele is halt a borlopásba. És persze a gazda szándékos emberölés gyanújával került előzetes letartóztatásba.

Eközben a rendőrség megdicsőült. Az ügy kapcsán ugyanis egy veszélyes bűnbandát leplezett le. Ugyanazokat, akik a lopott bortól rosszul lettek. Dicsőség a rendőrségnek, akik szolgálnak és védenek.

Jó kis történet államról, állampolgárról, joguralomról, közbiztonságról, az erőszak monopóliumáról, a hatalomról és a népfenségről a mai Magyarországon.

Nem volt sikere a történetemnek. Nem fogtam fel, hogy beszélgetőpartnereim nem azért jöttek haza, hogy jól lehangolódjanak.

Sőt, egyre irritáltabb lettem. Mindenre pikírt megjegyzéseket tettem, a kávéra, a sorban állásra a jegypénztárnál, a kiállítás megközelíthetlenségére. Ez utóbbi biztosan jogos volt. A volt munkásmozgalmi, majd Ludwig Múzeum termeiben rendezték meg a Chagall-Ámos tárlatot. Megközelíteni azonban nem a korábbi bejárat felől lehetett, közvetlenül, hanem végig kellett vándorolni az épület egész északi szárnyán, a magyar festészet történetén a 19. század végétől a 20. század közepéig. Közben minden fordulónál jegyellenőrzés. Pompás szervezés, európai színvonal.

Vándorlásunk és bolyongásunk közepette még az is felbosszantott, hogy a Ferenczy-képek persze hogy nem kerültek vissza a régi helyükre. A *Hegyi beszéd* persze, hogy megint méltatlanul vállmagasságtól térdmagasságig lógott a falon, mint egységesen, fantáziátlanul és katonásan minden kép.

Elegem volt ebből az erőszakos, kisszerű, ostoba, pöffeszkedő, szpáhi-mentalitású, dilettáns provincializmusból, torkig. Vonzó társaság voltam.

Szerencsére a képek hatására lecsillapodtam. Belemerültem a festők világába.

Chagall - Ámos

Chagallt jól ismerem kamaszkorom óta. Már sokszor elmondtam, hogy amikor be voltunk zárva a vasfüggöny mögé, a Váci utcai idegen nyelvű könyvesboltba jártunk Skira kiadású képzőművészeti kiadványokat nézegetni. Fantasztikusak voltak a reprodukcióik. Egy-egy életmű jól áttekinthető volt egy ilyen vaskos kötetből. Aztán voltak olcsóbb, vékonyabb, papírkötésű olasz kiadványok is, amelyeket időnként meg is tudtunk venni.

A vörös ló (1938-44)

A tánc (1950-52)

Önarckép a ház előtt (1914)

Chagall-kiállítást először a 70-es évek elején láttam Pesten. Később, amikor már utazhattunk, a világon mindenfelé láttam a képeit, Moszkvától Párizsig, New Yorktól Chicagóig és Izraelig. Az ágyam fölött most is van négy kis bekeretezett reprodukció tőle.

Élet (1964)

(Ez volt az első alkalom, hogy az *Élet* külföldön látható volt. Falat kellett bontani, hogy beférjen a Galériába.)

Szentivánéji álom 1939

Szeretem Chagall élénk színeit, szeretem, ahogy az ég és a föld, a valóság, az emlék és a képzelet egy tér-időben léteznek, egyszerre érvényesek a vásznain. Minden a levegőben úszik, lebeg, szárnyal.

A figuratív, élénk színvilágú festésmód őrzi azt az eredendő, archetipikus, gyermeki örömet, hogy le tudjuk képezni a világot, sőt hatalmunk van felette, hiszen alakíthatjuk, variálhatjuk, reprodukálhatjuk, jelekké, allegóriává, szimbólummá formálhatjuk elemeit. És képesek vagyunk uralni az időt is. Képeink a jelen, a múlt, a valóság, az álom és a képzelet jelei egy létmód részei. A motívumok, a személyes és a személyessé vált közösségi emlékek építőkövek, amelyek egyszerre önmaguk, de képesek átértelmeződni, vezérmotívumokká válni. És mind részei a festő világának, önazonosságának.

Ámos számomra Szentendréhez kötődik. Sokat jártunk ki már kamaszkorunkban is képeket nézni. Az Ámos-Anna Margit-ház megnyitása után pedig szinte minden évben ott jártam, hol magam, hol a gyerekeimmel, hol a diákjaimmal.

Ámos-Anna Margit-ház

Ketten

Ámostól legjobban a rajzait szeretem. Már a koraiak is mellbevágóak, de a *Szolnoki vázlatfüzet*, a *Zsidó ünnepek* és az *Apokalipszis* darabjai a legnagyobbakéval vetekednek. A rajzokon szabadabban bontakozik ki eredeti látásmódja, képzelete, látomásai, szabadabban formálja képpé a gondolatait, mint a vásznon ecsettel.

Ugyanakkor festőnek is kiváló, talán csak az életmű középső szakaszában nem élnek igazán a színei. Gyakran egytónusúak, ami gátolja a gondolat, az élmény, a képzelet gazdagságának a felszínre jutását. De ennek a korszaknak a képei is mélyek, hivatkozás nélkül igazak. Megfog az álmodó, látomásos líraiság, a visszatérő motívumok, szimbólumok, az angyal, az óra, a kulcs, a csodarabbi sírja, az enteriőrök, a páros magány, a bensőséges összetartozás a festő és hitvese között.

A korai korszak képei (*Hajnalvárás*, *Égő zsinagóga*, *Sárga angyal*, *Szentendre II.*) és az utolsó évek alkotásai azonban sokkal expresszívőbbek. Az utolsó években drámaivá válik a festészete mind témájában, mind a színek használatában, mind az ecsetkezelésben (*Setét idők*, *Iszonyat*, *Síró angyal*, *Az Apokalipszis lovasa*).

Hajnalvárás, 1938 körül

A festő, 1939

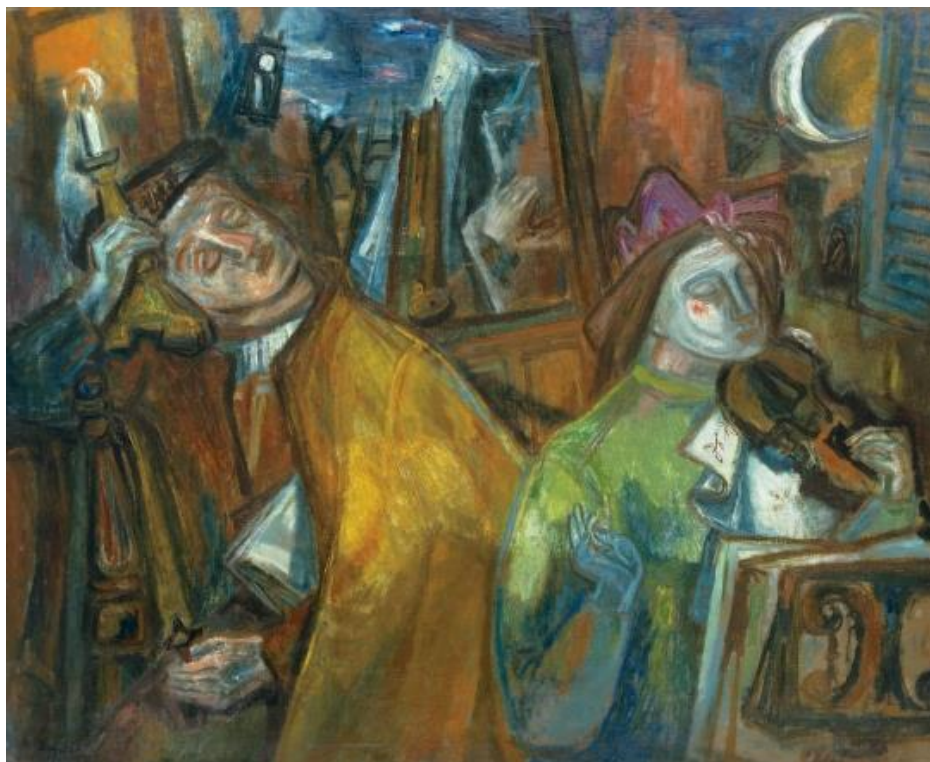
Síró angyal, 1944

Iszonyat 1944

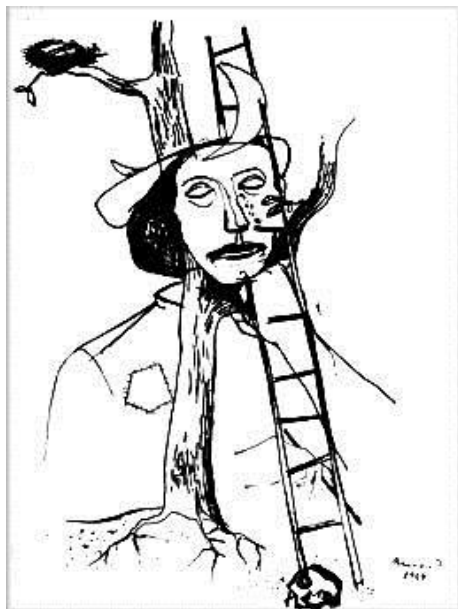

A tetű az Apokalipszis lovasa 1944

Setét idők VIII., 1941

És a Szolnoki vázlatfüzetből:

Zsidó ünnepek:

Menekülők

Gondolkodó

Apokalipszis I.

Az Apokalipszis lapjai

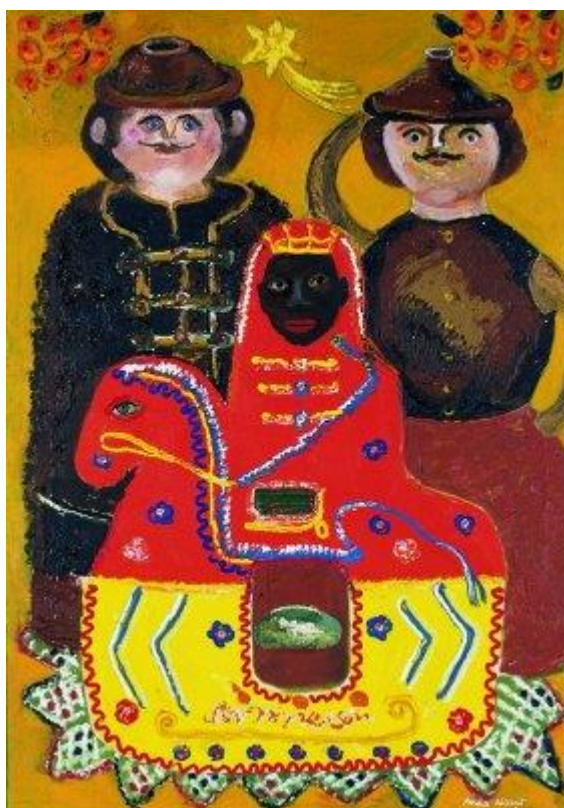
Jó volt a Chagall-képek között járkálni. A kiállítás Chagall-része igazi esemény volt, de az Ámos-rész rosszul volt kitalálva. Nem Ámosról, a jelentős művészről szólt, hanem alá volt rendelve egy felületes és méltatlan közhelynek. Kár Ámost magyar Chagallnak nevezni. Előnytelen volt az 1937-es párizsi találkozásuk dokumentumaiból indítani, indokolatlan és előnytelen volt a képei tematikus elrendezése, ami túl monotonná tette a művei bemutatását.

A legjobbat, a legmélyebbet kellett volna megmutatni a művészetéből. Pl. az angyal-motívum jelentésváltozásai az álomtól a metaforáig, a látomásig és az Apokalipszis angyaláig, a háború infernójáig.

A kurátori koncepció önmagához mérve is következetlen volt. Ha már a kapcsolódási pont a tárlat két része között az 1937-es párizsi találkozás Chagall-lal, akkor egyértelműen hiányzott egy terem-szögletnyi Anna Margit-kép a kiállításról. Ne feledjük, hogy két művész látogatott el 1937-ben Chagallhoz, és ő két művészt bízott a pályája kiteljesítésére. Ezt a másik szálát is le kellett volna zárni.

Be lehetett volna mutatni néhány Anna Margit-képet a 60-as, 70-es évekből, amelyeken a népi iparművészet, a falusi pingált ládák, a búcsúk naiv művészete, a vásári giccs lényegül át hagyománnyá, modern, egyéni hangú, ironikus, groteszk, szürrealista piktúrává. Anna Margit ebben a korszakában sokkal inkább volt „magyar Chagall”, mint Ámos bármikor.

Íme, néhány Anna Margit-kép, ami beleillett volna a kurátorok tárlat-koncepciójába:

Három királyok 1975

Ars poetica 1970

Máriácska II. 1968.

Magány 1983.

Kaszás 1962.

Az alkotó pihen

A határozott körvonalú, erős színekkel megalkotott képek, a hagyomány játékos-komoly átértelmezése, más idősíkba, térbe, kontextusba helyezése rokonítja őt leginkább e korszakában az orosz-francia mester látásmódjával.

Ha már ragaszkodtak a „magyar Chagall” közhelyhez, Anna Margit képeivel kiegészítve még ritmusa is lehetett volna a kiállításnak: **a túlélő, az áldozat, a túlélő** művei.

De a legjobb az lett volna, ha a Chagall-kiállításához nem csatolnak hozzá semmit. Ámos Imrének pedig önálló életmű kiállítást rendeztek volna a galériában. Ahogy Anna Margitnak is.